

Heroverweging 1984

**Bouw van militaire
en niet-militaire objecten**

HEROVERWEGING BOUW VAN MILITAIRE EN NIET-MILITAIRE OBJECTEN

Naar dit rapport kan worden verwezen als: deelrapport nr. 63,
"Heroverweging bouw van militaire en niet-militaire objecten",
Heroverweging 1984.

Rapporten zijn op aanvraag verkrijgbaar bij de Centrale Directie
Voorlichting van het Ministerie van Financiën, Postbus 20201,
2500 EE 's-Gravenhage.

Het Samenvattend Eindrapport van de Heroverweging 1984, waarin onder
meer de samenvattingen van de verschillende deelrapporten zijn
opgenomen, is binnenkort (medio maart 1985) verkrijgbaar bij het
Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf, Christoffel Plantijnstraat 1,
2515 TZ 's-Gravenhage.

DEEL A BESCHRIJVING VAN HET ONROEREND GOED BELEID

0	INLEIDING	1
0.1	<u>Taakomschrijving.</u>	1
0.2	<u>Onderzoeksterrein.</u>	1
1	ALGEMENE BESCHRIJVING	2
1.1	<u>Inleiding.</u>	2
1.2	<u>Het onroerend goed beleid in algemene zin.</u>	2
1.3	<u>Defensiebeleid t.a.v. ruimtelijke ordening en milieubeheer.</u>	4
1.4	<u>Het onroerend goed beleid gericht op de specifieke fasen in de levensloop van het onroerend goed.</u>	5
1.4.1	Behoeftestelling.	5
1.4.2	Verwerving.	5
1.4.3	Instandhouding.	5
1.4.4	Afstoten of amoveren.	6
2	TAAK, ORGANISATIE EN WERKWIJZE VAN DE DEFENSIE ONROEREND GOED ORGANISATIE	7
2.1	<u>Inleiding.</u>	7
2.2	<u>Taken.</u>	7
2.2.1	Algemeen.	7
2.2.2	Taken krijgsmachtdelen.	7
2.2.3	Taken DGWT.	7
2.3	<u>De organisatie.</u>	8
2.3.1	Organisatie en relatieschema Defensie.	9
2.3.2	Organisatie-elementen bij de krijgsmachtdelen, die zich bezig houden met onroerend goed-processen.	9
2.3.3	De DGWT-organisatie.	10
2.4	<u>Procedures.</u>	11
2.4.1	Nederlands Defensie Planning Proces.	11
2.4.2	Proces gericht op behoeftestelling.	11
2.4.2.1	Onderkennen en inventariseren.	11
2.4.2.2	Behoeftte-onderzoek en analyse.	12
2.4.2.3	Behoefttevaststelling.	12
2.4.3	Proces gericht op verwerving.	13
2.4.4	Proces gericht op instandhouding.	14
2.4.5	Proces gericht op afstoting c.q. amoveren.	15
2.5	<u>Bijzondere kenmerken van de Defensie onroerend goed organisatie.</u>	16
2.5.1	Taken van de defensie onroerend goed organisatie in crisis- en oorlogstijd.	16
2.5.2	"Specifieke technische deskundigheden" DGWT.	17
2.5.3	Bijdrage CROMD/DGWT in het overheidsbeleid.	18
2.5.4	Taak op het gebied van de internationale infrastructuur.	18
2.5.5	Taak op het gebied van ruimtelijke ordening.	19
2.5.6	Taak op het gebied van milieuzaken.	19
2.5.7	Taak op het gebied van beheer.	20

3	NORMSTELLINGEN	22
3.1	<u>Voorzieningenniveau's.</u>	22
3.1.1	<u>Legering.</u>	22
3.1.1.1	Algemeen.	22
3.1.1.2	Capaciteit en soort legering.	22
3.1.1.3	Legeringskamers en secundaire voorzieningen.	23
3.1.2	<u>Voeding.</u>	23
3.1.2.1	Algemeen.	23
3.1.2.2	Capaciteit.	24
3.1.2.3	Technische voorzieningen.	24
3.1.3	<u>Messes/kantines.</u>	24
3.1.3.1	Algemeen	24
3.1.3.2	Capaciteit en inrichting/afwerking.	25
3.1.4	<u>Lesaccommodatie.</u>	25
3.1.5	<u>Sportaccommodatie.</u>	25
3.1.6	<u>Woningen.</u>	26
3.1.6.1	Ambts- en dienstwoningen.	26
3.1.6.2	Garnizoenswoningen.	27
3.1.7	<u>Parkeerplaatsen particuliere voertuigen.</u>	27
3.1.7.1	Algemeen.	27
3.1.7.2	Capaciteit en soort parkeervoorziening.	27
3.1.8	<u>Parkeerplaatsen en stalling operationeel materieel.</u>	27
3.1.8.1	Algemeen.	27
3.2	<u>Normen.</u>	28
3.2.1	Algemeen.	28
3.2.2	Functionele normen.	28
3.2.3	Technische normen.	29
3.2.4	Kostenkengetallen.	30
4	UITGAVEN, BEGROTING EN MEERJARENRAMINGEN	31
4.1	<u>Inleiding.</u>	31
4.2	<u>Personele uitgaven voor de onroerend goed organisatie.</u>	31
4.3	<u>Materiële uitgaven voor de realisatie van onroerend goed.</u>	31
4.4	<u>Begroting.</u>	32
4.5	<u>Meerjarenramingen.</u>	34
5	HET ONROEREND GOED BESTAND VAN DEFENSIE	35
5.1	<u>Inleiding.</u>	35
5.2	<u>Verscheidenheid.</u>	35
5.3	<u>Omvang.</u>	35
5.3.1	Aantal objecten.	35
5.3.2	Hoeveelheid onroerend goed.	36
5.3.3	Vervangingswaarde	36
5.3.4	Verdeling over regionale directies.	37
5.3.5	Bebouwingsdichtheid en terreingebruik van bebouwde objecten.	37

DEEL B EVALUATIE VAN HET ONROEREND GOED BELEID

1	INLEIDING	38
2	HET ONROEREND GOED BELEID	39
2.1	<u>Plaats van het onroerend goed beleid.</u>	39
2.2	<u>Samenhang met ander beleid.</u>	39
2.3	<u>Doelstellingen.</u>	40
2.3.1	Waarborgen van de RO-belangen.	40
2.3.2	Behoeftestelling en planning.	40
2.3.2.1	Nieuwbouw.	40
2.3.2.2	Instandhouding.	41
2.3.3	Realisatie van infrastructurele behoeften.	43
2.3.3.1	Kwalitatieve aspecten.	43
2.3.3.2	Kwantitatieve aspecten.	44
2.3.4	Inzicht in de mogelijkheden/beperkingen van het onroerend goed.	46
2.3.5	Crisis- en oorlogstijd.	46
2.3.6	Conclusies.	47
3	DE ONROEREND GOED ORGANISATIE	49
3.1	<u>Inleiding.</u>	49
3.2	<u>Algemeen.</u>	49
3.3	<u>Procesbeheersing.</u>	50
3.4	<u>Relatie tussen personele capaciteit, taak, omzet en onroerend goed bestand.</u>	51
3.4.1	Krijgsmachtdeel-elementen.	51
3.4.2	DGWT.	52
3.4.2.1	Beheer (juridisch/administratief en technisch).	54
3.4.2.2	Onderhoud (klein onderhoud).	54
3.4.2.3	Groot onderhoud en nieuwbouw.	55
3.5	<u>Privatisering.</u>	56
3.6	<u>Conclusies.</u>	56
4	VOORZIENINGENNIVEAU'S EN NORMEN	58
4.1	<u>Inleiding.</u>	58
4.2	<u>Referentiekaders.</u>	58
4.2.1	NATO Criteria and Standards.	58
4.2.2	Belgische defensienormen.	58
4.2.3	Defensienormen Verenigde Staten van Amerika.	58
4.2.4	Defensienormen Bondsrepubliek Duitsland.	59
4.2.5	Civiele sector.	59
4.3	<u>Algemeen.</u>	59
4.3.1	Functionele normen.	59
4.3.2	Technische normen.	60
4.3.3	Kostengetallen.	60
4.4	<u>Beschouwing van de in Deel A genoemde categorieën.</u>	61
4.4.1	Legering.	61
4.4.2	Voeding.	63
4.4.3	Messes/kantines.	63
4.4.4	Lesaccommodatie.	64
4.4.5	Sportaccommodatie.	64
4.4.6	Woningen.	65
4.4.7	Parkeerplaatsen particuliere woningen.	65
4.4.8	Parkeerplaatsen en stalling operationeel materieel.	65
4.4.9	Kantoorgebouwen.	65
4.5	<u>Conclusies.</u>	66

5	VERGELIJKING MET DE RIJKSGEBOUWENDIENST (RGD)	67
5.1	<u>Algemeen.</u>	67
5.2	<u>Doelstellingen en taken (in hoofdlijnen) van de RGD.</u>	67
5.2.1	Vergelijking van de doelstelling en taken (in hoofdlijnen).	69
5.2.2	Hoofdtaken van de RGD.	70
5.2.3	Vergelijking van de hoofdtaken.	71
5.2.4	Het onroerend goed bestand.	71
5.2.5	Vergelijking onroerend goed bestand.	72
5.2.6	De vakdisciplines.	73
5.2.7	Vergelijking vakdisciplines.	74
5.2.8	Adviserende taken.	75
5.3	<u>Organisatie-opbouw en personeelssterkte.</u>	76
5.3.1	Vergelijking van organisatie-opbouw en formatie.	76
5.4	<u>Processen.</u>	78
5.4.1	Vergelijking van de processen.	80
5.5	<u>Relatie tussen productie en ingezette middelen.</u>	81
5.5.1	Defensie.	81
5.5.2	RGD.	83
5.5.3	Relatie tussen ingezette middelen en productie.	83
5.6	<u>Samenvatting en conclusies.</u>	84
 <u>DEEL C BELEIDSVARIANTEN</u>		
1	INLEIDING	86
2	BELEIDSVARIANT 1	
	<u>Verdergaande liberalisering huisvesting dienstplichtigen.</u>	86
3	BELEIDSVARIANT 2	
	<u>Verlaging ruimtenorm legering.</u>	87
4	BELEIDSVARIANT 3	
	<u>Integratie van eetzaal en messes, c.q. kantines alsmede versterkte invoering zelfbedienings-restaurants.</u>	88
5	BELEIDSVARIANT 4	
	<u>Verlaging van normen.</u>	89
6	BELEIDSVARIANT 5	
	<u>Toepassing profijtbeginzel.</u>	90
7	BELEIDSVARIANT 6	
	<u>Efficiency-verhogende maatregelen in het voorbereidings- en uitvoeringsproces.</u>	91
8	BELEIDSVARIANT 7	
	Beperken van het bouwbudget.	92

Bijlagen

1. Organisatieschema Ministerie van Defensie.
2. Onroerend goed organisatie-elementen bij de krijgsmachtdelen.
3. Organigram Dienst GWT.
4. Organigram Directie GWT.
5. Het Defensie onroerend goed waarvoor specifieke deskundigheden zijn vereist.
6. Legering
7. Kantoor- en lesgebouwen
8. Recreatiegebouwen
9. Sportaccommodatie
10. Eetzaal
11. Parkeerplaatsen particuliere voertuigen.
12. Financiële normen (kostenkengetallen)
13. Onroerend goed Defensie, ingedeeld naar functies.
14. Aantallen objecten in gebruik bij KMD.
15. Hoeveelheden per KMD in m³, afgerond tot gehele getallen.
- 15A Hoeveelheden per KMD in m².
16. Vervangingswaarde in f 1000,--.
17. Vervangingswaarde van terreinen.
18. Hoeveelheden per regionale directie.
19. Organigram Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer.
- 20 Organigram Rijksgebouwendienst.
21. Deskundigheden van de Rijksgebouwendienst (2 blz.).
22. Overzicht onroerend goed bestand RGD (2 blz.).
23. Vergelijking onroerend goed bestand (gebouwen).
24. Uitsplitsing uitgaven 1983 RGD (4 blz.).
25. Uitsplitsing omzet 1983 RGD.
26. Algemene Taakopdracht Heroverweging 4e Ronde, d.d. 9 april 1984.
27. Onderzoeksopzet HO 4/6 d.d. 15 mei 1984.

ERRATA betreffende rapport

Heroverweging bouw militaire en niet-militaire objecten
dd. 31 januari 1985

Verwijzing	correcties/aanvullingen
Blz. III, pt 4.4.7	"woningen" <u>wijzigen</u> in "voertuigen".
Blz. IV	<u>opnemen</u> de volgende regels: Beperken van het bouwbudget 92
Blz. 39, pt 2.2	de 2e zin ("de onroerend goed behoefte is") <u>vervalt</u> .
Blz. 50, pt 3.2	de laatste 8 regels van de subparagraaf, (vanaf: "Een algemeen gegeven") <u>vervallen</u> .
Blz. 89, 5e tekstregel	het woord "richtlijnen" <u>doorhalen</u> .
Blz. 90, laatste regel	"4.4.6" <u>wijzigen</u> in "4.4.7".
Blz. 91, 29e tekstregel	"gedurende" <u>wijzigen</u> in "na".
Blz. 91, 13e tekstregel van onder	"Mf 3" <u>wijzigen</u> in "Mf 3 per jaar".

11 februari 1985

0 INLEIDING

In het kader van heroverwegingsonderzoek naar utiliteitsbouw waarbij de rijksoverheid is betrokken, is besloten een afzonderlijk onderzoek in te stellen naar het aandeel wat Defensie daarin heeft.

0.1 Taakomschrijving.

De opdracht aan de ambtelijke werkgroep voor het onderhavige onderzoek werd als volgt omschreven:

Defensie (DGWT) heeft een bouwbudget van circa 600 mln dat zich leent voor vergelijking met dat van de Rijksgebouwendienst ten behoeve van de andere departementen. Tevens heeft Defensie op centraal niveau een Directie Gebouwen, Werken en Terreinen (met uitvoerende diensten voor land- en luchtmacht, ten dele marine, marechaussee en NAVO), die qua organisatieopbouw eveneens te vergelijken is met de R.G.D., terwijl de marine een eigen bouwbureau heeft voor een aantal projecten.

Een heroverwegingsonderzoek op dit terrein zou zich moeten richten op het bouwbeleid van beide diensten. Zo zou kunnen worden nagegaan in hoeverre de krijgsmachtdelen een verschillend beleid voeren ten aanzien van de normstelling voor legering en kantoorgebouwen. Voorts zou een relatie dienen te worden gelegd met de normstelling van de R.G.D. Ook de procedurele gang van zaken zoals inschakeling van de R.G.D.-programma van eisen - ontwerp - aanbesteding - uitvoering zou in het onderzoek dienen te worden betrokken.

Voor wat betreft de militaire objecten zou een internationale vergelijking iets kunnen zeggen over verschillen in bouwwijze, alsmede de noodzaak te bouwen zoals dat thans wordt gedaan. Gezien het specifieke karakter van de Defensie-problematiek verdient het voorkeur een aparte heroverwegingsopdracht te verlenen. Wel dient afstemming plaats te vinden met de activiteiten van de heroverwegingswerkgroep Utiliteitsbouw Rijksoverheid.

0.2 Onderzoeksterrein.

Alhoewel de aan de werkgroep meegegeven titel van de onderzoeksopdracht wellicht anders kan worden uitgelegd, heeft de werkgroep de opdracht als volgt gedetermineerd: het onderzoek beperkt zich tot het beleid van het Departement van Defensie ten aanzien van het door haar te gebruiken onroerend goed, de organisatie waarmee dit beleid ten uitvoer wordt gebracht, de middelen waarmee en de wijze waarop dat gebeurt. Het onroerend goed van Defensie bestaat uit objecten die bestemd zijn voor zowel militaire als niet-militaire doeleinden.

Vergelijking op een aantal aspecten met de Rijksgebouwendienst, militaire bouw in het buitenland en de particuliere sector wordt gemaakt voorzover dat relevant en mogelijk is.

Voor een nadere onderverdeling van het onderzoeksterrein in afzonderlijke onderzoeksthema's wordt verwezen naar de onderzoeksopzet, die in bijlage 27 is weergegeven. Aan deze onderzoeksopzet is nadere uitwerking gegeven aan de hand van de vragen, gesteld in de algemene taakopdracht van de Ambtelijke Commissie Heroverweging.

DEEL A BESCHRIJVING VAN HET ONROEREND GOED BELEID

1 ALGEMENE BESCHRIJVING

1.1 Inleiding.

Het Ministerie van Defensie heeft veel en veelsoortig onroerend goed in materieel beheer, zoals 171 kazernes en legerplaatsen, 70 oefenterreinen (22.000 ha), 38 schietterreinen (12.000 ha), 13 vliegvelden (6.000 ha), 159 magazijnencomplexen en maritieme faciliteiten. Het Defensie onroerend goed zoals gebouwen, terreinen, wegen, verhardingen, enz. wordt bij Defensie gezien als duurzaam materieel, vooral benodigd voor de operationele en logistieke taakuitvoering bij de krijgsmachtdelen en de Koninklijke Marechaussee (tezamen afgekort KMD'n). Dit onroerend goed ontleent een specifiek karakter aan de operationele militaire eisen, die eraan worden gesteld; de grote verscheidenheid en de grote omvang van het bestand aan onroerend goed, dat over het gehele land en daarbuiten is verspreid, dragen daar eveneens aan bij.

Voor dit onroerend goed wordt - binnen het kader van het totale materieelbeleid - door de Directeur-Generaal Materieel (DGM) een beleid vastgesteld. De Directie Gebouwen, Werken en Terreinen (DGWT) stelt tezamen met de KMD'n beleidsadviezen met betrekking tot het onroerend goed, ruimtelijke ordenings- en milieuzaken op en voert dit beleid uit nadat het door de DGM is vastgesteld. De DGWT voert bij het opstellen van de beleidsadviezen nauw overleg met de desbetreffende coördinerende departementen, te weten VROM, L&V, V&W en EZ. De huidige en toekomstige globale behoefte aan onroerend goed is vermeld in het Structuurschema Militaire Terreinen.

Aan de hand van de krijgsmachtdeelplannen wordt door de KMD'n de onroerend goed behoefte bepaald en vastgesteld en worden prioriteiten gesteld met betrekking tot de realisering van de vastgestelde onroerend goed behoefte, rekening houdend met de geplande budgettaire ruimte. Binnen dit beleid is de DGWT belast met het beheer (technisch en juridisch) van het onroerend goed, bereidt de nieuwbouw- en instandhoudingsprojecten voor en draagt zorg voor de uitvoering ervan; overleg met de KMD'n welke in deze ordonnateur zijn, geschiedt op continue basis. Deze taken hebben zowel betrekking op het onroerend goed van de krijgsmachtdelen als op die voor de NAVO-bondgenoten op Nederlands grondgebied en wel in vredes- en in oorlogstijd.

1.2 Het onroerend goed beleid in algemene zin.

Het NAVO-beleid vormt de basis voor het Nederlandse defensiebeleid. De aan het Nederlands Defensiebeleid ten grondslag liggende uitgangspunten vinden overeenkomstige toepassing op de afzonderlijke functiegebieden binnen de krijgsmacht, t.w. het operationele, het personele, het financiële en het materiële.

Het onroerend goed beleid als onderdeel van het materieelbeleid wordt met name sterk beïnvloed door het overige materieelbeleid en het personele beleid.

Het totstandkomen van een geïntegreerd beleid binnen de Defensie-organisatie vindt plaats in het kader van het Nederlands Defensie Planning Proces (NDPP).

De hoofddoelstelling van het onroerend goed beleid is dat op elk tijdstip in vredestijd, tijden van spanning en in oorlogstijd kan worden beschikt over de adequate infrastructurele middelen, vooral benodigd voor de uitvoering van de operationele en logistieke taken en dat op elk organisatie niveau en op elk tijdstip een goed inzicht bestaat in de mogelijkheden en beperkingen van het aanwezige onroerend goed. Hierbij dient er naar te worden gestreefd de verschillen in organisatiestructuur, procedures en werkwijze in vredestijd, tijden van spanning en oorlogstijd tot een zodanig niveau terug te brengen, dat een soepele overgang van de ene fase naar de andere mogelijk is.

In Deel B van dit rapport worden als subdoelstellingen van het onroerend goed beleid onderscheiden:

- het waarborgen van de RO-belangen van Defensie op rijks-, provinciaal- en gemeentelijk niveau, uitgaande van het in het Structuurschema Militaire Terreinen aangegeven beleid;
- het tijdig onderkennen, vaststellen en plannen van de uit het operationele-, materiële- en personeelsbeleid afgeleide onroerend goed behoeften en de (autonome) behoeften als gevolg van externe regelgeving en maatschappelijke ontwikkelingen alsmede technische veroudering. Tevens dient de instandhouding van het voor het operationele-, materiële- en personeelsbeleid beschikbare onroerend goed in de plannen te worden veiliggesteld;
- het tijdig realiseren van de onroerend goed behoeften (inbegrepen het onderhoud) uitgaande van de in de krijgsmachtdeelbegrotingen vastgestelde budgetten;
- het op elk niveau en op elk tijdstip kunnen verschaffen van inzicht in de mogelijkheden en beperkingen van het aanwezig onroerend goed; en
- het zorgdragen voor een optimale ondersteuning van militaire operatiën op Nederlands grondgebied in crisis- en oorlogstijd waartoe onder meer een soepele overgang van vredes- naar oorlogstijd moet zijn gewaarborgd.

In 1975 heeft de defensieleiding, in overeenstemming met de gedachtengang in het "Rapport Herstructurering Defensie", beslist dat het onroerend goed beleid en de uitvoering ervan in het materiële functiegebied geplaatst diende te worden. In verband hiermee is de DGWT geplaatst binnen het Directoraat Generaal Materieel. Ter verbetering van het inzicht in het onroerend goed als middel voor de taakuitvoering van Defensie, respectievelijk van de krijgsmachtdelen, werd een onroerend goed beleidsfilosofie ontwikkeld. Deze beleidsfilosofie is er tevens op gericht het levensloopproces van onroerend goed naar kosten, tijd en kwaliteit te beheersen; deze beheersing wordt kenbaar gemaakt in het Nederlands Defensie Plannings Proces (NDPP). Ook een verbetering van de samenhang van behoeftestelling en behoefteplanning van zowel roerende als onroerende goederen wordt beoogd, alsmede een betere wisselwerking tussen onroerend goed beleid en de uitvoering ervan.

1.3 Defensiebeleid t.a.v. ruimtelijke ordening en milieubeheer.

Als onderdeel van het Defensie onroerend goed beleid in algemene zin en in aansluiting op het beleid neergelegd in de Derde Nota over de Ruimtelijke Ordening heeft het ruimtelijk defensiebeleid als doelstelling:

het scheppen van ruimtelijke voorwaarden voor een doeltreffende uitvoering van de krijgsmachttaken die uit het defensiebeleid voortvloeien.

Binnen het kader van het totale regeringsbeleid is het ruimtelijk defensiebeleid mede gericht op het leveren van een bijdrage aan:

- een functionele en harmonische ruimtelijke ontwikkeling;
- het handhaven en ontwikkelen van de kwaliteit van het milieu;
- het bevorderen van een gewenste sociaal- culturele en economische ontwikkeling;
- het beperkt houden van het beslag op de financiële middelen van de overheid.

In het Structuurschema Militaire Terreinen (SMT) is de doelstelling van het ruimtelijke defensiebeleid nader uitgewerkt in een aantal richtlijnen dat o.m. betrekking heeft op:

- de doeltreffende uitvoering van de taken van de krijgsmachtdelen
- voorwaarden voor een functionele en harmonische inpassing in de ruimtelijke ontwikkeling m.b.t.:
 - . verstedelijkingsbeleid
 - . beleid landelijke gebieden
 - . meervoudig gebruik van terreinen
 - . spreiding van werkgelegenheid
 - . kwaliteit van het milieu zoals:
 - beperking geluidshinder
 - voorkomen van water-, lucht- en bodemverontreiniging
 - voorkomen van schade aan natuurlijk milieu, landschap en cultuurhistorische waardevolle objecten.

Bij de verdere uitwerking van het beleid zal voorts rekening worden gehouden met regeringsuitspraken neergelegd in o.a. het Structuurschema Natuur-en Landschapsbehoud en het Structuurschema Openluchtrecreatie, alsmede met de aanbevelingen opgenomen in het Plan Integratie Milieubeleid.

1.4 Het onroerend goed beleid gericht op de specifieke fasen in de levensloop van het onroerend goed.

1.4.1 Behoeftetestelling

De globale behoefte aan onroerend goed en het daaraan gerelateerde ruimtebeslag in Nederland is verwoord in het SMT. Hierbij wordt uitgegaan van een maximale benutting van het bij Defensie aanwezige onroerend goed. Dit is mede mogelijk door het zich opleggen van beperkingen middels daarop gerichte normen en voorzieningenniveau's. In punt 1.2. is reeds aangegeven dat het onroerend goed beleid een integrerend deel is van het materieelbeleid. In dit kader wordt de bedrijfsverwachting door het krijgsmachtdeel aangegeven. Als afgeleide hiervan wordt de onroerend goed gebruiksverwachting per locatie/object geformuleerd. Deze tesamen met de door de DGWT op te maken technische levensduurverwachting resulteert in de behoefte aan nieuwbouw- en onderhoudsprojecten. Deze totale onroerend goed behoefte wordt opgenomen in de materieelplannen van de krijgsmacht delen die als delen van de totale krijgsmachtdeelplanning worden behandeld in het Nederlands Defensie Planning Proces (NDPP).

1.4.2 Verwerving

Gebaseerd op de meerjarenplannen worden door de krijgsmacht delen i.o.m. de DGWT de programma's van eisen per nieuwbouwproject gemaakt. Als regel is het proces gericht op verwerven in eigendom. Gelet op het specifieke van het defensie onroerend goed (zie par 2.5.2 en bijlage 13) geschiedt dit in de meeste gevallen door nieuwbouw of verbouw en niet door aankoop. Dit specifieke is ook de reden dat het merendeel van de projecten door de DGWT-organisatie wordt voorbereid, terwijl het toezicht op de uitvoering nagenoeg altijd door DGWT wordt gehouden. De verwerving is hoofdzakelijk gebaseerd op minimale eisen en op bijzondere functiegerichte bouwwerken. Slechts in uitzonderingen worden gebouwen met een representatief karakter gerealiseerd. Waar mogelijk wordt bij het ontwerpen met een flexibiliteit in gebruiksmogelijkheden gedurende de gehele levensloop van het gebouw rekening gehouden. Voorts worden de ontwerpen onder meer geoptimaliseerd naar exploitatiekosten gedurende de levensloop en energiebeheersing. De verwerving geschiedt in concurrentie volgens de door de Minister van Economische Zaken gestelde regelingen. Hierbij moeten voor de door NAVO gefinancierde projecten de door NAVO gestelde richtlijnen in acht worden genomen.

1.4.3 Instandhouding

Het beleid inzake de instandhouding van het onroerend goed is erop gericht, dat de KMD'n optimaal gebruik kunnen maken van het ter beschikking staande onroerend goed, zowel in vredes-, als in crisis- en oorlogsomstandigheden. Bij de instandhouding worden dezelfde beleidsuitgangspunten als bij de verwerving gehanteerd.

Het onderhoudsbeleid is gebaseerd op de gebruiksverwachting van het Krijgsmachtdeel en de technische levensduurverwachting van de DGWT. Bij de uitvoering van het beleid wordt onderscheid gemaakt tussen de (technische) begeleiding van het gebruik - het z.g. klein onderhoud - en groot onderhoud;

Hierbij worden de volgende aspecten in ogenschouw genomen:

- planmatigheid, gebaseerd op meerjarenplannen;
- integratie van planning met nieuwbouwplannen;
- onderhoud per systeem (gebouw, etc.);

1.4.4 Afstoten of amoveren

Zoals in het SMT is aangegeven, zullen de complexen (in het vervolg objecten genoemd) van de krijgsmachtdelen op de huidige lokaties worden gehandhaafd. Alleen militaire objecten die een belemmering vormen voor de stadsvernieuwing zullen worden afgestoten zodra in de vervanging kan worden voorzien.

Bij de implementatie van het in het SMT verwoorde beleid m.b.t. de oefenterreinen zal een deel van de bestaande terreinen worden afgestoten.

Zodra de instandhouding als boven beschreven niet meer efficiënt kan geschieden, wordt getracht door renovatie en/of functiedegradatie de levensduur van het betreffende onroerend goed te verlengen. Indien ook deze mogelijkheid niet doelmatig is wordt besloten te amoveren omdat vanwege het specifieke van de defensie-objecten afstoten veelal niet realiseerbaar is. Wanneer tenslotte bestaande objecten door het krijgsmachtdeel niet meer voor enige functie nodig worden geacht en evenmin benodigd zijn voor andere krijgsmachtdelen, worden ze volgens de daarvoor geldende procedures afgestoten.

2 **TAAK, ORGANISATIE EN WERKWIJZE VAN DE DEFENSIE ONROEREND GOED ORGANISATIE**

2.1 Inleiding.

De elementen van de Krijgsmachtdelen op de diverse niveau's en de tot DGM behorende Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen worden in dit rapport aangeduid als "Defensie Onroerend Goed Organisatie". Tezamen scheppen ze de kaders waarbinnen het onroerend goed beleid van Defensie door middel van daarvoor ontworpen procedures wordt geformuleerd, vastgesteld en gerealiseerd. In de hierna volgende punten 2.2 en 2.3 worden de taken en verantwoordelijkheden en de organisatie van de beide delen aangegeven.

2.2 Taken.

2.2.1 Algemeen

De organisatie heeft tot taak het bouwen en onderhouden van het voor de Krijgsmachtdelen voor haar taakuitoefening benodigde onroerend goed, inclusief de Nederlandse verplichtingen inzake de behoeften van NAVO-bondgenoten.

2.2.2 Taken krijgsmachtdelen

In hoofdlijnen komen de taken op de diverse niveau's van de KMD-onroerend goed organisatie-elementen onderling overeen. In de praktijk bestaan enige afwijkingen, gebaseerd op verschillen in de structuur, van de taakverdeling binnen de niveau's of van de opvattingen bij de KMD'n. Het KMD treedt op als behoeftesteller, daarmede haar bijdrage leverend aan de materieelplanning binnen het NDPP en bewerkstelligt de uitvoering van het goedgekeurde beleid. Het beschikt als ordonnateur daartoe over de benodigde financiële middelen en ziet toe op doelmatige aanwending daarvan.

De feitelijke gebruiker op operationeel niveau (onderdeelsniveau) toetst geregeld het beschikbare onroerend goed t.a.v. de mate waarin wordt bijgedragen aan het uitvoeren van de operationele taak. Voorts signaleert hij de verschillen tussen het prestatievermogen van het hem ter beschikking gestelde onroerend goed en de gebruiksverwachting, alsmede het eventueel ontbrekende.

2.2.3 Taken DGWT

De Dienst GWT vervult de intermediair-functie tussen de KMD'n enerzijds en de bouwwereld, alsmede de civiele en overheidsinstanties anderzijds, teneinde in de behoefte aan onroerend goed te voorzien, binnen de gegevens van tijd, financiële middelen en kwaliteit. In relatie met deze taak moeten de belangen op het gebied van de ruimtelijke ordening, milieuhygiëne en energiebesparing worden behartigd. Tevens dient in vredes- en crisistijd het onroerend goed van de KMD'n binnen de toelaatbare tijd en kosten en met de vereiste kwaliteit te worden instandgehouden.

De DGWT-organisatie bereidt de uit te voeren nieuwbouw- en onderhoudswerken voor, verzorgt en ziet toe op de uitvoering en draagt zorg voor het beheer van het onroerend goed bestand.

De DGWT is tevens voor een groot deel belast met de daadwerkelijke uitvoering van bediening en controle van technische installaties en het gebruikersonderhoud.

De Directeur GWT bekleedt als dubbelfunctie tevens de functie van Coördinator Ruimtelijke Ordening en Milieuzaken Defensie (CROMD). Het Adviesbureau der Genie (ABG) verricht studies en doet onderzoek waar het specifieke problemen of vraagstukken betreft die inherent zijn aan het bouwen van militaire objecten danwel die liggen op het gebied van de krijgswetkunde. Het Bureau Voorbereiding Voorzieningen aan Kunstwerken (BVVK) heeft een oorlogstaak die in vredetijd voorbereiding en training vereist op het gebied van het onbruikbaar maken, het vernielen van infrastructurele voorzieningen (o.a. kunstwerken zoals bruggen, viaducten).

Onderstaand schema geeft de verhouding tussen de organisatie-elementen van de "defensie onroerend goed organisatie" weer.

ORGANISATIE-ELEMENTEN TAKEN	DGM	KMD	DGWT
Vaststellen onroerend goed beleid	V	B	B
Stellen behoefte en verwerken in KMD-plannen		V	B
Beschikbaarstellen budget		V	I
Verwerven en afstoten onroerend goed		B	V
Beheren en instandhouden onroerend goed		B	V
legenda: V = verantwoordelijk voor B = moet bijdragen I = wordt geïnformeerd			

2.3 De organisatie.

In deze paragraaf wordt de organisatie van het Ministerie van Defensie alsmede de specifieke delen daarvan die zijn belast met de vaststelling en uitvoering van het onroerend goed beleid weergegeven.

Achtereenvolgens worden de volgende onderwerpen nader uitgediept:

- organisatie en relatieschema defensie;
- organisatie-elementen bij de krijgsmachtdelen die zich bezig houden met onroerend goed processen;
- de DGWT organisatie.

2.3.1 Organisatie en relatieschema defensie

In het overzicht in bijlage 1 is de organisatie van het Ministerie van Defensie opgenomen, waarbij met name de functionele opbouw is weergegeven. Onder het Directoraat Generaal Materieel (DGM) zijn functioneel de organisatie-elementen gegroepeerd die deel uitmaken van het materieel-logistieke functiegebied.

Rechtstreeks onder dit directoraat-generaal fungeren drie directies, t.w. de Directie Materieel Planning (DMAP), de Directie Materieelzaken (DMAZ) en de DGWT. De eerstgenoemde twee Directies zijn voornamelijk belast met roerend goed zaken, terwijl de DGWT zich bezig houdt met onroerend goed. De tot de krijgsmachtdelen behorende Directies Materieel (DMKM, DMKL en DMKLu) omvatten ook elementen die de onroerend goed zaken behartigen (zie pt. 2.3.2) voor het betreffende KMD.

2.3.2 Organisatie-elementen bij de krijgsmachtdelen, die zich bezig houden met onroerend goed-processen

De taken en bevoegdheden op het gebied van onroerend goed zijn gestructureerd in de functiegebieden operatiën, personeel, materieel- en economie en financiën.

Zonder afbreuk te doen aan de per krijgsmachtdeel voorkomende verschillen, kan worden gesteld dat de o.g.-activiteiten op drie niveau's plaatsvinden, te weten ministerieel niveau, commandoniveau en commandanten/onderdeelsniveau.

Tot het ministeriële niveau kunnen worden gerekend de Chefs van Staven en de Directeuren Materieel, Personeel en Economisch Beheer. Het ministerieel deel van de o.g.-organisatie-elementen is gericht op inventariseren, analyseren en formuleren van infrabehoeften (behoeftesteller) alsmede de normstellingen daarvoor en vervolgens het integreren van de goedgekeurde behoeften in de krijgsmachtdeelplanning. Bij de KM en KLu zijn respectievelijk DMKM en DMKLu belast met de voorbereiding en uitvoering van de behoeftestelling. Bij de KL is de LaS verantwoordelijk voor de behoeftestelling, zij het dat specifieke behoeftestelling voor logistieke installaties een taak van DMKL is.

Tot het commandoniveau behoren:

- v.w.b. de Koninklijke Marine: de Commandant der Zeemacht Nederland en de Commandant der Zeemacht Nederlandse Antillen.
- v.w.b. de Koninklijke Landmacht: het Eerste Legerkorps, het Nationaal Territoriaal Commando (en afgeleid hiervan de Provinciaal Militaire Commando's en het Regionaal Militair Commando) het Commando Opleidingen Koninklijke Landmacht en overige commando's zoals het Nationaal Logistiek Commando, het Commando Verbindingen Koninklijke Landmacht, het Geneeskundig Commando Koninklijke Landmacht e.d.;
- v.w.b. de Koninklijke Luchtmacht: het Commando Tactische Luchtmacht en het Commando Logistiek en Opleidingen;

Het commandoniveau heeft eveneens een belangrijke taak op het gebied van de behoeftestelling en is bij de KL en KLu verantwoordelijk voor de behoeftestelling en het doen realiseren van projecten van beperkte omvang, waartoe over enige financiële middelen wordt beschikt (veelal t.b.v. voorzieningen in het kader van werk- en leefklimaat).

Bij de KM speelt het commandanten/gebruikersniveau, m.u.v. de Rijkswerf, geen rol van betekenis in het o.g.-proces; het toetst en rapporteert aan het commandoniveau.

De betrokkenheid van het commandanten/gebruikersniveau bij de KL vloeit voor het merendeel voort uit het belang van daadwerkelijk gebruiker van infrastructuur en is als zodanig slechts voor een gering deel relevant voor het o.g.-proces; Bij de KLu daarentegen vervult het, gelet op de veelal specifieke operationele aard van de infrastructuur bij de KLu, een relatief belangrijker rol bij het toetsen van de bruikbaarheid van het o.g. voor de operationele taak van het onderdeel.

In bijlage 2 is aangegeven hoe het personeel binnen de KMD'n is geplaatst.

2.3.3 De DGWT-organisatie

De DGWT bestaat uit een Centrale Directie, met een buitendienst van negen regionale directies in Nederland en één regionale directie in de Bondsrepubliek Duitsland (BRD). Deze decentralisatie is noodzakelijk voor het bedrijfsgereed en operationeel houden van de infrastructuur in vreedstijd, maar vooral in crisis- en oorlogstijd.

Op het niveau van de tien regionale directies zijn tevens het Adviesbureau der Genie (ABG), en het Bureau Voorbereiding Voorziening Kunstwerken (BVVK) opgenomen (zie bijlage 3).

De tien directies zijn onderverdeeld in 34 dienstkringen. De DGWT is georganiseerd in de vorm van een functionele organisatie. De buitendienst werkt in principe klantgericht d.w.z. zoveel mogelijk gericht op één krijgsmachtdeel: 6 directies zijn technisch klantgericht op de Koninklijke Landmacht en de Koninklijke Marechaussee, 3 zijn technisch klantgericht op de Koninklijke Marine en de Koninklijke Luchtmacht en 1 directie in de BRD, ten behoeve van de KL en de KLu. Daarenboven zijn de regionale directies provincie-gericht m.b.t. de ruimtelijke ordening en het milieubeheer, terwijl zij tevens een provinciale taak hebben in crisis- en oorlogstijd. De organigrammen van de Centrale Directie en de totale dienst zijn in de bijlagen 3 en 4 weergegeven.

De thans vigerende organisatie is het resultaat van een ingrijpende reorganisatie, die in 1982 zijn beslag heeft gekregen. Hiermede is onder meer de reeds elders binnen Defensie ingevoerde functionalisatie bereikt, die scheiding van verantwoordelijkheden en een juiste coördinatie tussen specialismen en niveau's mogelijk maakte. Voorts is het aantal niveau's teruggebracht en is tevens een schaalvergroting toegepast voor een betere verdeling en benutting van de specialismen.

De DGWT kent in de organisatie de functiegebieden: controller, beheer en onderhoud, ruimtelijke ordening, overeenkomsten, techniek en projectmanagement. Deze worden op alle niveau's binnen de dienst aangetroffen.

2.4 Procedures.

Achtereenvolgens worden de relevante procedures van het Nederlandse Defensie Planning Proces (NDPP), het proces gericht op de behoefte-testelling, het proces gericht op de verwerving en het proces gericht op de instandhouding en afstoting beschreven.

2.4.1 Nederlands Defensie Planning Proces

Het NDDP is het geheel van activiteiten dat leidt tot het totstandkomen van een geïntegreerd beleid binnen de defensie-organisatie. Met behulp van een aantal documenten wordt in een twee-jaarscyclus telkenmale het beleid voor de komende 10 jaar vastgelegd. In de Grondslagen Defensiebeleid bijv. worden de voor ruimtelijke ordening en onroerend goed van belang zijnde factoren vastgelegd, te weten:

- de factoren van invloed op de behoefte bepaling van het benodigde onroerend goed;
- de operationele en technische ontwikkelingen, die invloed uitoefenen op het militair ruimtelijk beslag;
- de belangrijke externe ontwikkelingen van invloed op het defensiebeleid op het gebied van ruimtelijke ordening.

Deze grondslagen Defensiebeleid leiden via een vastgestelde procedure uiteindelijk tot een Defensieplan waarin de op operationeel, personeel, materieel en financieel gebied geïntegreerde plannen van de Krijgsmachtdelen zijn samengevoegd. Het plan bevat de beleidsvoornemens van kwalitatieve en kwantitatieve aard voor de eerstvolgende 10 jaar. In het materiële deel van het defensieplan worden per Krijgsmachtdeel de voorgenomen onroerend goed investeringen projectmatig aangegeven, evenals het raamwerk voor de instandhouding ervan.

In het plan worden eveneens de consequenties t.o.v. de NAVO Force Goals/Standards weergegeven, zoals overeengekomen in het NAVO plan-ningsproces.

In een éénjarige cyclus worden de beleidsvoornemens voor het begrotingsjaar vastgelegd en in de Begroting en de Memorie van Toelichting gepresenteerd.

2.4.2 Proces gericht op behoefte-testelling

2.4.2.1 Onderkennen en inventariseren

Door veranderingen in het operationele en direct daaraan gerelateerde beleid alsmede als gevolg van externe normaanpassing ontstaan (nieuwe) behoeftes aan onroerend goed.

De veranderingen in de operationele, logistieke- en personele plannen veroorzaken behoefte aan nieuw dan wel aangepast onroerend goed. Dit wordt de "afgeleide behoefte" genoemd. Het moment waarop aan deze onroerend goed behoefte moet worden voldaan is onverbrekelijk verbonden aan het tijdstip waarop de planwijziging(en) is (zijn) geëffectueerd. Door het wijzigen van normen als gevolg van externe regelgeving en maatschappelijke ontwikkelingen, bijv. op het gebied van werk- en leefklimaat, ontstaat in het algemeen de behoefte tot aanpassing van het voor deze functies benodigde onroerend goed; voorts zal technische veroudering van het aanwezige onroerend goed eveneens behoeften veroorzaken. In deze gevallen spreekt men van "autonome behoefte".

Hoewel door de verschillende taakstellingen de KMD'n veelal afzonderlijk hun behoefte aan onroerend goed bepalen, is afstemming en coördinatie binnen Defensie noodzakelijk; dit vindt o.a. plaats in interservice comité's.

2.4.2.2 Behoeftte-onderzoek en analyse

Hierbij wordt in eerste instantie nagegaan:

- wat de werkelijke onroerend goed behoefte is;
- hoe in de benodigde onroerend goed behoefte kan/moet worden voorzien.
- waar de benodigde onroerend goed behoefte moet worden gerealiseerd;

Bij bovengenoemde procesdelen spelen de gebruiksverwachting, technische levensduur en de ontwikkelingsplannen per object een voortdurende rol. Een ontwikkelingsplan geeft aan de voorgenomen toekomstige infrastructurale ontwikkeling van een militair complex op lange termijn, zoals is vastgesteld door het krijgsmachtdeel. Teneinde het onroerend goed op zo doelmatig mogelijke wijze technisch te beheren wordt voor de daarvoor in aanmerking komende objecten over een zo lang mogelijk termijn een gebruikverwachting opgesteld. Hierbij wordt rekening gehouden met inmiddels bekende en vastgestelde behoeften. De gebruiksverwachting wordt afgezet tegen de ruimtelijke mogelijkheden/beperkingen ter plaatse, de planologische randvoorwaarden en de technische levensduur alsmede capaciteit van bestaande systemen. Niet alleen wordt hiermee een inzicht verkregen in de functionele en technische waarden van bestaande systemen waardoor een optimale planning van het onderhoud mogelijk is, doch worden ook tijdig planologische en infrastructurale knelpunten onderkend. Na onderzoek en analyse van deze knelpunten en de mogelijke alternatieve oplossingen, wordt na keuze hieruit een ontwikkelingsplan opgesteld waarbij rekening wordt gehouden met gestelde prioriteiten en budgettaire mogelijkheden.

2.4.2.3 Behoefttevaststelling

Rekening houdend met de prioriteiten worden de onderzochte en geanalyseerde en vervolgens geformuleerde onroerend goed behoeftes (deelprojecten) opgenomen in meerjarenplannen voor de korte- en middellange termijn, welke plannen door de KMD'n worden vastgesteld.

De taken en bevoegdheden zijn in onderstaand schema aangegeven.

BEHOEFTESTELLING	Betrokkenheid	
	KMD	DGWT
- behoefte onderkennen	V	V
- behoefte onderzoek en analyse (o.m. aan hand van ontwikkelingsplannen)	V	B
In het bijzonder:		
. aangeven gebruiksverwachting	V	I
. aangeven technische levensduurverwachting	I	V
. opstellen ontwikkelingsplan	B	V
. goedkeuren ontwikkelingsplan	V	B
- behoeftevaststelling (meerjaren plannen)	V	I

2.4.3 Proces gericht op verwerving

Met uitzondering van de categorie terreinen is het slechts in enkele gevallen mogelijk onroerend goed voor Defensie te verwerven door huren of kopen.

Het verwervingsproces laat zich in twee hoofdgroepen onderscheiden, te weten de voorbereiding tot en met het maken van het contract (bestek) en de uitvoering van het contract.

Het voorbereidingsproces is samengesteld uit een aantal stappen, die ieder op zich een afgerond deel in het ontwerpproces vormen en waarover door de KMD's beslissingen moeten worden genomen.

Door het KMD wordt het benodigde programma van eisen samengesteld waarin de functionele eisen voor het te realiseren onroerend goed staan opgenomen. Zonodig worden door de Centrale Directie van de DGWT (technische) aanwijzingen gegeven.

Met het programma van eisen als grondslag wordt vervolgens door de regionale directies van DGWT een schetsontwerp, onder meer bevattend een plan met toelichting en een raming van kosten, opgesteld en aan het KMD ter goedkeuring voorgelegd.

Vervolgens wordt het goedgekeurde schetsontwerp door DGWT uitgewerkt tot definitief ontwerp, onder meer bestaande uit de (besteks-) tekeningen en de begroting van kosten.

Het definitief ontwerp moet worden goedgekeurd door het KMD hetgeen onder meer inhoudt dat ook de bijgevoegde budgetaanvraag wordt gehonoreerd door een machtiging tot uitvoering.

Aansluitend wordt door DGWT het definitief ontwerp uitgewerkt tot bestekken en een directiebegroting waarmee het voorbereidingsproces is afgesloten.

Het uitvoeringsproces vangt aan met de aanbesteding van het werk, hetgeen volgens het Besluit aanbesteding van werken 1973 geschiedt.

Nadat de aanbestedingsresultaten zijn getoetst aan de directiebegroting, het door het KMD gemachtigd budget en bestaande voorschriften en regels, wordt de opdracht tot uitvoering verstrekt aan de aannemer; de uitvoering wordt geheel uitbesteed aan aannemers/installateurs. De bouwdirectie wordt gevoerd door de regionale directies van DGWT, terwijl de daaronder ressorterende dienstkringen zijn belast met het toezicht op de uitvoering. Dit impliceert enerzijds dat de verantwoordelijkheid voor de uitvoering is opgedragen aan hetzelfde niveau dat de voorbereiding verzorgt, anderzijds dat degene die gedurende de gebruiksfase is belast met het technisch beheer en de begeleiding van het gebruik, direct betrokken is bij het totstandkomen van het onroerend goed. Teneinde een en ander optimaal te doen verlopen, wordt de dienstkring betrokken bij de planvorming, terwijl zich tijdens de uitvoering voordoende knelpunten moeten worden voorgelegd aan de regionale directie. Daarenboven worden de ervaringen vanuit het technisch beheer in de onderscheiden functiegebieden teruggekoppeld naar het naasthogere niveau. Door middel van bouwvergaderingen en werkbijeenkomsten en schriftelijke vastlegging daarvan wordt de horizontale coördinatie en verticale rapportage verzorgd.

Het uitvoeringsproces eindigt met de oplevering van het werk, waarna het onroerend goed aan het KMD in gebruik wordt overgedragen.

Schema Verwerving (zie blz.13).

VERWERVING	Betrokkenheid	
	KMD	DGWT
VERWERVING		
<u>Voorbereidingsproces</u>		
- samenstellen p.v.e.	V	B
- opstelling schetsontwerp	B	V
- goedkeuren schetsontwerp	V	I
- opstellen definitief ontwerp	B	V
- goedkeuren definitief ontwerp	V	I
- budget toewijzen	V	I
- opstellen bestek	-	V
<u>Uitvoeringsproces</u>		
- aanbesteden werk	-	V
- verstrekken opdracht	I	V
- toezien op uitvoering	-	V
- opnemen en goedkeuren van het werk	-	V
- overdragen in gebruik	B	V

2.4.4 Proces gericht op de instandhouding

De instandhouding van het onroerend goed heeft als doel het gebruik en de functievervulling ervan gedurende de gehele levensduur mogelijk te maken, overeenkomstig het verwachtingspatroon van de KMD. De instandhouding vindt volgens een methodiek plaats, die erop is gericht, dat de instandhoudingsactiviteiten planmatig geschieden, uitgaande van door de DGWT opgestelde en door het KMD goedgekeurde meerjarenonderhoudsplannen voor de lange- en middellange termijn. Deze plannen zijn op hun beurt weer ontleend aan de onroerend goed gebruiksverwachting van de KMD, de nieuwbouw plannen, de normen ten aanzien van het gebruik en de functievervulling, de door DGWT opgestelde technische levensduurverwachting en de vigerende technische eisen. Voor belangrijke objecten worden deze gegevens uitgewerkt in de in pt. 2.4.2.2 beschreven ontwikkelingsplannen.

De meerjaren onderhoudsplannen hebben betrekking op alle onroerend goed, dat in gebruik is. De gebruikers worden nauw betrokken bij de voorbereiding van de plannen, die tenslotte door de KMD worden vastgesteld. Voor de korte termijn resulteren hieruit de jaarprogramma's van het zogenaamd groot onderhoud, waarbij het onderhavige onroerend goed weer in zijn geheel geschikt wordt gemaakt respectievelijk gehouden voor haar toegekende functie en wordt gebracht op het prestatieniveau, dat de KMD als norm stellen. Dit onderhoud verloopt cyclisch, voornamelijk binnen grenzen van 6 tot 10 jaar en heeft mede een preventief karakter. De jaarprogramma's, die in overleg met de gebruikers door de dienstkringen zijn opgesteld, worden door de KMD geautoriseerd. De werkzaamheden worden in bestekken beschreven en in concurrentiestelling en aanbesteding door aannemerspersoneel uitgevoerd onder toezicht van de dienstkring.

Het gebruik van het onroerend goed wordt bovendien gewaarborgd door het zogenaamd klein onderhoud, dat volgens bovenstaande procesgang en procedure tot stand komt. Dit klein onderhoud omvat correctieve en preventieve werkzaamheden, die voor een groot gedeelte door middel van met aannemers gesloten éénjarige overeenkomsten worden uitgevoerd. Het vindt enige malen per jaar planmatig per systeem (gebouw, installatie, enz. enz.) plaats, waarbij de frequentie afhankelijk is van de aard van het gebruik en de functie. Tevens wordt tot het klein onderhoud gerekend de geprogrammeerde bediening en controle van installaties, het cultuurtechnisch onderhoud, en het herstellen van defecten, die spoedeisend herstel vergen. De bediening en controle en een overig gering deel van het klein onderhoud worden uitgevoerd door DGWT-personeel.

Het gehele instandhoudingsproces is gebaseerd op een intensief overleg tussen de gebruikers van het te onderhouden onroerend goed (KMD'n) en de DGWT, hetgeen als een belangrijk beleidsinstrument moet worden gezien. De doelmatigheid van het onderhoud is een doorlopend toetsingscriterium.

INSTANDHOUDING	Betrokkenheid	
	KMD	DGWT
<u>Vorbereidingsproces</u>		
- aangeven gebruiksverwachting	V	I
- aangeven technische levensduur verwachting	I	V
- opstellen ontwikkelingsplannen	B	V
- goedkeuren ontwikkelingsplannen	V	B
- opstellen meerjarenplannen	B	V
- goedkeuren meerjarenplannen	V	I
- opstellen jaarprogramma	B	V
- goedkeuren jaarprogramma en toewijzen budget	V	I
<u>Uitvoeringsproces</u>		
- aanbesteden werk	-	V
- verstrekken opdracht	I	V
- toezien op uitvoering	-	V
- opnemen en goedkeuren v/h werk	-	V
- overdragen in gebruik	B	V

2.4.5 Proces gericht op afstoting c.q. amoveren

Indien het onroerend goed voor geen enkele functie meer benodigd is maakt het KMD deze beslissing kenbaar aan DGWT waarbij dan tevens moet worden aangegeven of tot afstoten moet worden overgegaan.

In bevestigend geval zal DGWT het onroerend goed afstoten door het opzeggen van de huurovereenkomst, dan wel door het voor verkoop aan te bieden aan Domeinen nadat is vastgesteld dat binnen de Defensieorganisatie geen andere bestemming gegeven kan worden, dan wel door sloop indien de situering verkoop onmogelijk maakt.

Wanneer het onroerend goed het einde van de technische levensduur heeft bereikt, hetgeen door DGWT moet worden vastgesteld, zal een voorstel tot afstoten aan het KMD worden aangeboden.

Al naar gelang de beslissing hierop door het KMD zal vervolgens tot verkoop danwel sloop worden overgegaan.

Schema Afstoting/amoveren (zie blz. 15).

AFSTOTING/AMOVEREN	Betrokkenheid	
	KMD	DGWT
Niet meer benodigd voor enige functie		
- vaststellen	V	I
- beslissing tot afstoten	V	I
- uitvoering	I	V
Einde technische levensduur		
- vaststellen	B	V
- beslissing tot afstoten	V	I
- uitvoering	I	V

- 2.5 Bijzondere kenmerken van de Defensie onroerend goed organisatie.
De defensie onroerend goed-organisatie draagt een aantal bijzondere kenmerken, die tot uitdrukking komen in de hierna beschreven taken welke nauw samenhangen met de doelstelling van de totale defensie-organisatie.

2.5.1 Taken van de defensie onroerend goed organisatie in crisis en oorlogstijd

Het doel van de defensie onroerend goed-organisatie in crisis- en oorlogstijd luidt samengevat: onder alle omstandigheden verzekeren dat de militaire operatiën op het grondgebied van het Koninkrijk vanuit het onroerend goed optimaal worden ondersteund.

De hieruit voortvloeiende algemene taken zijn:

- zorgdragen voor de instandhouding van het defensie onroerend goed.
- erop toezien dat het militaire belang bij het instandhouden van het overige onroerend goed (civiel onroerend goed van militair belang) is verzekerd.

Nader bekeken houden deze taken in:

- voltooiing van de bouw van operationeel noodzakelijk onroerend goed.
- instandhouding/herstel van schade aan operationeel noodzakelijk onroerend goed.
- treffen van voorzieningen aan voor militaire doeleinden benodigd civiel onroerend goed.
- verlenen van onroerend goed steun aan onvoorziene operationele/logistiek behoefte t.b.v. de taakuitvoering van de KMD'n en NAVO eenheden op grondgebied van het Koninkrijk.

De bij KB aangewezen Militair Gezagsdragers hebben op grond van de oorlogswetgeving Nederland (OWN) o.m. bevoegdheden en verantwoordelijkheden m.b.t. het instandhouden van het militair onroerend goed en van civiel onroerend goed van militair belang en de beheersing van de daaraan gerelateerde middelen.

In crisis- en oorlogstijd wordt de defensie onroerend goed-organisatie dan ook zodanig gestructureerd dat ten nauwste wordt aangesloten bij de dan bestaande Militair Gezag structuur.

Het voorgaande leidt er o.m. toe dat de DGWT-organisatie wordt gehandhaafd in crisis- en oorlogstijd en in zijn geheel onder bevel van de BLS wordt geplaatst. Voorts wordt, waar mogelijk, een zo sterk en doelmatig mogelijke koppeling aan de verschillende niveau's van het Militaire Gezag nagestreefd. Hiertoe zijn de regionale directies provinciaal gestructureerd.

Hierdoor wordt bewerkstelligd dat de, uit de verantwoordelijkheden van het Militair Gezag t.a.v. het onroerend goed voortvloeiende taken, d.m.v. de DGWT-organisatie -als deel van de defensie onroerend goed-organisatie- op adequate en a.h.w. vanuit de vredessituatie doorlopend, doelgericht worden aangepakt.

Ook de verwervingsprocedures zijn zodanig gestructureerd dat op adequate wijze onder crisis- en oorlogsomstandigheden kan worden geopereerd. De intensieve technische begeleiding van het gebruik en de uitvoering van het onderhoud in vredestijd is mede gericht op de werkwijze in crisis- en oorlogstijd. Teneinde dit te waarborgen is de DGWT-organisatie met name op dienstkringniveau klantgericht gestructureerd.

Deelname door de onroerend goed organisatie aan (inter)nationale oefeningen maakt het mogelijk de organisatie en procedures van crisis- en oorlogstijd te toetsen.

Bij de verwerving en het onderhoud van onroerend goed in vredestijd wordt door de defensie onroerend goed-organisatie rekening gehouden met een maximale gebruiksmogelijkheid van het onroerend goed in crisis- en oorlogstijd. Het in crisis- en oorlogstijd operationeel noodzakelijk onroerend goed zal in vredestijd met bijzondere zorg moeten worden begeleid om een probleemloze overgang van vredes- naar oorlogsgebruik te waarborgen.

2.5.2. "Specifieke technische deskundigheden" DGWT

In het voorgaande is reeds de grote verscheidenheid van het defensie onroerend goed vermeld (zie ook par. 5.2 en bijlage 13).

Een belangrijk deel hiervan vereist bij de diverse disciplines in het functiegebied Techniek van de DGWT specifieke ervaringskennis voor het verwerven en instandhouden van deze gebouwen, werken en terreinen.

Het opbouwen van de benodigde ervaringskennis bij de particuliere adviesbureau's is niet goed mogelijk, daar ingevolge de wetgeving en de daaruit voortvloeiende regelgeving in de tijd gezien steeds van andere bureau's gebruik moet worden gemaakt.

Teneinde bij het in bedrijf houden in crisis- en oorlogstijd van een deel van het onroerend goed onafhankelijk te zijn van civiele instanties, beschikt de organisatie over deze specifieke kennis. In bijlage 5 is uit de totale verscheidenheid het deel vermeld waarvoor specifieke deskundigheid is vereist.

Daarenboven beschikt het Advies Bureau der Genie (ABG) over hoogwaardige kennis op de gebieden versterkingsbouwkunde, bouwfysica, beschermkunde, N.B.C.-en E.M.P.-beschermingsmaatregelen, waardoor het in staat is adviezen binnen (en buiten) Defensie te geven.

Naast de hierboven geschetste deskundigheden wordt de voor de provinciale taak in crisis- en oorlogstijd benodigde operationele kennis (inzet genie-eenheden voor mil.brugslag, ruimen en stellen van hinderenissen, enz.) beheerst door de in de DGWT-organisatie aanwezige militairen van het Wapen der Genie.

2.5.3 Bijdrage CROMD/DGWT in het overheidsbeleid

De CROMD/DGWT vertegenwoordigt Defensie in de Rijksplanologische Commissie, de Rijksmilieuhygienische Commissie, het Coördinatiecollege Waddenzee en de Interdepartementale Commissie voor Regionaal Beleid.

De Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer is in de tweede Nota Bouwbeleid aangewezen als coördinerend minister voor de bouwnijverheid, met als belangrijk aspect het vroegtijdig inzichtelijk maken van de gevolgen van overheidsbeleid vanuit de verschillende beleidsterreinen voor de bedrijfstak bouwnijverheid. Ter uitvoering van deze taak is o.a. een aantal fora van interdepartementaal overleg ingesteld, waarin DGWT het Ministerie van Defensie als een der zgn. bouwministeries (VROM, V&W, Def.) vertegenwoordigt.

Verder vertegenwoordigt DGWT het Ministerie van Defensie in het overleg over kwaliteitszorg in de bouw, in de Stuurgroep "Naar een Ordening op de Bouwmarkt" en draagt bij aan de ontwikkeling van uniforme grondslagen en coördinatie van informatieverzorging in het bouwwezen. Evenzo heeft DGWT een inbreng in de activiteiten van het Nederlands Normalisatie Instituut, alsmede van de Nederlandse Vereniging van Doelmatig Onderhoud.

2.5.4 Taak op het gebied van de internationale infrastructuur

DGWT heeft tot taak de huisvesting van "assigned forces" op Nederlands grondgebied te verzorgen. Naast normale militaire gebouwen betreft dit ook aanvullende voorzieningen zoals winkels, scholen, e.d.; tevens wordt een rol vervuld in het beschikbaar komen van woningen voor de gezinnen van de in Nederland geplaatste buitenlandse militairen. Voorzover dit alles geen NAVO infrastructuur betreft, geschiedt de verwerving en het onderhoud volgens de door buitenlandse instanties gestelde eisen.

DGWT is mede verantwoordelijk voor de realisering van de door NAVO te financieren projecten. In deze gevallen moet worden voldaan aan de "NATO Standards and Criteria".

Hoewel de internationale projecten in het algemeen volgens dezelfde processen van technische voorbereiding en uitvoering worden gerealiseerd, vertoont het totale procesverloop specifieke afwijkingen die zijn gerelateerd aan de internationale opdrachtgever of organisatie die de fondsen voor het project beschikbaar stelt.

Deze specifieke afwijkingen betreffen administratieve handelingen voor accordering, verwerving van de benodigde fondsen en controle op de uitvoering bij realisatie van de infrastructuur, voorkomende uit de regelgeving door het bondgenootschap (NAVO) danwel de overeenkomst met het land van de betreffende in Nederland gelegerde krijgsmacht.

2.5.5 Taak op het gebied van ruimtelijke ordening

De taak van Defensie op het gebied van de ruimtelijke ordening kan worden omschreven als het veiligstellen van het functioneren van de defensie-organisatie binnen de bestaande regelgeving. Dit gebeurt o.a. door:

- het bijdragen aan de beleidsontwikkeling binnen Defensie op het gebied van ruimtelijke ordening en ruimtelijke relevante milieuzaken;
- uitvoeren van het Defensie ruimtelijk ordeningsbeleid.

In het algemeen betreft het zaken die nauw verband houden met het hebben en gebruiken van de defensie-infrastructuur in Nederland. Hierbij kunnen kazernes, vliegbases, havengebieden en oefenterreinen worden genoemd als voorbeelden van infrastructuur met een direct ruimtegebruik. Daarnaast gelden als voorbeelden van indirect ruimtegebruik de veiligheidszones rondom munitie-opleg, schietterreinen en invliegzones bij vliegvelden. Een belangrijk aspect van deze taak bestaat uit het voeren van overleg met instanties op rijks-, provinciaal-, en gemeentelijk niveau teneinde te bewerkstelligen dat in de plannen van de civiele overheden (met name de provinciale streekplannen en de gemeentelijke bestemmingsplannen) voldoende rekening wordt gehouden met de aanwezige defensiebelangen, alsmede met de toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen zoals o.a. verwoord in het Structuurschema Militaire Terreinen.

In overleg met de KMD'n, - o.a. in het Interservice Comité Ruimtelijke Ordening en Milieu (ICROM) - waarbij doorlopend aan de KMD-plannen wordt getoetst, wordt de taak op het gebied van ruimtelijke ordening bij de Dienst GWT als volgt uitgeoefend:

- de CROMD/DGWT is lid van de Rijksplanologische Commissie (RPC);
- op centraal niveau wordt de DGWT betrokken bij het interdepartementale overleg over beleidsnota's en beleidsplannen;
- op provinciaal niveau is het de Eerstaanwezend Ingenieur Directeur (EID) die als lid van de Provinciale Planologische Commissie de belangen van Defensie inbrengt bij de vorming van het provinciaal beleid;
- op gemeentelijk niveau wordt de EID gehoord in het vooroverleg voor de bestemmingsplannen.

2.5.6 Taak op het gebied van milieuzaken

De taak van de Directie Gebouwen, Werken en Terreinen op het gebied van milieuzaken kan worden omschreven als het formuleren van het door Defensie te voeren milieubeleid inzake het onroerend goed, in beheer en gebruik zijnde bij de Krijgsmacht delen en de NAVO-bondgenoten in Nederland. De DGWT is in zijn hoedanigheid als CROMD lid van de Rijks Milieuhygienische Commissie (RMC) en is betrokken bij het interdepartementale overleg over beleidsnota's en beleidsplannen.

Een drietal aspecten accentueert de grote betrokkenheid van Defensie in relatie tot het milieu, de milieuwetgeving en de uitvoering daarvan, te weten:

- a Defensie beschikt over een zeer groot onroerend goed-bestand;
- b Het onroerend goed van Defensie is zeer verscheiden van aard;
- c Het onroerend goed van Defensie is verspreid gelegen over geheel Nederland.

Op basis van deze aspecten zijn er raakvlakken met alle milieudeelgebieden, terwijl Defensie ook te maken heeft met de regelgeving en uitvoeringsplannen van alle provincies, nagenoeg alle gemeenten en een groot aantal andere publiekrechtelijke organen.

Gelet op de aard van het Defensie onroerend goed en het gebruik daarvan dient grote aandacht te worden gegeven aan de milieugebieden bodem, externe veiligheid, geluid, hinder en oppervlaktewater.

Defensie draagt als onderdeel van de centrale overheid ook een bijzondere verantwoordelijkheid met betrekking tot het uitvoering geven aan de milieuwetgeving. Dit impliceert niet alleen dat bij bouw- en onderhoudsprojecten wordt voldaan aan de terzake geldende, op preventie gerichte voorwaarden, doch vooral dat milieuschadelijke omstandigheden worden opgespoord, onderzocht en beschermende maatregelen (als behoeften) worden erkend en vastgesteld. Hierbij is kennis van en inzicht in de binnen de infrastructuur plaatsvindende processen van essentieel belang. Dit publiekrechtelijk milieubeheer in relatie tot het onroerend goed van Defensie is mede opgedragen aan de Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen.

2.5.7. Taak op het gebied van beheer.

Bij Defensie zijn onroerende zaken in gebruik, zijnde eigendom van de Staat der Nederlanden en eigendom van derden. Met betrekking tot de rijkseigendommen in gebruik bij Defensie, dient te worden onderscheiden de relatie eigenaar, beheerder, gebruiker. Namens de eigenaar, de Staat der Nederlanden, treedt op de Dienst der Domeinen van het Ministerie van Financiën. Het Ministerie van Defensie fungeert als materieelbeheerder en gebruiker van de betreffende onroerende zaken. Het materieelbeheer is het beheer, dat erop is gericht de zaak te doen beantwoorden aan zijn bestemming voor de openbare dienst, waaronder hier te verstaan de defensiebestemming. Het materieelbeheer en het gebruiksrecht van rijkseigendommen wordt aldus verkregen van de Dienst der Domeinen en omvat veel meer rechten en plichten dan een genotsrecht zoals bijvoorbeeld het huurrecht.

Het juridisch beheer maakt deel uit van het materieelbeheer en kan worden gedefinieerd als het beheer, dat het geheel aan privaatrechtelijke en publiekrechtelijke handelingen omvat, welke geboden zijn voor een geordend en rechtmatig bestuur van het onroerend goed. Het juridisch beheer dient verder te worden onderscheiden in publiekrechtelijk beheer en privaatrechtelijk beheer. Het publiekrechtelijk beheer is het uitvoering geven aan wetten, algemene maatregelen van bestuur, Koninklijke besluiten, provinciale en gemeentelijke verordeningen en andere regelingen op het gebied van het onroerend goed. De overheid treedt enerzijds op als wetgever en anderzijds als deelnemer aan het rechtsverkeer in de hoedanigheid van civiele persoon. De overheid in voornoemde hoedanigheid is de eerstaangewezene om uitvoering te geven aan wettelijke regelingen welke zij zelve als wetgevende macht heeft gegeven.

Er is een groot aantal wettelijke regelingen op het gebied van het onroerend goed waaraan Defensie als onderdeel van de overheid en als groot "bezitter" van onroerend goed uitvoering dient te geven. Inzake het onroerend goed worden steeds meer wettelijke regelingen gegeven, zowel door de centrale overheid als door de lagere overheden en andere verordenende instanties. Te noemen vallen hier de Leegstandswet, de Wet voorkeursrecht gemeenten, de Wet agrarisch grondverkeer, het scala aan wetgeving op het gebied van milieu en planologie, alsmede fiscale wetgeving. Het publiekrechtelijk beheer van onroerend goed door Defensie verdient hoge prioriteit en zal ook in toenemende mate steeds meer aandacht en deskundigheid vergen. Het privaatrechtelijk beheer omvat onder meer het reguleren van het medegebruik door derden van onroerend goed, eigendom zijnde van de Staat der Nederlanden en in materieelbeheer en gebruik bij Defensie. Het verrichten van rechtshandelingen dienaangaande is voorbehouden aan de Dienst der Domeinen. Steeds meer derden wenden zich tot Defensie met het verzoek tot allerlei vorm van (mede)gebruik van rijkseigendommen in beheer en gebruik bij Defensie.

Behalve de beheerstaak m.b.t. het reeds ter beschikking staande onroerend goed, dienen hier ook gememoreerd te worden de verkrijgende en de afstotende taken. De verkrijging van onroerend goed geschiedt als het gaat om persoonlijke rechten (huur, vergunningen van derden) door DGWT, als het gaat om zakelijke rechten (eigendom, erfdienstbaarheden) door tussenkomst van Financiën (Domeinen).

Inhoudelijk gezien is DGWT echter ook de eigenlijke verwerver bij de eigendomsverwerving. In dit verband dient met name te worden genoemd de verkrijgende taak t.b.v. de krijgsmachten van buitenlandse mogendheden. Het is in de internationale rechtsorde een regel dat buitenlandse mogendheden geen eigendommen verwerven in het buitenland, maar dat in de behoefte wordt voorzien door het gastland, hetzij door ter beschikkingstelling van eigen defensie terreinen, hetzij door aankoop of huur. In dit kader zijn reeds grote grondtransacties afgesloten op basis van het met de Verenigde Staten van Amerika gesloten verdrag t.b.v. de US-opslag in Nederland.

3. NORMSTELLINGEN

3.1 Voorzieningenniveau's.

De voorzieningenniveau's, waaronder wordt verstaan de aard en omvang van de onroerend goed voorzieningen, worden vastgesteld door de KMD'n waarbij de DGWT een adviserende taak heeft. Vanwege de aard van het onderzoek wordt uit de grote verscheidenheid van het bij Defensie in gebruik zijnde onroerend goed in het navolgende aandacht besteed aan legeringsgebouwen, voedingsfaciliteiten, messes/kantines, lesaccommodatie, sportaccommodatie, woningen, parkeerplaatsen particuliere voertuigen en parkeer- en stallingsfaciliteiten operationeel materieel. De overige categorieën zijn zo specifiek dat zij in het geheel niet voor vergelijking in aanmerking komen, danwel dat een vergelijking niet doelmatig is. In het hierna volgende zijn deze aspecten alsmede de eraan ten grondslag liggende algemene achtergronden en uitgangspunten omschreven. De voorzieningenniveau's dienen in nauwe samenhang te worden beschouwd met de in pt. 3.2 beschreven normen. Deze normen zijn veelal een verdere uitwerking van de voorzieningenniveau's, in kwalitatieve en/of kwantitatieve zin.

3.1.1 Legering

3.1.1.1 Algemeen

Het verzorgen van huisvesting is hoofdzakelijk gebaseerd op overwegingen van operationele en opleidingstechnische aard. T.a.v. dienstplichtigen heeft de overheid tevens een zorgplicht om in huisvesting te voorzien. Indien voor bepaalde categorieën militair personeel in de omgeving van kazernes onvoldoende huisvestingsmogelijkheden zijn wordt daarenboven met enige extra capaciteit gerekend.

Uitgangspunt is het categoriaal legeren, d.w.z. het verzorgen van legeringsaccommodatie per categorie. Afhankelijk van de grootte van de aantallen te legeren militairen wordt hierin voorzien door middel van aparte gebouwdelen dan wel aparte gebouwen per categorie.

Uitgangspunt bij de legering van vrouwelijke militairen is dat ze niet als aparte groep worden beschouwd, maar dat wel hun privacy dient te worden gewaarborgd. Tevens wordt voorzien in eigen sanitaire groepen.

3.1.1.2 Capaciteit en soort legering

Als uitgangspunt bij de berekening van legeringsaccommodatie voor dienstplichtig en beroepspersoneel geldt het volgende: in het algemeen wordt er voor 100% voorzien in de legeringsaccommodatie voor dienstplichtig militairen in de opleiding. De KL voorziet bovendien eveneens volledig in de legeringsbehoefte voor de dienstplichtigen van de "assigned forces" waarbij ter handhaving van organieke verbanden voor soldaten en dienstplichtige korporaals gerekend wordt met 110% van de organieke sterkte. De capaciteit van de legering voor alle overige inwonende militairen alsmede voor dienstplichtigen bij territoriale-eenheden wordt bepaald aan de hand van feitelijke legeringsbehoefte, gebaseerd op ervaringsgegevens en enige reservecapaciteit.

De vredessterkte is bepalend voor de capaciteit; er wordt van uitgegaan dat in crisissituaties d.m.v. aanvullende maatregelen (bijv. "indikken" en vorderingen van panden) in eventuele extra benodigde accommodatie kan worden voorzien. Bij tijdelijke legering, b.v. in het kader van oefeningen en in schietkampen wordt er uitgegaan van lagere voorzieningenniveau's.

3.1.1.3 Legeringskamers en secundaire voorzieningen

Afhankelijk van de categorie, rang en leeftijd is het beleid erop gericht per kamer 1 t/m 6 personen te legeren. In het algemeen wordt voorzien in zit/slaapkamers waarin de functie van "beperkte huiskamer" (met name t.v.-kijken) met die van slaapkamer wordt gecombineerd. In de gevallen dat er met 4-6 man per kamer wordt geslapen gaat de KM uit van aparte slaap- en huiskamerruimten in één legeringsgebouw, en het slapen in stapelbedden.

De sanitaire voorzieningen dienen bij de KM/KLU zoveel mogelijk direct bij de woongroepen te liggen (d.w.z. een streven naar gedecentraliseerde sanitaire voorzieningen). Voor de categorie officieren en onderofficieren geldt dit eveneens bij de KL. Wat de categorieën manschappen/korporaals betreft wordt er bij de KL uitgegaan van gecentraliseerde sanitaire voorzieningen. De sanitaire groepen zijn o.m. voorzien van douche(s) en wastafel(s) met warm- en koudwatervoorziening.

De afwerking van legeringsgebouwen m.n. voor grote groepen dienstplichtigen dient degelijk en sober te zijn en er wordt rekening gehouden met eenvoudige schoonmaakmogelijkheden door de gebruikers zelf.

3.1.2 Voeding

3.1.2.1 Algemeen

De voedingsfaciliteiten worden geboden in kazernes waaraan ook legeringsfaciliteiten zijn verbonden. In enkele gevallen zijn aparte voedingsfaciliteiten gekoppeld aan de werkomgeving (werkplaatsen, kantoren, lesaccommodatie). In deze gevallen betreft het m.n. lunchaccommodatie met beperkte mogelijkheid tot het verstrekken van warme maaltijden.

De KMD'n beschikken in het algemeen over categorale eetzaal, waarbij van bediening wordt uitgegaan. Voor de manschappen wordt meestal het zelfbedieningssysteem toegepast.

Gelet op maatschappelijke ontwikkelingen en efficiency-overwegingen wordt het beleid thans aangepast.

De KMD'n zullen uit een oogpunt van doelmatigheid, bij het opstellen van nieuwbouw- en renovatieplannen op het gebied van de materiële personeelsverzorging, per complex streven naar een zo groot mogelijke concentratie van de voedingsfaciliteiten. Bij het vaststellen van de concentratiemogelijkheden dient behalve met de doelmatigheidscriteria ook rekening gehouden te worden met bedrijfsspecifieke eisen en/of afwijkende lokale situaties. Het beleid met betrekking tot een aantal veelal afgelegen grote hotelaccommodaties, waarin de functies legering, voeding en recreatie voor officieren en onderofficieren zijn samengevoegd, moet nog worden uitgewerkt.

In geval van concentratie van de voedingsfaciliteiten moet het gebruik van de maaltijden in de categorale ruimte, indien dit wenselijk wordt geacht, mogelijk blijven.

Het KLU-beleid is geheel op de niet-categorale (all ranks) bedrijfsrestaurants gericht.

In het algemeen zijn kantines/messes categoriaal van opzet, afhankelijk van de aantallen wordt in deze accommodatie voorzien d.m.v. gebouwdelen dan wel door aparte gebouwen.

3.1.3.2 Capaciteit en inrichting/afwerking

De capaciteit van de kantines wordt afgestemd op legeringssterkte en is bovendien afhankelijk van het aanwezig zijn van recreatieruimten van eenheden van compagnies/squadrons-grootte (onderdeelkantines). De manschappenkantines van de KL zijn afgestemd op een gebruik in 2 shifts. De capaciteit van de messes KLu en KL wordt gebaseerd op de organieke sterkte (met minimale oppervlakenormen). De capaciteit van de KM-messes wordt gebaseerd op een redelijk gemiddeld aantal te verwachten personen (met relatief ruimere oppervlakenormen).

Bij de inrichting en afwerking van messes/kantines wordt evenals bij de voorgaande voorzieningenniveau's uitgegaan van eenvoudige schoonmaakmogelijkheden en een sober doch degelijk materiaalgebruik. Bovendien wordt verbetering van sfeerbepalende elementen nagestreefd om het gebruik van kantine-/messfaciliteiten te bevorderen.

3.1.4 Lesaccommodatie

In de ter beschikking staande lesaccommodatie weerspiegelt zich de grote diversiteit en kwantiteit aan opleidingen. Voor alle categorieën militair personeel en voor nagenoeg alle functies worden de vereiste opleidingen door de krijgsmachtdelen zelf verzorgd. Een deel hiervan is individueel gericht, terwijl voor het overige, in relatie tot het operationeel optreden, de opleiding en vorming teamsgewijs plaatsvindt. Een en ander is uitgangspunt voor de kwalitatieve en kwantitatieve behoefte aan lesaccommodatie.

De primaire, veelal functiegerichte opleidingen zijn ondergebracht in opleidingscentra waar - afhankelijk van de aard van de opleiding - zowel over leslokalen voor theorie-onderwijs als over praktijkgerichte lesruimten wordt beschikt. Daar waar nodig zijn tevens oefenfaciliteiten in de open lucht aanwezig. Buiten de opleidingscentra (met name bij de operationele eenheden) beschikt men over enige lesaccommodatie om de benodigde aanvullende opleidingen - veelal groepsgewijs - te kunnen verzorgen. In alle gevallen wordt zoveel mogelijk gestreefd naar multi-purpose lesruimten en door middel van op elkaar afgestemde oefen- en lesprogramma's naar een optimaal gebruik van de ter beschikking staande faciliteiten. Bijlage 7 geeft inzicht in de normstelling voor leslokalen voor theorievakken; de overige accommodatie wordt afgestemd op de taak van het opleidingscentrum, de aard en de aantallen opleidingsrichtingen, enz.

3.1.5 Sportaccommodatie

De KMD'n verzorgen sportaccommodatie die noodzakelijk is ten behoeve van, c.q. afgestemd is op:

- het ontwikkelen en instandhouden van militaire vaardigheden;
- het bevorderen van teamgeest;
- het op peil brengen en houden van de voor de taakuitoefening benodigde fysieke conditie.

Ten behoeve van de recreatieve sportbeoefening worden geen aparte voorzieningen getroffen. Wel mag de aanwezige accommodatie in het kader van de vrijetijdsbesteding, indien mogelijk, worden benut.

In het algemeen zijn kantines/messes categoriaal van opzet, afhankelijk van de aantallen wordt in deze accommodatie voorzien d.m.v. gebouwdelen dan wel door aparte gebouwen.

3.1.3.2 Capaciteit en inrichting/afwerking

De capaciteit van de kantines wordt afgestemd op legeringssterkte en is bovendien afhankelijk van het aanwezig zijn van recreatieruimten van eenheden van compagnies/squadrons-grootte (onderdeelkantines). De manschappenkantines van de KL zijn afgestemd op een gebruik in 2 shifts. De capaciteit van de messes KLu en KL wordt gebaseerd op de organieke sterkte (met minimale oppervlakenormen). De capaciteit van de KM-messes wordt gebaseerd op een redelijk gemiddeld aantal te verwachten personen (met relatief ruimere oppervlakenormen).

Bij de inrichting en afwerking van messes/kantines wordt evenals bij de voorgaande voorzieningenniveau's uitgegaan van eenvoudige schoonmaakmogelijkheden en een sober doch degelijk materiaalgebruik. Bovendien wordt verbetering van sfeerbepalende elementen nagestreefd om het gebruik van kantine-/messfaciliteiten te bevorderen.

3.1.4 Lesaccommodatie

In de ter beschikking staande lesaccommodatie weerspiegelt zich de grote diversiteit en kwantiteit aan opleidingen. Voor alle categorieën militair personeel en voor nagenoeg alle functies worden de vereiste opleidingen door de krijgsmacht delen zelf verzorgd. Een deel hiervan is individueel gericht, terwijl voor het overige, in relatie tot het operationeel optreden, de opleiding en vorming teamsgewijs plaatsvindt. Een en ander is uitgangspunt voor de kwalitatieve en kwantitatieve behoefte aan lesaccommodatie.

De primaire, veelal functiegerichte opleidingen zijn ondergebracht in opleidingscentra waar - afhankelijk van de aard van de opleiding - zowel over leslokalen voor theorie-onderwijs als over praktijkgerichte lesruimten wordt beschikt. Daar waar nodig zijn tevens oefenfaciliteiten in de open lucht aanwezig. Buiten de opleidingscentra (met name bij de operationele eenheden) beschikt men over enige lesaccommodatie om de benodigde aanvullende opleidingen - veelal groepsgewijs - te kunnen verzorgen. In alle gevallen wordt zoveel mogelijk gestreefd naar multi-purpose lesruimten en door middel van op elkaar afgestemde oefen- en lesprogramma's naar een optimaal gebruik van de ter beschikking staande faciliteiten. Bijlage 7 geeft inzicht in de normstelling voor leslokalen voor theorievakken; de overige accommodatie wordt afgestemd op de taak van het opleidingscentrum, de aard en de aantallen opleidingsrichtingen, enz.

3.1.5 Sportaccommodatie

De KMD'n verzorgen sportaccommodatie die noodzakelijk is ten behoeve van, c.q. afgestemd is op:

- het ontwikkelen en instandhouden van militaire vaardigheden;
- het bevorderen van teamgeest;
- het op peil brengen en houden van de voor de taakuitoefening benodigde fysieke conditie.

Ten behoeve van de recreatieve sportbeoefening worden geen aparte voorzieningen getroffen. Wel mag de aanwezige accommodatie in het kader van de vrijetijdsbesteding, indien mogelijk, worden benut.

In het algemeen bieden de KMD'n buiten- en binnensportaccommodatie per inrichting/kazerne, tenzij er aanleidingen en mogelijkheden zijn voor benutten van militaire- dan wel civiele sportaccommodatie in de naaste omgeving.

De KL stelt als minimumgrens voor het voorzien in sportaccommodatie een bataljonsgrootte (d.w.z. 800 man). Kazernes met een geringere sterkte maken in ieder geval gebruik van militaire- dan wel civiele sportaccommodatie in de omgeving.

De soort accommodatie wordt afgestemd op de taak van het onderdeel. Opleidingseenheden krijgen in het algemeen buiten- en binnensportaccommodatie, terwijl deze accommodatie veelal voor operationele onderdelen van de KL en van de KLu (met name het vliegend personeel) wordt uitgebreid met krachtsportaccommodatie.

3.1.6 Woningen

3.1.6.1 Ambts- en dienstwoningen

Het huidige bestand aan Defensie-woningen, eigendom van de Staat, bestaat uit dienst-, ambtswoningen en garnizoenswoningen. Daarnaast worden in het buitenland, voor het merendeel in de BRD, woningen gehuurd van derden, waarbij de DGWT de huurcontracten afsluit en voor een deel van het gebruikersonderhoud zorgt. Aantallen zijn opgenomen in bijlage 14, pt. 7. Het totaal aantal defensiewoningen is thans 768. De gegeven aantallen zijn aan fluctuaties onderhevig.

Onder een ambtswoning wordt verstaan: een woning, welke om redenen van dienstbelang, danwel om redenen van representatieve aard, is bestemd om te worden bewoond door de bekleder van een bepaald(e) betrekking of ambt.

Onder een dienstwoning wordt verstaan: een woning, welke in of nabij een militair object is bestemd voor bewoning door categorieën van militairen of burgerambtenaren van het Ministerie van Defensie, wier aanwezigheid in de onmiddellijke nabijheid van dat militaire object om redenen van dienstbelang noodzakelijk is.

Onder een garnizoenswoning wordt verstaan: een woning, niet vallend onder de bovenstaande termen, waarvan bewoning door militairen, of burgerambtenaren van het Ministerie van Defensie op vrijwillige basis mogelijk is. Deze categorie woningen worden door de Dienst der Domeinen verhuurd.

De operationele behoefte dienst- en ambtswoningen is in 1983 vastgesteld:

Koninklijke Marine	5
Koninklijke Landmacht	182
Koninklijke Luchtmacht	8
Koninklijke Marechaussee	238
totaal	433

De KL-woningen betreffen in hoofdzaak woningen ten behoeve van bewakers voor de zogenaamde C-1 complexen. De KLu-woningen zijn bestemd voor het personeel van de DPO. De behoefte van de KMar is gebaseerd op de noodzaak van ogenblikkelijke inzetbaarheid van personeel op de brigade. Deze behoefte omvat minimaal 2 dienstwoningen per brigade, afhankelijk van operationele of plaatselijke omstandigheden.

3.1.6.2 Garnizoenswoningen

Er is geen behoefte meer aan garnizoenswoningen. Deze woningen (ca. 300) kunnen aan het woningenbestand worden onttrokken.

Hierbij wordt het volgende beleid gevoerd:

- primair wordt overgegaan tot verkoop; dit betreft zowel bewoonde als onbewoonde woningen;
- indien de verkoop van de woningen qua ligging problemen oplevert, dan wordt allereerst nagegaan of een andere bestemming noodzakelijk of wenselijk wordt geacht; zo neen, dient de woning te worden geamoveerd. De hieraan verbonden kapitaalvernietiging moet worden geaccepteerd daar er geen wettelijk basis kan worden gevonden de status van de huurder onder controle te houden dan wel de rechten van een bewoner te beperken (bijv. gedogen van geluidhinder). In het bijzondere geval dat de woning niet op korte termijn kan worden geamoveerd, wordt tot een noodoplossing besloten.

3.1.7 Parkeerplaatsen particuliere voertuigen

3.1.7.1 Algemeen

In principe wordt het personeel vrij gelaten in de keuze van transport van woon- werkverkeer. Voor de feitelijk aanwezige particuliere voertuigen worden eenvoudige parkeervoorzieningen getroffen teneinde schade en overlast, binnen en buiten de instelling, te voorkomen. Bovendien worden parkeerplaatsen in de meeste gevallen door de gemeenten geëist (o.a. bij het verlenen van bouwvergunningen).

Uitgangspunt hierbij is het vredesgebruik. Ten behoeve van crisissituaties worden geen voorzieningen getroffen; bij mobilisatie wordt het gebruik van openbaar vervoer verlangd.

3.1.7.2 Capaciteit en soort parkeervoorziening

De capaciteit van de parkeerfaciliteiten worden per geval bepaald. Hierbij spelen de kwaliteit van het openbaar vervoer en de ligging t.o.v. steden een grote rol. In sommige gevallen zijn externe eisen maatgevend (gemeente, provincie).

Parkeervoorzieningen worden zo mogelijk gecreëerd nabij het zwaartepunt van het dagelijks gebruik (d.w.z dicht bij de werkplek en veelal gedecentraliseerd). Voor het meer incidentele gebruik (weekendverkeer) worden verder afgelegen lokaties bestemd.

Bij de KLu wordt er naar gestreefd de parkeervoorzieningen op de vliegbases zodanig uit te voeren dat het verhardingmateriaal in oorlogstijd kan worden benut t.b.v. "rapid runway repair facility".

3.1.8 Parkeerplaatsen en stalling operationeel materieel

3.1.8.1 Algemeen

Een drietal overwegingen spelen hierbij een rol:

- operationele inzetbaarheid op elk moment;
- optimalisatie van investerings- en exploitatiekosten; aangezien defensievoertuigen gemiddeld een relatief gering aantal km's per jaar afleggen werkt de bescherming tegen het klimaat sterk levensduurverlengend en daarmee kostenbesparend;
- klimaatgevoeligheid van vooral electrotechnische systemen.

In het algemeen wordt gecompliceerd operationeel materieel in hangars, shelters, loodsen of onder overkapping gestald. Slechts in uitzonderingsgevallen vindt conditioneren van de ruimten plaats. Voertuigen t.b.v. de "parate" KL-eenheden worden meestal in de openlucht gestald. Voertuigen e.d. t.b.v. mobilisabele eenheden en de oorlogsreserve worden ongeconditioneerd in magazijnen ondergebracht.

3.2 Normen.

3.2.1 Algemeen

Ten behoeve van de planning en realisatie van het onroerend goed van het Ministerie van Defensie zijn normen opgesteld. Door het verzamelen, ordenen en (voor zover mogelijk) vergelijken van normen kan overzicht en inzicht verkregen worden in de toepassing hiervan. Tevens is een aantal relevante extern toegepaste normen bij het onderzoek betrokken als een referentiekader.

In dit deel van het rapport komt echter uitsluitend een algemene beschrijving van de door het Ministerie van Defensie toegepaste normen aan de orde. De voor een groot deel in overzichten gepresenteerde normen dienen uitsluitend als inventarisatie te worden beschouwd.

De inventarisatie van de door de DGWT toegepaste functionele normen, technische normen en kostenkengetallen is beperkt tot de navolgende categorieën van systemen, waarvan vergelijking in deel B met normen van andere instanties, zinvol wordt geacht.

- legering;
- kantoor-/lesgebouwen;
- recreatie-/sportgebouwen;
- eetzaal en keukens
- magazijnen;
- werkplaatsen;
- hangars, (vliegtuig-)stallingen;
- wachtgebouwen;
- parkeerplaatsen;
- start-/rolbanen;
- afrasteringen;

3.2.2 Functionele normen

3.2.2.1 De functionele normen betreffen met name de ruimtenormen en de éénhedennormen, waarin aangegeven de hoeveelheid voorzieningen en/of de capaciteit van deze voorzieningen in relatie tot de gebruikende categorieën en hun aantallen. Deze functionele normen m.b.t. het onroerend goed worden door de krijgsmacht delen vastgesteld. DGWT heeft ten aanzien hiervan een adviserende en uitvoerende taak.

3.2.2.2 Voor de regelmatig voorkomende voorzieningen wordt beschikt over ruimte- en/of eenhedennormen. Dit betreft derhalve niet alleen de voorzieningen ten aanzien waarvan in dit onderzoek het voorzieningenniveau wordt besproken, doch tevens meerdere operationele en logistieke voorzieningen. Hierbij ware te denken aan bijv. werkplekken in werkplaatsen, stallingsplaatsen, (standaard-) materieelopslagruimten, start- en rolbanen, rij- en oefenbanen, enz. Voor een groot aantal daarvan zijn tevens de eisen ten aanzien van inrichting en conditie (o.a. licht, temperatuur) "genormaliseerd". De functionele normen zijn gebaseerd op bedrijfs-/organisatorisch onderzoek en op bedrijfstech-nische eisen. Bijstelling geschiedt mede aan de hand van praktijkervaring.

- 3.2.2.3 Voor de normen die betrekking hebben op de in dit onderzoek apart in beschouwing te nemen voorzieningenniveau's wordt verwezen naar de bijlagen 6 t/m 11.
Per overzicht wordt 1 categorie van systemen behandeld. De gepresenteerde normen in m2 zijn nettonormen, d.w.z. exclusief constructieruimte, verkeersruimte en secundaire ruimten (zoals b.v. sanitaire ruimten). In deze overzichten zijn tevens de normen vermeld van overige instanties, waarmee in deel B de defensienormen zullen worden vergeleken.

3.2.3 Technische normen

- 3.2.3.1 De technische normen betreffen de normen die een technisch kwaliteitsniveau aangeven. In de eerste plaats is het uitgangspunt de in Nederland gebruikelijke technische normen en de bouwvoorschriften en verordeningen van de overheid, waaraan Defensie zich conformeert. In het kader van het onderzoek is de aandacht met name gericht op de technische normen die specifiek zijn vanwege operationele eisen dan wel een specifieke gebruikersgroep.

- 3.2.3.2 DGWT kent technische richtlijnen op het gebied van:

- het ontwerp ; O - normen;
- de materiaalkeuze ; M - normen;
- de technische details ; T - normen.

Voor een deel zijn deze richtlijnen in schriftelijke aanwijzingen vastgelegd, dan wel worden zij aangegeven in het functionele overleg binnen DGWT. Vanzelfsprekend vindt ontwikkeling op dit gebied nog doorlopend plaats.

3.2.3.3 Specifieke eisen bij het bouwen voor Defensie

Het bouwen voor Defensie vraagt in veel gevallen andere technische oplossingen dan in de civiele bouwwereld gebruikelijk zijn.

Een aantal van deze eisen heeft een sterk militair karakter en wordt door de ontwerpers als uitgangspunt gebruikt.

- Zware eisen aan materiaal en constructie.

Ruw gebruik en afwijkend gedrag ten gevolge van werk- en levensomstandigheden van de militair noodzaken toepassing van extra bestendig materiaal en verzwaaarde constructie.

- Speciaal vereiste ruimten i.v.m. de aard van het militaire bedrijf. Bijzondere les- en trainingsfaciliteiten kunnen leiden tot technisch complexe oplossingen.

- "Security" eisen, beveiligingen.

Toenemend geweld van buiten af aan militaire complexen maakt zware eisen aan beveiligingen noodzakelijk.

- "Redundancy" eisen.

Om de operationele taakuitoefening te waarborgen, is er wat betreft de "vitale" technische voorzieningen (veelal installaties) een surplus noodzakelijk. Met surplus wordt o.m. bedoeld het inbouwen van zekerheden voor de bedrijfsgereedheid van essentiële installaties. Voorbeelden hiervan zijn: reinwaterkelders, noodstroomvoorzieningen, dubbele uitvoering van pompen, etc.

- "Hardening" /NBC/EMP eisen.

Technische voorzieningen van constructieve en werktuigbouwkundige aard zijn noodzakelijk om de preventieve bescherming van mens en materiaal zeker te stellen ten behoeve van de militaire taakuitvoering.

- Corvee-/schoonmaakeisen.

Doordat in een aantal gevallen corvee- en schoonmaakdiensten door niet daarvoor opgeleid (en gemotiveerd) personeel wordt verricht, worden zware eisen aan de technische voorzieningen en installaties alsmede de inrichting gesteld.

3.2.4 Kostenkengetallen

De ontwerpen zijn gebaseerd op functionele- en technische normen en worden getoetst aan de kostenkengetallen, die gestoeld zijn op ervaringsgegevens en de beschikbare civiele getallen.

De bewaking van deze kostenkengetallen, welke als richtinggevend dienen te worden beschouwd, geschiedt door de DGWT, en verder door de betreffende Directie Economisch Beheer (DEB) en Directie Materieel (DM) van de KMD'n. Met name worden deze getallen benut voor planningsdoeleinden. In ontwikkeling is een systeem van bouwkostenbeheersing, waarbij eigen calculatiegegevens en toetsingscriteria gehanteerd gaan worden.

Vooralsnog wordt gebruik gemaakt van bestaande civiele systemen. De in de planning en voorbereiding toegepaste kengetallen zijn vermeld in bijlage 12.

4 UITGAVEN, BEGROTING EN MEERJARENRAMINGEN

4.1 Inleiding.

Het onroerend goedbeleid van Defensie en de realisatie daarvan wordt uitgevoerd door de Krijgsmacht delen en de DGWT in nauwe onderlinge samenwerking. In 4.2 zijn de hiermee samenhangende personeelsaantallen en de daaraan gerelateerde personele uitgaven aangegeven. Bovendien zijn in 4.3 de gerealiseerde omzetten gesplitst per Krijgsmachtdeel vermeld. De planning van de omzetten voor de jaren 1984 tot en met 1993 zijn per jaar aangegeven onder de punten 4.4 en 4.5. Bovendien zijn ze gesplitst per Krijgsmachtdeel, met uitzondering van de internationale infrastructuur en onderverdeeld in vijf categorieën. In de in dit hoofdstuk genoemde bedragen voor de Koninklijke Marine is steeds het totaal opgenomen van de in de Defensiebegrotingen en de Defensienota voor dit Krijgsmachtdeel opgenomen bedragen t.b.v. het uit te voeren onroerend goed beleid; dit is inclusief het aandeel dat door de Rijksgebouwendienst jaarlijks voor de Koninklijke Marine aan bouwactiviteiten wordt geleverd. Waar in dit hoofdstuk bedragen voor de Centrale Organisatie worden opgegeven, moet hierbij worden bedacht dat dit steeds inclusief de voor zonering bestemde gelden gebeurt.

4.2 Personele uitgaven voor de onroerend goed organisatie.

Het aantal manjaren, dat in 1983 bij Defensie gemoeid was met het onroerend goed bedraagt als volgt:

Koninklijke Marine	35
Koninklijke Landmacht	83
Koninklijke Luchtmacht	56
Koninklijke Marechaussee	6
Centrale Organisatie	1
Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen	1868
Totaal onroerend goed organisatie Defensie	2049 manjaren
	=====

De bezoldigingsuitgaven bedroegen in totaal f 116 mln. Voor DGWT geldt een formatiesterkte van 2162; de plafondsterkte van 1983 en 1984 is 2010.

4.3 Materiële uitgaven voor de realisatie van onroerend goed.

Voor de jaren 1979 tot en met 1983 bedroegen de geplande materiële uitgaven in het kader van het Defensie Onroerend Goed Beleid, zoals opgenomen in de betreffende autorisatiebegrotingen, uitgedrukt in miljoenen gulden (inclusief B.T.W.) en onderverdeeld per Defensiedeelbegroting met dien verstande dat de uitgaven voor internationale infrastructuur apart zijn aangegeven:

	<u>1979</u>	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>
Koninklijke Marine	61	43	51	61	55
Koninklijke Landmacht	220	238	267	353	325
Koninklijke Luchtmacht	80	86	77	79	90
Koninklijke Marechaussee	13	16	18	16	15
Centrale Organisatie	14	31	65	63	83
Internationale Infrastructuur	40	57	71	60	48
Totaal Defensie	428	471	549	632	616
	=====	=====	=====	=====	=====

De realisatie van deze begrotingen heeft in de betreffende jaren, eveneens uitgedrukt in miljoenen guldens (inclusief B.T.W.) en met dezelfde onderverdeling geleid tot de navolgende omzetuitgaven:

	<u>1979</u>	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>
Koninklijke Marine	56	57	84	54	37
Koninklijke Landmacht	208	246	284	267	258
Koninklijke Luchtmacht	90	79	94	78	90
Koninklijke Marechaussee	17	21	13	13	13
Centrale Organisatie	1	10	26	68	74
Internationale Infrastructuur	-	48	110	82	115
Totaal Defensie	<u>372</u>	<u>461</u>	<u>611</u>	<u>562</u>	<u>587</u>
	=====	=====	=====	=====	=====

4.4

Begroting.

De omzetplanning voor de jaren 1984 en 1985 zoals vastgelegd in de herziene begroting 1984 en de concept begroting 1985, uitgedrukt in miljoenen guldens (inclusief B.T.W.) per jaar, in prijzen per ultimo 1983 en gesplitst per Krijgsmachtdeel met uitzondering van de internationale infrastructuur, luidt als volgt:

	<u>1984</u>	<u>1985</u>
Koninklijke Marine		
Operationele voorzieningen	2	5
Logistieke voorzieningen	14	24
Materiële personele voorzieningen	10	9
Opleidings- en trainingsvoorzieningen	2	4
Onderhoud	<u>29</u>	<u>29</u>
Totaal Koninklijke Marine	<u>57</u>	<u>71</u>
	=====	=====
Koninklijke Landmacht		
Operationele voorzieningen	9	14
Logistieke voorzieningen	67	80
Materiële personele voorzieningen	40	54
Opleidings- en trainingsvoorzieningen	49	52
Onderhoud	<u>115</u>	<u>118</u>
Totaal Koninklijke Landmacht	<u>280</u>	<u>318</u>
	=====	=====
Koninklijke Luchtmacht		
Operationele voorzieningen	19	19
Logistieke voorzieningen	8	7
Materiële personele voorzieningen	18	16
Opleidings- en trainingsvoorzieningen	2	2
Onderhoud	<u>40</u>	<u>43</u>
Totaal Koninklijke Luchtmacht	<u>87</u>	<u>87</u>
	=====	=====
Koninklijke Marechaussee		
Operationele voorzieningen	2	2
Logistieke voorzieningen	2	2
Materiële personele voorzieningen	4	3
Opleidings- en trainingsvoorzieningen	2	2
Onderhoud	<u>5</u>	<u>5</u>
Totaal Koninklijke Marechaussee	<u>15</u>	<u>14</u>
	=====	=====
Centrale Organisatie		
Operationele voorzieningen	-	-
Logistieke voorzieningen	-	-
Materiële personele voorzieningen	57	92
Opleidings- en trainingsvoorzieningen	-	-
Onderhoud	<u>9</u>	<u>5</u>
Totaal Centrale Organisatie	<u>66</u>	<u>97</u>
	=====	=====
Internationale Infrastructuur	<u>219</u>	<u>195</u>
	=====	=====
Budgetplanning onroerend goed		
Operationele voorzieningen	32	40
Logistieke voorzieningen	91	113
Materiële personele voorzieningen	129	174
Opleidings- en trainingsvoorzieningen	55	60
Onderhoud	<u>198</u>	<u>200</u>
Internationale Infrastructuur	<u>219</u>	<u>195</u>
Totaal budgetplanning onroerend goed	<u>724</u>	<u>782</u>
	=====	=====

4.5

Meerjarenramingen.

De omzetplanning voor de jaren 1986 tot en met 1993 in miljoenen guldens (inclusief B.T.W.) per jaar in prijzen per ultimo 1983, gesplitst per Krijgsmachtdeel, met uitzondering van de internationale infrastructuur, is als volgt:

	<u>1986</u>	<u>1987</u>	<u>1988</u>	<u>1989 t/m 1993</u>
Koninklijke Marine				
Operationele voorzieningen	1	1	10	112
Logistieke voorzieningen	49	53	35	194
Materiële personele voorzieningen	14	24	31	183
Opleidings- en trainingsvoorzieningen	1	2	14	71
Onderhoud	32	32	32	160
Totaal Koninklijke Marine	<u>97</u>	<u>112</u>	<u>122</u>	<u>720</u>
	=====	=====	=====	=====
Koninklijke Landmacht				
Operationele voorzieningen	16	20	27	132
Logistieke voorzieningen	89	126	125	810
Materiële personele voorzieningen	55	63	48	251
Opleidings- en trainingsvoorzieningen	53	33	77	310
Onderhoud	124	129	134	752
Totaal Koninklijke Landmacht	<u>337</u>	<u>371</u>	<u>411</u>	<u>2255</u>
	=====	=====	=====	=====
Koninklijke Luchtmacht				
Operationele voorzieningen	19	25	33	186
Logistieke voorzieningen	11	19	19	107
Materiële personele voorzieningen	26	26	22	126
Opleidings- en trainingsvoorzieningen	2	5	9	47
Onderhoud	39	39	39	201
Totaal Koninklijke Luchtmacht	<u>97</u>	<u>114</u>	<u>122</u>	<u>667</u>
	=====	=====	=====	=====
Koninklijke Marechaussee				
Operationele voorzieningen	2	3	3	15
Logistieke voorzieningen	3	3	3	20
Materiële personele voorzieningen	4	5	5	25
Opleidings- en trainingsvoorzieningen	3	1	1	3
Onderhoud	5	5	5	25
Totaal Koninklijke Marechaussee	<u>17</u>	<u>17</u>	<u>17</u>	<u>88</u>
	=====	=====	=====	=====
Centrale Organisatie				
Operationele voorzieningen	-	-	-	-
Logistieke voorzieningen	-	-	-	-
Materiële personele voorzieningen	81	31	34	219
Opleidings- en trainingsvoorzieningen	-	-	-	-
Onderhoud	5	5	5	25
Totaal Centrale Organisatie	<u>86</u>	<u>36</u>	<u>39</u>	<u>244</u>
	=====	=====	=====	=====
Internationale Infrastructuur	200	160	150	600
	=====	=====	=====	=====
Budgetplanning onroerend goed				
Operationele voorzieningen	38	49	73	445
Logistieke voorzieningen	152	201	182	1131
Materiële personele voorzieningen	180	149	140	804
Opleidings- en trainingsvoorzieningen	59	41	101	431
Onderhoud	205	210	215	1163
Internationale Infrastructuur	200	160	150	600
Totaal budgetplanning onroerend goed	<u>834</u>	<u>810</u>	<u>861</u>	<u>4574</u>
	=====	=====	=====	=====

5. HET ONROEREND GOED BESTAND VAN DEFENSIE

5.1 Inleiding.

5.1.1 In het hiernavolgende wordt een inzicht gegeven in het onroerend goed ten behoeve van Defensie en wel naar aard, verscheidenheid en omvang. Het betreft onroerend goed, dat in gebruik is bij de Krijgsmachtdelen en bij Defensieorganen, die niet tot het Ministerie in engere zin behoren. De locatie is zowel in Nederland, de Ned. Antillen als in de Duitse Bondsrepubliek. Tevens wordt het onroerend goed, dat in gebruik is bij de overige NAVO strijdkrachten op Nederlands grondgebied in beschouwing genomen. Het materieel beheer over dit onroerend goed wordt grotendeels door de DGWT gevoerd. Het grootste gedeelte van het onroerend goed, dat in gebruik is bij de Kon. Marine, is in materieel beheer bij de Rijksgebouwendienst. Conform het gestelde in de Defensienota 1984 zal ook dit deel in materieelbeheer bij DGWT komen. Bij het materieel beheer over het onroerend goed, dat in de Duitse Bondsrepubliek in gebruik is, zijn zowel de DGWT als Duitse beheersinstanties betrokken;

5.1.2 Het onroerend goed omvat een grote verscheidenheid en heeft een grote omvang. Het onroerend goed is ingedeeld in objecten. Onder objecten worden verstaan aaneengesloten en op zichzelf staande delen van onroerend goed, zoals een kazerne, een legerplaats, een vliegveld, doch ook een afzonderlijk gelegen gebouw, een straalzendermast en een radarantenne-opstelling. In Nederland betreft het ruim 900 objecten met een gezamenlijk oppervlak van ca. 44.000 ha., onder meer 171 kazernes en legerplaatsen, 70 oefenterreinen, 38 schietterreinen, 12 vliegvelden, 159 magazijncomplexen alsmede maritieme faciliteiten. De objecten omvatten op hun beurt veelal meerdere gebouwen, verhardingen, terreinen etc., die aangeduid worden als systemen, zoals: een legeringsgebouw, een weg, een leidingnet, een sportveld etc. Deze nadere indeling gaat geheel uit van de functie, die een systeem heeft. Tenslotte worden de systemen gegroepeerd in gebouwen, werken en terreinen.

5.2 Verscheidenheid.

De objecten van Defensie bezitten een grote verscheidenheid. Deze vloeit voort uit onder meer:

- het verschil in leeftijd van gebouwen (van eeuwenoud tot zeer recent) en in bouwtechnische kwaliteit;
- verschillen in grootte en in functie van de objecten (zie bijlagen 13 en 14);
- de spreiding van de objecten over het gehele grondgebied van het Koninkrijk en een groot gedeelte van de Duitse Bondsrepubliek, als gevolg waarvan het materieel beheer te maken heeft met per gemeente, provincie en land verschillende wettelijke regelingen, eisen en procedures;
- de verschillen in juridische status (eigendom, al dan niet in beheer bij Defensie, gehuurd, gepacht) en in gebruiksrecht (verworven ten gunste van Nederlandse Strijdkrachten danwel verleend ten gunste van andere NAVO-strijdkrachten)

5.3 Omvang.

5.3.1 Aantal objecten

In bijlage 14 wordt een inzicht gegeven in de aantallen en de omvang van belangrijke groepen objecten. Tevens is vermeld de groep woningen, naar de stand van ultimo 1983. De aantallen zijn aan fluctuaties onderhevig.

De relatief grote groep "overige objecten" omvat onroerend goed van zeer uiteenlopende samenstelling, zoals afzonderlijk gelegen gebouwen of gebouwencomplexen en werken m.b.t.

- commando-, verbindings- en verkeersleidingsbunkers,
- radio zend- en ontvangststations,
- radar- en straalzenderinstallaties,
- aanvlieg verlichtingsinstallaties en obstakellichten,
- grensdoorlaatposten,
- voorbereide hindernissen in bruggen, wegen en spoorwegen,
- werkplaatsen en laboratoria,
- hospitalen,
- indelings- en keuringsraden, selectiecentra,
- kantoren,
- brandstoffendepôts, brandstofleidingen en tankstations voor motorvoertuigen,
- militaire begraafplaatsen.

5.3.2 Hoeveelheid onroerend goed

In bijlage 15 worden de hoeveelheden onroerend goed aangegeven per Krijgsmachtdeel, verdeeld over de hoofdfuncties. Bij de groep "gebouwen" zijn de gehuurde woningen niet inbegrepen. In de groep "werken" wordt in de categorie "transportleidingen" slechts het uit NAVO infrastructuur fondsen gefinancierde pijpleidingennet op Nederlands grondgebied aangegeven. In de overige werken zijn onder meer de afrasteringen begrepen, waarbij een terreinstrook ter breedte van één m in aanmerking is genomen op elke meter afrastering.

5.3.3 Vervangingswaarde

In bijlage 16 is de vervangingswaarde aangegeven van het onroerend goed. Hierbij is voor de groepen "gebouwen" en "werken" uitgegaan van de in bijlage 15 aangegeven hoeveelheden en van de normprijs, die per ultimo 1983 voor de nieuwbouw van de onderhavige categoriën gebouwen en werken voor planningsdoeleinden wordt gehanteerd. De normprijzen zijn ontleend aan de in bijlage 12 vermelde gegevens.

De vervangingswaarde van de terreinen is als volgt bepaald.

Er zijn gemiddelde prijzen vastgesteld voor de volgende te onderscheiden terreinen.

- a. Terreinen van walinrichtingen, kazernes en legerplaatsen, c.a. gelegen binnen stedelijke bebouwing.
- b. Terreinen van walinrichtingen, kazernes en legerplaatsen, c.a. gelegen buiten stedelijke bebouwing.
- c. Terreinen voor vrij gebruik, woeste grond, bos en heide, schietbanen.
- d. Terreinen op vliegbases en vliegvelden.

De vastgestelde prijzen zijn ontleend aan de in de bijlage 17

"Vervangingswaarde van terreinen" opgenomen gegevens, als volgt voor de vorengenoemde rubrieken.

- a. f 140,-- per m². Hierbij is uitgegaan van de door het CBS geconstateerde gemiddelde aankoopprijs van bouwrijpe terreinen, voor andere dan industriële bouw, ad f 118,10 per m², vermeerderd met een bedrag ad ca. f 25,= per m² als vervangingswaarde van de in het terrein aanwezige ondergrondse infrastructuur m.b.t. electriciteit, gas, water, c.v. transportleidingen, riolering, PTT.

- b. f 100,-- per m². Uitgegaan is van het gewogen gemiddelde van de gemiddelde prijs van bouwrijpe grond voor industriële bouw ad f 48,= per m² en de prijs van bouwrijpe terreinen voor andere dan industriële bouw ad f 118,10 per m², waarbij is aangenomen dat vervangende bouw voor 60% zal kunnen plaatsvinden op terreinen voor industriële bouw (operationele- en logistieke faciliteiten) en voor 40% op terreinen voor andere dan industriële bouw (huisvestingsfaciliteiten). Het gewogen gemiddelde ad f 76,= per m² is wederom met een bedrag ad f 25,= per m² verhoogd m.b.t. de ondergrondse infrastructuur.
- c. f 4,= per m². Het gemiddelde van de aankoopprijs voor bos- en heidegrond en van weiland en landbouwgrond bedraagt volgens de gegevens van het CBS f 2,50 per m². Het betreft echter de vervanging van voor het gebruik ingerichte terreinen (zonodig gedraineerd, geterrasseerd, voorzien van onverharde rijbanen en van aangepaste begroeiing). Voor de vervangingswaarde van deze terreinen wordt dan ook uitgegaan van niet bouwrijpe, in cultuur gebrachte grond met een aankoopprijs van f 4,= per m².
- d. f 11,= per m². Hierbij is uitgegaan van het CBS gegeven m.b.t. de gemiddelde prijs van niet bouwrijpe grond ad f 10,90 per m².

De vervangingswaarde van de havenwateren ad f 35,= per m² is gebaseerd op de gemiddelde kosten, die zijn gemoeid met het tot standbrengen van havenwateren door middel van bagger- en graafwerkzaamheden.

Ook voor het onroerend goed dat in de Duitse Bondsrepubliek is gelegen, is op deze wijze de vervangingswaarde bepaald. Hierbij moet wel worden aangetekend, dat bij het verlaten van deze objecten een zgn. "restwaarde" wordt overeengekomen met de Duitse overheid, die sterk kan afwijken van de vervangingswaarde;

5.3.4 Verdeling over regionale directies

In bijlage 18 is de verdeling van het onroerend goed, uitgedrukt in hoeveelheden gebouwen (m³), werken (ha) en terreinen (ha), over de regionale directies van DGWT aangegeven.

5.3.5 Bebouwingsdichtheid en terreingebruik van bebouwde objecten

De bebauwingsdichtheid van de bij Defensie in gebruik zijnde terreinen wordt over het algemeen gelimiteerd door het in de gemeentelijke bestemmingsplannen aangegeven maximaal toegestane bebauwingspercentage. In de complexen, die binnen de stedelijke bebouwing zijn gelegen, zijn de toegestane percentages hoger, dan in de landelijke gebieden. Over het algemeen ligt het toegestane bebauwingspercentage voor de complexen in de landelijke gebieden tussen 10 en 15% van het terreinoppervlak. Het daadwerkelijk bebouwde oppervlak benadert veelal het toegestane maximum. Voor zover dit niet het geval is, wordt dit onder meer veroorzaakt door de uit operationele eisen voortkomende verspreide bebouwing, zoals geldt voor mobilisatiemagazijnscomplexen, vliegbases en vliegkampen. Ook leiden veiligheidseisen, zoals die gelden voor munitiemagazijnscomplexen, tot verspreide bebouwing, waardoor een relatief gering oppervlak van de onderhavige terreinen is bebouwd. Voorts zijn in de kazernes, legerplaatsen, enz., relatief grote terreinoppervlakken nodig uit opleidingsoverwegingen en voor het opstellen van voertuigen en materieel, dat in de open lucht is opgeslagen. Enig surplus aan terrein, dat nog kan worden bebouwd, is in belangrijke complexen aangehouden, teneinde in toekomstige behoeften te voorzien, die voortvloeien uit de doeltreffende uitvoering van de taken van de KMD'n, mede omdat de kazernes enz. over het algemeen worden gehandhaafd op de huidige locaties, zoals in het SMT is aangegeven.

DEEL B EVALUATIE

1. INLEIDING

Aangezien de vragen uit de Algemene Taakopdracht m.b.t. de evaluatie van het beleid niet alle toepasbaar waren op dit onderzoeksterrein, heeft de werkgroep getracht zoveel mogelijk te beantwoorden analoog aan de eraan ten grondslag gelegen ideeën.

De volgende onderwerpen worden in dit kader achtereenvolgens beschreven: de evaluatie van het onroerend goed beleid; de organisatie waarmee dit beleid wordt verwezenlijkt; de voorzieningenniveau's en normen die binnen dit beleid worden gehanteerd; vergelijking op relevante aspecten met de Rijksgebouwendienst.

2. HET ONROEREND GOED BELEID

2.1. Ontwikkeling van het onroerend goed-beleid.

Het onroerend goed beleid bij Defensie heeft in het voorgaande decennium belangrijke wijzigingen ondergaan. Tot midden van de zeventiger jaren was het beleid inzake het bouwen en onderhouden een ministeriële aangelegenheid en werd ook vanaf dat niveau de direct dirigerende leiding naar de uitvoerende diensten uitgeoefend. Met het een en ander was belast het toenmalige Directoraat Gebouwen, Werken en Terreinen. De Krijgsmachtdelen bepaalden de nieuwbouwbehoeften en gaven daarbij de budgetten en prioriteiten aan. De DGWT was binnen de door de KMD'n daartoe aangegeven budgetten autonoom ten aanzien van de instandhouding en ten aanzien van de realisatie van nieuwbouw. In het verlengde hiervan was de DGWT belast met de uitvoering van het ordonnateurschap en derhalve verantwoordelijk voor de budgetplanning en -besteding. In het kader van de reorganisatie van de Topstructuur van Defensie, met name gekenmerkt door functionalisatie, werden de thans onderkende beleidssectoren operatiën, materieel, personeel en economie/financiën gevormd en werden voor elk daarvan (opnieuw) de uitgangspunten en doelstellingen geformuleerd. Hierbij werd onderkend dat er sprake dient te zijn van een onroerend goed-beleid en op grond van de overweging dat - evenals de roerende goederen - het onroerend goed als duurzaam productiemiddel moet worden beschouwd, dit beleid geïntegreerd moest worden in het materieelbeleid. Het was dan ook vanzelfsprekend dat een fundamentele heroverweging plaatsvond ten aanzien van de verantwoordelijkheden en bevoegdheden, alsmede de taken en procedures zowel met betrekking tot het onroerend goed-beleid zelf, als tot het ordonnateurschap. Belangrijke factor van invloed hierbij was het ook in die tijd ontwikkelde Nederlands Defensie Plannings Proces (NDPP). Een en ander heeft geleid tot het in Deel A van dit rapport weergegeven beleid en - in samenhang daarmee - tot de in 1982 doorgevoerde reorganisatie van DGWT.

2.2. Plaats van het onroerend goed beleid.

Bij alle KMD'n is het onroerend goed primair een middel ter ondersteuning van de operationele taakuitvoering. De onroerend goed behoefte is dan ook een afgeleide van de operationele plannen. In dit kader biedt het onroerend goed tevens de faciliteiten voor onderbrenging van logistieke installaties en bedrijven, bedrijfsvoering, opleiding en vorming alsmede huisvesting. Het merendeel van de onroerend goed-behoeften is dan ook een afgeleide van de operationele, materieel- en personeelsplannen. Zodra zich ontwikkelingen voordoen als gevolg waarvan het operationeel-, materieel- en/of personeelsbeleid moeten worden bijgesteld, leiden deze in het algemeen direct tot de noodzaak van aanpassingen van het onroerend goed. Uiteraard geldt ook de omgekeerde situatie: neerwaartse wijzigingen/bijstellingen in infrastructurele plannen zullen, daar waar zij een tekort aan of tekortschietend onroerend goed tot gevolg hebben, direct dan wel indirect beperkingen opleggen aan de uitvoerbaarheid van de operationele, materieel- en/of personeelsplannen en daarmee veelal invloed uitoefenen op de mate van het operationele risico en/of op de (secundaire) arbeidsvoorwaarden van het personeel. Het Defensie onroerend goed-beleid wordt indirect beïnvloed door ontwikkelingen m.b.t. technologie en milieu die elk op eigen wijze invloed hebben op het (overig) materieelbeleid (wapensystemen, bedrijfsprocessen), ontwikkelingen van onderwijsmethodieken, ontwikkelingen inzake arbeidsomstandigheden en arbeidsvoorwaarden, enz. Deze ontwikkelingen resulteren veelal in hogere voorzieningenniveau's en (functionele) normen en dus in hogere kosten.

Het onroerend goed-beleid ondergaat een directe invloed doordat bij de concretisering daarvan moet worden voldaan aan ter zake geldende wettelijke bepalingen en daaruit voortvloeiende normen, richtlijnen en procedures (bijv. milieuwetgeving, bestemmingsplannen, bouwverordeningen, enz.). In het bijzonder in geval de uitvoering van de regelgeving aan lagere overheden is opgedragen, komt het veelvuldig voor dat het voldoen hieraan tot onvoorziene kostenverhogingen en vertragingen leidt.

2.3. Doelstellingen.

De doelstellingen van het Defensie onroerend goed-beleid zijn aangegeven in Deel A; in het navolgende zal bij het beantwoorden van de vraag in hoeverre zij worden gehaald telkens daarnaar worden verwezen.

2.3.1. Waarborgen van de RO-belangen. (Deel A, pt. 1.3 en 2.5.5)

In principe zijn voldoende mogelijkheden aanwezig om het in het SMT aangegeven beleid te (doen) concretiseren. Het blijkt evenwel in vele gevallen noodzakelijk te zijn dat plannen van de lagere overheden worden aangepast. Hiertoe worden uitgebreide en veel tijd vergende - uit de wetgeving voortvloeiende - procedures gevolgd, waarbij met name de behandeltermijnen van eventuele bezwaarschriften aanzienlijke vertragingen veroorzaken, als gevolg waarvan eerst op termijn in bepaalde onroerend goed-behoefte kan worden voorzien (bijv. munitiecomplex Bergen, oefenterrein Lauwersmeer).

Bovendien blijkt hierbij dat veelvuldig concessies moeten worden gedaan die beperkingen opleggen aan het operationeel en logistiek optreden van het krijgsmachtdeel en/of kostenverhogingen tot gevolg hebben.

2.3.2. Behoeftestelling en planning.

2.3.2.1 Nieuwbouw (Deel A, pt. 1.4.1 en 2.4.2.1).

Het NDPP schept enerzijds een kader voor, anderzijds een verplichting tot een gestructureerde wijze van het onderkennen van behoeften, het behoefte-onderzoek en de prioriteitstelling. Eventuele infrastructurele consequenties van wijzigingen/bijstellingen van operationele, logistieke en/of personele aangelegenheden kunnen daardoor tijdig worden onderkend, terwijl adequaat kan worden gereageerd op infrastructurele knelpunten welke door de gebruikers en door de DGWT worden signaleerd. In vergelijking tot de periode vóór de invoering van het NDPP is dan ook op dit punt sprake van een duidelijke verbetering. In het kader van het behoefte-onderzoek en de behoefte-analyse verdienen de in Deel A pt. 2.4.2.2. genoemde ontwikkelingsplannen bijzondere aandacht, omdat deze de grondslag vormen voor een doelmatige invulling van de behoefte. Voor een beperkt aantal belangrijke objecten wordt reeds over een ontwikkelingsplan beschikt, danwel is (een deel van) de basisinformatie daarvoor aanwezig. Voorzover de behoeften c.q. de invullingen daarvan niet zijn gebaseerd op een ontwikkelingsplan, vindt de behoefte-analyse plaats per (groep van) behoefte(n). Zo mogelijk worden alternatieve oplossingen ontwikkeld, waaruit door het KMD een keuze wordt gemaakt. Evenals dat voor het opstellen van ontwikkelingsplannen geldt, wordt ook hierbij de doelmatigheid van de oplossing met name bepaald door de informatie inzake de gebruiksverwachting in relatie tot de termijn waarover zij zich uitstrekt. In vele gevallen is dit bijvoorbeeld bepalend bij de keuze tussen nieuwbouw of renovatie alsmede bijvoorbeeld bij de dimensionering van energievoerende systemen. Het grootste probleem voor de onroerend goed-organisatie is echter het verkrijgen van de gebruiksverwachtingen en het opstellen van de technische levensduurverwachting.

De oorzaken hiervan zijn gelegen in het feit dat de operationele en/of logistieke plannen zodanig frequent worden bijgesteld dat de gebruiksverwachtingen weinig consistent blijken te zijn en dat het opstellen van technische levensduurverwachtingen veel personele capaciteit van DGWT vergt. Met het oog op een grotere doelmatigheid is het echter van belang dat hieraan de nodige aandacht en prioriteit wordt gegeven. De vastgestelde (afgeleide én autonome) behoeften worden in de meerjarenplanningen van de KMD'n opgenomen, van waaruit zogenaamde bouwprogramma's worden samengesteld. Aangezien de meerjarenplanningen aan budgettaire randvoorwaarden zijn gebonden en de Krijgsmachtdelen - mede in het kader van de NAVO-verplichtingen - prioriteiten moeten stellen en daarbij aan projecten die operationele implicaties hebben het grootste gewicht toekennen, kunnen niet alle onroerend goed-behoeften op het vereiste tijdstip worden opgenomen. Daar prioriteit moet worden gegeven aan de afgeleide behoeften (o.a. ten behoeve van materieelprojecten), kunnen vele autonome behoeften pas voor een later tijdstip worden gepland dan in feite aanvaardbaar is. De volgende probleemvelden verdienen hierbij bijzondere aandacht:

- Het sinds enige jaren op gang gekomen bewustwordingsproces op het gebied van milieu en de daaruit voortvloeiende wetgeving, leidt tot ingrijpende infrastructurele maatregelen die voor het merendeel nog moeten worden onderkend, gepland en gebudgetteerd. In het bijzonder moet hierbij worden gedacht aan bodem- en (grond) waterbeschermende maatregelen, stiltegebieden, en de zg. A-inrichtingen. Dit geldt eveneens op het terrein van de arbeidsomstandigheden. Mede afhankelijk van de regelingen die terzake binnen de Rijksoverheid zullen gaan gelden, zijn de financiële consequenties, alhoewel thans nog niet geheel te overzien, zo groot dat vele maatregelen over een (te) groot aantal jaren moeten worden gespreid.
- Ondanks de vele inspanningen in voorgaande jaren ter verbetering van het leef- en werkklimaat, wordt onderkend dat er nog vele discrepanties bestaan tussen de vanuit het personeelsbeleid erkende behoeften op het gebied van de materiële personeelsverzorging en de feitelijke toestand, als gevolg waarvan van een achterstand moet worden gesproken.
- De eerdergenoemde prioriteitstelling van de KMD'n gericht op de operationele behoeften, bemoeilijkt een beleid gericht op een doelmatige vervanging van infrastructuur, zodat vervangingsinvesteringen slechts op ad hoc-basis plaatsvinden. De noodzakelijke instandhouding van functioneel en technisch verouderde infrastructuur welke hiervan een gevolg is, leidt in vele gevallen tot ondoelmatige bedrijfsvoering en daardoor tot relatief hoge exploitatie-uitgaven.

2.3.2.2. Instandhouding (Deel A pt. 1.4.3 en 2.4.4).

De onderhoudsbeheersingsmethodiek is, mede in het kader van de activiteiten van de Nederlandse Vereniging voor Doelmatig Onderhoud, in voorgaande jaren ontwikkeld en thans nagenoeg geheel ingevoerd. Gold in de daaraan voorafgaande jaren als uitgangspunt dat het onroerend goed in technische opzicht in zo goed mogelijke staat moest worden gehouden, thans prevaleert een goede functievervulling. De grondslag voor de methodiek is dan ook de gebruiksverwachting van elk in beschouwing te nemen onroerend goed-systeem. Door de invoering van het NDPP moet ook de onderhoudsbehoefte thans over een veel langere termijn worden aangegeven dan voorheen gebruikelijk was. Door invoering van een systeem van kostenkengetallen is dit sinds kort mogelijk geworden en kan een afstemming plaatsvinden op de overige (exploitatie-) uitgaven van de KMD'n.

Het zwaartepunt van het beheersingssysteem wordt gevormd door het programma groot onderhoud; de overige programma's en activiteiten, deels samen te vatten onder het begrip klein onderhoud, zijn complementair. Tijdens de invoeringsperiode, welke inmiddels ca. 5 jaar bestrijkt, is gebleken dat de financiële verhouding tussen groot en klein onderhoud mede daardoor wijzigt van globaal 40:60 naar 60:40, hetgeen de doelmatigheid van de besteding van gelden heeft bevorderd. Gelijktijdig is geconstateerd dat het systeemgericht optreden de aanwezige achterstanden en verborgen gebreken eerder en beter aan de dag brengt.

Teneinde deze op doelmatige wijze te kunnen wegwerken is gedurende een aantal jaren voor het onderhoud een hogere financiële inspanning noodzakelijk, welke door reallocatie moet worden gevonden. Tot dusverre is dit niet - of althans onvoldoende - mogelijk gebleken. En ondanks het feit dat nog over relatief weinig ervaring met de kengetallen wordt beschikt, is er een duidelijke indicatie dat - gelet op de genoemde achterstanden - de in punt 4.5 van deel A voor onderhoud vermelde bedragen in het algemeen te laag zijn. Bij handhaving hiervan zal de uitvoering van het groot onderhoud niet op het gewenste acceptatieniveau kunnen worden uitgevoerd. Vanwege het duurzaam karakter van onroerend goed, zal alsdan prioriteit moeten worden gegeven aan de instandhouding van primaire en secundaire elementen daarvan. Het verlagen van het acceptatieniveau, i.c. gebruiks- en kwaliteitsnormen in relatie tot de tertiaire elementen, biedt enige ruimte maar beïnvloedt het functioneren van het onroerend goed zelf als van het daarbinnen aanwezige leef- en werkklimaat negatief. Hierin ligt dan ook de oorzaak dat in de voorgaande jaren extra inspanningen nodig waren om op dit gebied achterstanden weg te werken. Het gevaar dreigt dat dit slechts een tijdelijk succes blijkt te zijn geweest. In het algemeen moet worden vastgesteld dat indien onvoldoende financiële middelen beschikbaar zijn ten gevolge van de gekozen allocatie, dit op korte termijn niet direct merkbaar zal worden, maar op langere termijn zeker tot hogere (investerings-) kosten zal leiden.

Waar voorheen in de realisatiefase nauwelijks sprake kon zijn van een goede afstemming van onderhoud op nieuwbouw, blijkt nu dat op doeltreffende en doelmatige wijze beide sectoren op elkaar aangesloten kunnen worden. Teneinde dit te bereiken is het evenwel gewenst om vanuit de meerjarenplanning de concrete onderhoudsbehoefte over terminste twee jaren bij het krijgsmachtdeel bekend te stellen.

Inmiddels wordt het steeds duidelijker dat het tot het klein onderhoud behorende programma inspectief/correctief onderhoud een doelmatigsignalerings- en besturingselement vormt voor het groot onderhoud en dat het een adequaat middel is bij de technische begeleiding van het gebruik. Vooral dit programma, waarbij volgens een stringente planning opkomende gebreken aan alle onroerend goed systemen worden gesignaleerd en in de kiem gesmoord, blijkt in sterke mate het preventieve karakter van het gehele onderhoudsbeheersingssysteem te bepalen. Dit heeft in belangrijke mate bijgedragen tot de wijziging van de financiële verhouding tussen groot en klein onderhoud. Aangenomen mag worden dat een minder goede uitvoering van dit programma, de krapte aan onderhoudsfondsen in een tekort zou doen veranderen.

- 2.3.3. Realisatie van infrastructurele behoeften (Deel A, pt. 2.4.3 en 2.4.4). Hierbij dient onderscheid te worden gemaakt tussen het kwaliteits- en het kwantiteitsaspect.

2.3.3.1. Kwalitatieve aspecten.

Het meest kenmerkende in het voorbereidingsproces is dat de Defensie Onroerend Goed Organisatie in staat moet zijn om operationele, logistieke en personele behoeften te "vertalen" in voor de aannemers/installateurs begrijpelijke informatie aan de hand waarvan op de bouwplaats moet kunnen worden gebouwd/geïnstalleerd, zulks tegen de (binnen de wettelijke regelingen) laagst mogelijke kostprijs bij de voor het beoogde doel vereiste (controleerbare) kwaliteit. Het merendeel van de systemen dient aan specifiek militaire eisen te voldoen dan wel te worden afgestemd op de specifiek militaire omstandigheden. Vanwege het dynamisch karakter van de krijgsmacht moeten daarenboven vele onroerend goed-systemen een hoge mate van flexibiliteit bezitten. In het bijzonder wanneer het onroerend goed ten dienste moet staan van technisch hoogwaardige systemen, moeten nog niet eerder geformuleerde eisen worden gesteld en in bouwontwerpen en contractbepalingen worden omgezet. De planontwikkeling geschiedt het meest doeltreffend en doelmatig door juist in deze fase van het voorbereidingsproces gebruik te maken van specifieke (ervarings-) kennis. Het voorgaande houdt in dat het krijgsmachtdeel zorg draagt voor het (functionele) programma van eisen alsmede de formulering van die (technische) randvoorwaarden die bepalend zijn voor een juiste functie-ervulling van het onroerend goed en dat de DGWT vanwege haar specifieke deskundigheden en haar inzicht als technisch beheerder, in aansluiting daarop zorg draagt voor de technische eisen en het (basis-) ontwerp. Bij het formuleren van eisen voor nog niet eerder gebouwde of vervaardigde systemen, danwel wanneer de vereiste deskundigheid onvoldoende aanwezig is, worden hierbij derden betrokken. Uit het bovenstaande volgt de eis dat er tijdens de planontwikkeling uit een oogpunt van doeltreffendheid en doelmatigheid een geregeld samenspel moet zijn tussen de "gebruikersorganisatie" en de DGWT. De bij de reorganisatie ontwikkelde procedures hebben in dit opzicht een aanmerkelijke verbetering teweeggebracht. Projectsgewijs vindt bij de in de procedures ingebouwde meetpunten door het betreffende KMD een toetsing plaats van met name de functionele en financiële aspecten van de bij DGWT in ontwikkeling zijnde plannen en projecten. Door de Directie Economisch Beheer wordt een toetsing uitgevoerd op de doelmatigheid van de programma's en de projecten. Deze bij de reorganisatie Topstructuur Defensie ingevoerde scheiding van verantwoordelijkheden binnen de KMD's en tussen het KMD en de DGWT schept voorwaarden voor een zo doelmatig mogelijke besteding van gelden. De technische kwaliteit van het bouwen en onderhouden in relatie tot de kostprijs wordt begrensd enerzijds door de per project beperkte financiële mogelijkheden, anderzijds doordat tenminste moet worden voldaan aan de uit de wet- en regelgeving voortvloeiende eisen. De in Deel A genoemde kostenkengetallen worden, waar mogelijk, in toenemende mate gebruikt voor het vaststellen van taakstellende budgetten. Bovendien wordt er uit kostenoverweging een zo goed mogelijke verhouding tussen investeringsinspanning en toekomstige onderhoudsinspanning nagestreefd. Vanwege deze laatste eis vindt er terugkoppeling van onderhoudservaring plaats en wordt elk nieuw project in het ontwerp-en uitvoeringsstadium daarop getoetst.

2.3.3.2 Kwantitatieve aspecten.

In tegenstelling tot de budgetten voor personele uitgaven en voor het merendeel van de groot-materieel projecten waarbij de uitgaven voor lange(re) termijn vastliggen, worden de uitgaven ten laste van de infra-budgetten eerst in een zeer laat stadium van de ontwikkeling van een project in een (juridische) verplichting vastgelegd. Dit heeft tot gevolg dat bij nadere interne prioriteitsstelling door de krijgsmacht-delen als gevolg van bijvoorbeeld de RSV-problematiek en de teruggang van 3% naar 2% reële groei, het vaak voorkomt dat de infra-budgetten als één van de budgettaire sturingsmiddelen worden gebruikt. Zo zijn met name in de laatste jaren bij de KM en de KL in de realisatiefase de in de autorisatiebegroting vastgestelde bedragen omlaag gebracht. Tevens is bij de realisatie van projecten ten behoeve van de KL recent een achterstand ontstaan waarvan de oorzaken zijn gelegen in het feit dat niet adequaat kon worden ingespeeld op een in korte termijn beduidend hoger geplande bouwbehoefte, die is ontstaan als gevolg van o.a. in de jaren zeventig gestegen eisen op het gebied van de materiële personeelsverzorging, van de verbetering van de logistieke structuur en de reactietijdverkortings alsmede vanwege omvangrijke infrastructurale consequenties van grootschalige materieelprojecten (hierbij te denken aan o.a. mechanisering binnen de KL en de invoering van de Leopard 1-V en Leopard 2). Daarenboven was de "oude" DGWT-organisatie qua capaciteit afgestemd op de tot 1982 te leveren productie. De met de reorganisatie beoogde hogere productiviteit kon, als gevolg van het veel tijd vergende proces van gewinning, van andere werkwijzen en van de vele personeelsverplaatsingen nog niet geheel worden bereikt. Tenslotte heeft het bouwproces een zeer arbeidsintensief karakter als gevolg waarvan geen omvangrijke versnellingen op korte termijn mogelijk zijn; integendeel, het versneld uitvoeren van (andere) aan het bouwprogramma toegevoegde projecten heeft eerst op termijn (2 à 3 jaar) effect. Het gevolg van een en ander is evenwel dat de vertraagde projecten een extra spanning veroorzaken in de voor de komende jaren geplande budgetten waardoor de achterstand van (met name) de autonome behoeften alleen maar groter wordt. Overigens is, met inachtneming van het feit dat de geautoriseerde ontwerpbegrotingen als gevolg van de eerder vermelde verlagingen en de interne verschuivingen zijn bijgesteld, in het algemeen deze subdoelstelling redelijk gehaald. Verwezen zij hierbij naar onderstaand overzicht.

Overzicht vergelijking realisatie-autorisatiebegroting m.b.t.
nieuwbouw en onderhoud

		1979	1980	1981	1982	1983	Totaal
KM	begroting	61	43	51	61	55	271
	realisatie	56	57	84	54	37	288
	in %	92%	133%	165%	89%	67%	106%
KL	begroting	220	238	267	353	325	1403
	realisatie	208	246	284	267	258	1263
	in %	95%	103%	106%	76%	79%	90%
Klu	begroting	80	86	77	79	90	412
	realisatie	90	79	94	78	90	431
	in %	113%	92%	122%	99%	100%	105%
KMar	begroting	13	16	18	16	15	78
	realisatie	17	21	13	13	13	77
	in %	131%	131%	72%	81%	87%	99%
CO	begroting	14	31	65	63	83	256
	realisatie	1	10	26	68	74	179
	in %	7%	32%	40%	108%	89%	70%
Totaal (natio- naal)	begroting	388	414	478	572	568	2420
	realisatie	372	413	501	480	472	2238
	in %	96%	100%	105%	84%	83%	92%
Inter	begroting	40	57	71	60	48	276
	realisatie	---	48	110	82	115	355
<u>Totaal generaal</u>							
	begroting	428	471	549	632	616	2696
	realisatie	372	461	611	562	587	2593
	in %	87%	98%	111%	89%	95%	96%

Bijzondere aandacht in dit verband verdienen de inspanningen met betrekking tot het onderhoud. In het volgende overzicht zijn de aan onderhoud bestede bedragen (1983) gerelateerd aan de vervangingswaarde van het onroerend goed.

Vervangings- waarde x f 10 ⁹ :	uitgaven 10 ⁶	Totaal		Groot onderhoud		klein onderhoud	
		*		*			
gebouwen f 13,6		f 152,-	1,12 %	f 99,-	0,73 %	f 53,-	0,39 %
werken f 8,1		f 9,-	0,11 %	f 8,-	0,1 %	f 1,-	0,01 %
terreinen f 18,9		f 17,-	0,09 %	f 5,-	0,03 %	f 12,-	0,06 %
Totalen f 40,6		f 178,-	0,43 %	f 112,-	0,27 %	f 66,-	0,16 %

* waarvan f 12,- door RGD

Waar algemeen de norm geldt dat voor onderhoud aan gebouwen 1,5 - 2% van de vervangingswaarde moet worden gerekend, zijn de uitgaven aan onderhoud laag te noemen (zie ook pt. 3.4.2.2). Overigens draagt het preventieve karakter van het onderhoudsbeheersingssysteem hierin belangrijk bij. Zie in dit verband evenwel de in pt. 3.2.2 gesignaleerde achterstanden t.a.v. groot onderhoud.

2.3.4. Inzicht in de mogelijkheden/beperkingen van het onroerend goed.

Teneinde zowel in vredes- als crisis- en oorlogstijd optimaal gebruik te kunnen maken van het onroerend goed en - vooral in vredestijd - de ter beschikking komende gelden zo doelmatig mogelijk te kunnen aanwenden, dient op elk niveau en elk tijdstip inzicht te bestaan in de mogelijkheden en beperkingen van het aanwezig onroerend goed. Geconstateerd wordt dat DGWT sinds jaren een registratiesysteem onroerend goed voert, waarin handmatig gegevens worden bijgehouden gericht op de ligging, de kwantiteit en functie (bestemming) van het onroerend goed. Hieraan ontbreken de voor een goed inzicht noodzakelijke gegevens inzake o.a. de hoedanigheid, de technische en functionele kwaliteit alsmede de capaciteit van de onroerende goederen. Vooralsnog wordt het inzicht hierin verworven door een voortdurende (en veel tijd vergende) consultatie van alle bij het beheer en gebruik betrokken diensten en organen. De ondoelmatigheid en onvolledigheid van het bestaande systeem in relatie tot de grote verscheidenheid, omvang en spreiding van het onroerend goed, dwingt tot een (geautomatiseerd) bestandsinformatiesysteem waarin zowel de functionele als de technische aspecten zijn vervat. De behoefte hiertoe is inmiddels onderkend. Thans wordt studie verricht naar de opzet van een dergelijk systeem.

2.3.5. Crisis- en oorlogstijd (Deel A, pt. 2.5.1).

In Deel A pt. 2.5.1 is aangegeven op welke wijze wordt gestreefd naar een optimale ondersteuning van militaire operatiën op Nederlands grondgebied in crisis- en oorlogstijd en op welke wijze wordt gestreefd naar een soepele overgang van de onderscheiden fasen. Deze subdoelstelling onderscheidt zich van de overige in die zin dat hierin de essentie van een Defensie-organisatie is gelegen en vanwege het feit dat een evaluatie alleen mogelijk is op basis van toetsing van de daaraan ten grondslag liggende uitgangspunten en aan de hand van veronderstelde situaties tijdens crisis- en oorlogstijd. Het is evident dat dit in dit kader te ver zou voeren. Als vervolg op hetgeen hierover reeds in Deel A is aangegeven, wordt hier vastgesteld dat voor het bereiken van deze doelstelling in vredestijd aan een drietal basisvoorwaarden wordt voldaan, te weten:

- zowel in de plannings- als de realisatiefasen van de daarvoor in aanmerking komende onroerend goedprojecten wordt bijzondere aandacht geschonken aan de functionele en technische eisen die bepalend zijn voor de functievervulling onder crisis- en oorlogsomstandigheden;
- tijdens de gebruiksfase (in vredestijd) vindt een zeer intensieve begeleiding van het gebruik plaats, o.a. door bediening en controle van essentiële technische installaties, inspectief/correctief onderhoud met eigen personeel, enz; en
- het geregeld deelnemen aan commando- en stafoefeningen van de KMD/gebruikersorganisatie door sleutelfunctionarissen van de Defensie Onroerend Goed Organisatie, gericht op het ontwikkelen en verbeteren van procedures ten behoeve van het functioneren in crisis- en oorlogstijd. In dit verband wordt tevens bijzondere aandacht geschonken aan de mogelijkheden/beperkingen van het civiel onroerend goed van belang voor het operationeel optreden, alsmede aan de mogelijkheden/beperkingen van het herstel daarvan.

De organisatie is verregaande op deze taakstelling afgestemd (zie hoofdstuk 3); haar inspanningen zijn er op gericht om in crisis- en oorlogstijd de vereiste optimale steun te verlenen, hetgeen in vreedstijd evenwel niet objectief meetbaar is.

2.3.6. Conclusies.

Het operationele beleid is richtinggevend voor de overige beleidssectoren te weten het materieelbeleid, personeelsbeleid en het economisch/financieel beleid. Daar het onroerend goed-beleid bij Defensie een integrerend deel is van het materieelbeleid, betekent dit dat het onmogelijk is het onroerend goed-beleid als geïsoleerde grootheid te beschouwen. Alhoewel per KMD verschillend, dwingen bijstellingen/wijzigingen in de operationele, materiële- en/of personeelsplannen van een of meerdere KMD'n vaak tot aanpassingen van het daarmee samenhangende onroerend goed(-beleid). Substantiële wijzigingen in het onroerend goed-beleid leiden tot directe danwel indirecte beïnvloeding van één of meerdere hoofdsectoren van het beleid. Het onroerend goed-beleid wordt zowel direct als indirect beïnvloed door ontwikkelingen m.b.t. bijvoorbeeld technologie, milieu, onderwijs, arbeidsomstandigheden, hetgeen veelal leidt tot een kwalitatieve en kwantitatieve toename van behoeften (o.a. aanpassing van voorzieningenniveau's en normen), verhoging van kosten en in een aantal gevallen tot vertragingen bij de realisatie. Als gevolg van planologische procedures kunnen bepaalde onroerend goed behoeften te laat ten opzichte van de operationele-, logistieke en/of personele noodzaak worden gerealiseerd. Als gevolg van de budgettaire randvoorwaarden en de, mede op grond van de NAVO-verplichtingen, door de KMD'n noodzakelijk geachte prioriteitstelling, bestaan achterstanden bij de realisering van de "autonome" behoeften (bijv. milieu- en arbeidsomstandigheden, leef-en werkklimaat, vervangingsinvesteringen en onderhoud). De werkgroep is van mening dat in de planning tenminste aan de vervangingsinvesteringen en het onderhoud een hogere prioriteit moet worden gegeven.

Het thans nagenoeg geheel ingevoerde onderhoudsbeheersingssysteem levert een belangrijke bijdrage aan een meer doelmatig onderhoud. Aan de juiste toepassing hiervan zal grote aandacht moeten worden besteed, teneinde de daaraan verbonden voordelen zo goed mogelijk te kunnen benutten.

Met inachtneming van de door de KMD'n noodzakelijk geachte interne verschuivingen ten opzichte van de autorisatiebegrotingen, zijn de in de voorgaande jaren ter beschikking gestelde budgetten nagenoeg geheel besteed.

Er bestaat op alle niveau's een redelijk inzicht in de mogelijkheden en beperkingen van het aanwezig onroerend goed. Als gevolg van het huidige handmatige en daardoor veel personele inspanning vergende bestandsinformatiesysteem, bezien in relatie tot de grote verscheidenheid, omvang en spreiding van het onroerend goed, vergt het tijdig beschikbaar komen van de noodzakelijke informatie een grote inspanning en kan daardoor niet altijd adequaat worden aangewend. In relatie tot het moeizaam verkrijgen van consistente gebruiksverwachtingen levert dit problemen op bij het maken van ontwikkelingsplannen.

Op grond van het vorenstaande moet worden gesteld dat de primaire doelstelling van het defensie onroerend goed-beleid, om tijdig te beschikken over de infrastructurele middelen welke vooral benodigd zijn voor de uitvoering van de operationele en logistieke taken van de Krijgsmacht delen, voor een gedeelte niet wordt gehaald. Hieruit vloeit enig operationeel risico voort dat zo snel mogelijk moet worden beperkt.

De inspanningen van de Defensie Onroerend Goed Organisatie in vreedestijd, zijn er mede op gericht om in crisis- en oorlogstijd zorg te dragen voor een optimale ondersteuning van militaire operatiën op Nederlands grondgebied, hetgeen evenwel thans niet objectief meetbaar is.

3. DE ONROEREND GOED-ORGANISATIE

3.1 Inleiding.

Tot oktober 1982 was de DGWT een lijn-staforganisatie en in hoofdzaak opgebouwd uit een drietal, op de KL en de KMar gerichte, Geniecommandementen alsmede het Bureau Aanleg, Beheer en Onderhoud van Vliegvelden (BABOV), werkzaam t.b.v. de KLu, KM en de BRD. De hoofden hiervan ressorteerden rechtstreeks onder het algemeen beleidsbepalende ministeriële niveau van deze organisatie, i.c. de Directie van het v.m. Directoraat Gebouwen, Werken en Terreinen; zij bepaalden - elk in hun eigen ressort - het beleid ten aanzien van de realisatie van de nieuwbouwprojecten en het onderhoud en coördineerden de overige beleidsaspecten. De geniecommandementen beschikten elk over een hoofdafdeling nieuwbouw, belast met de voorbereiding van grote(re) nieuwbouwwerken.

Het onderliggend niveau, dat van de Eerst aanwezend-Ingenieurs der Genie (11x) en de Hoofden Arrondissement van het BABOV (3x), gaf uitvoering aan het beleid, bereidde de overige nieuwbouwwerken voor en gaf leiding aan de met onderhoudstaken belaste dienstkringen (43x).

Alhoewel de hierboven in hoofdlijnen geschetste organisatie gedurende enige decennia naar behoren had voldaan, werden in de jaren zeventig in toenemende mate een aantal knelpunten onderkend.

Dat deze niet alleen betrekking hadden op het functioneren van de DGWT-organisatie vloeide voort uit het feit dat ook bij de krijgsmacht-delen het gehele pakket aan onroerend goed-aangelegenheden in een min of meer geïsoleerde positie verkeerde. Het gevolg hiervan was dat in vele gevallen infrastructurele consequenties van krijgsmachtdeelplannen in een veel te laat stadium werden onderkend. De structuur van DGWT en de diensgevolge optredende lange proceduretijden, compliceerden de afstemming zodat projecten te laat werden opgeleverd.

Door een verdeling van soortgelijke taken over meerdere niveaus van DGWT ontstonden doublures. De koppelingen tussen nieuwbouw en onderhoud en tussen voorbereiding en uitvoering van projecten was onvoldoende gewaarborgd. Door het grote aantal organisatie-eenheden kon niet optimaal worden gecoördineerd en kon niet slagvaardig worden gereageerd op externe ontwikkelingen.

3.2 Algemeen.

Mede tegen de in punt 2.1. geschetste achtergrond heeft een en ander niet alleen geleid tot de eerder aangegeven taakafbakeningen, maar bovenal tot een viertal aspecten die de reorganisatie van DGWT hebben gekenmerkt, te weten functionalisatie, vermindering van niveaus (van 4 naar 3), schaalvergroting en zo groot mogelijke delegatie van bevoegdheden. Uitgangspunt bij de invulling van deze aspecten in de nieuwe organisatie is de "klantgerichtheid" geweest, waarbij het functioneren in crisis- en oorlogstijd bepalend was. Zoals bij de vergelijking met de Rijksgebouwendienst zal blijken (zie hoofdstuk 5), is de DGWT-organisatie daardoor sterk gedeconcentreerd en kent zij een relatief grote bezetting op dienstkringniveau.

De (nog prille) ervaring leert dat in de gefunctionaliseerde structuur bijzondere aandacht moet worden besteed aan, wat wel wordt genoemd, de horizontale coördinatie. Een goede en snelle informatieverzorging is daarvoor een vereiste; de praktijk wijst uit dat dit relatief veel personele inspanning vergt. Verwacht wordt dat toepassing van automatisering, ter ondersteuning van de informatieverzorging, tot een hogere doelmatigheid zal leiden.

De vermindering van het aantal niveaus heeft geleid tot de verwachte verkorting van proceduretijden binnen de DGWT-organisatie en tot betere mogelijkheden van afstemming van nieuwbouw en onderhoud.

Met de schaalvergroting op regionaal- en dienstkringniveau is bereikt dat het aantal éénmansbureaus kan worden geminimaliseerd en het personeel doelmatiger kan worden ingezet.

In dit verband moet worden opgemerkt dat bij de reorganisatie gekozen is voor een relatief kleine beleidsvormende en dirigerende centrale directie als gevolg waarvan op dat niveau, met name in enige technische deelfunctiegebieden, een aantal eenmansbureau's voorkomen. De gevolgen hiervan met betrekking tot beleidsbepalende en kwaliteitsverhogende activiteiten zijn thans onderwerp van nader onderzoek.

Defensie is van mening dat het nieuwe, bij de reorganisatie ingestelde functiegebied projectmanagement een belangrijke positieve bijdrage levert bij de afstemming van de in voorbereiding en uitvoering verkerende projecten, de benutting van de voor de bouw bestemde krijgsmachtdeelbudgetten en een optimale benutting van de direct bij de realisatie betrokken personele capaciteit van de organisatie.

In relatie tot de toenemende budgetten bestaat met name bij DGWT een behoefte aan een groeiende capaciteit. Hiertoe wordt in eerste instantie niet gedacht in termen van organisatie-uitbreiding, doch worden maatregelen getroffen ter verhoging van de productiviteit waarbij gebruik wordt gemaakt van reeds in gang zijnde interne en externe ontwikkelingen.

Blijkens een aantal proefnemingen kan, voor daarvoor in aanmerking komende projecten, relatief veel personele capaciteit worden bespaard door (met behoud van concurrentie) gebruik te maken van bestaande civiele bouwplannen (bijv. woningen) en/of bouwsystemen (bijv. woningen, kantoren, sportgebouwen, opslag-/stallingsloodsen). De mogelijkheden op dit gebied zijn afhankelijk van de ontwikkelingen op de civiele bouwmarkt (die daartoe nauwlettend moeten worden gevolgd) alsmede van de medewerking van lokale overheden en instanties. Zij kunnen worden bevorderd door bij het formuleren van eisen hiermee rekening te houden. Standaardisatie van besteksbepalingen en uniformiteit bij informatie-overdracht (in een bepaalde, thans enigszins verouderde vorm sinds jaren reeds bij DGWT toegepast) leidt niet alleen tot een grotere eenduidigheid in de relatie van DGWT naar de civiele bouwwereld, maar verhoogt ook de productiviteit van de eigen dienst. Het gebruik van tekstverwerkende apparatuur (tot op regionaal niveau aanwezig) en geautomatiseerde systemen (waarnaar thans een onderzoek wordt ingesteld) dragen daarin belangrijk bij. Ook de toepassing van enkele ingevoerde (personal) computers bij het maken van constructieberekeningen blijkt de productiviteit te verhogen.

Daar sommige van deze maatregelen eerst op termijn effect hebben, wordt in meerdere gevallen bij de verdere uitwerking van door DGWT vervaardigde (basis-)ontwerpen gebruik gemaakt van voorbereidingscapaciteit van ingenieursbureau's en aannemers/installateurs. Zo worden bijv. de aannemers/installateurs in toenemende mate belast met het vervaardigen van de voor het werk benodigde werktekeningen. De externe engineeringkosten met betrekking tot de voorbereiding worden voor 1985 op ca f 6 mln geraamd. Een algemeen gegeven is dat bij een goed geëquipeerd bedrijf, waar op het juiste moment de nodige investeringen kunnen worden getroffen en adequaat (snel) wordt gereageerd op externe ontwikkelingen, een jaarlijkse productiviteitsstijging van 1 à 2% kan worden gehaald. Aangezien bij een overheidsdienst aan deze voorwaarden nimmer ten volle kan worden voldaan, mag t.a.v. het met bouwen en onderhouden belaste deel van DGWT gedurende een beperkt aantal jaren slechts worden gerekend op maximaal 1%.

3.3

Procesbeheersing.

Het reeds meermalen genoemde NDPP voorziet in een zodanige opbouw van de Defensieplanning dat zowel de tijdige alsook de in het totale defensieplan geïntegreerde en binnen de matrix-organisatie gecoördineerde aanpak van elk afzonderlijk project wordt bevorderd.

Per krijgsmachtdeel wordt in overleg met de DGWT voorafgaande aan de realisatie een projectenplan (bouwprogramma) opgemaakt hetgeen per project tijdens realisatie door de Defensie Onroerend Goed Organisatie door middel van een projectbeheersingssysteem wordt bestuurd en gevolgd.

Het actueel houden van de in het projectbeheersingssysteem benodigde gegevens en van de financiële administratie geschiedt tot heden handmatig en vergt onevenredig veel personele inspanning en capaciteit. Aan de automatisering van de krijgsmachtsdeelplanningssystemen en van het door DGWT gevoerde projectbeheersingssysteem wordt thans gewerkt. Dit laatste geschiedt in het kader van het streven naar een ondersteunend geautomatiseerde managementinformatiesysteem.

3.4. Relatie tussen personele capaciteit-, taak, omzet en onroerend goed bestand

3.4.1 Krijgsmachtdeel-elementen

In Deel A bijlage 2 is de personele capaciteit (in manjaren uitgedrukt) van de krijgsmachtdeel-elementen aangegeven. In het onderstaande overzicht is deze gerelateerd aan de vervangingswaarde van het bij het betreffende krijgsmachtdeel in gebruik zijnde onroerend goed (Deel A bijlage 16) en aan de realisatie-en planningsbedragen zoals deze zijn vermeld in Deel A hfdst. 4.

	KM	KL	KLu	KMar	TOTAAL
Manjaren in %	35 20%	83 46%	56 31%	6 3%	180 100%
Vervangingswaarde (x10 ⁹) in %	f 3,6* 9%	f 25,4 64%	f 10,1 25%	f 0,8 2%	f 39,9 100%
Planning '79-'83 (x10 ⁶) in %	f 271* 12%	f 1403 65%	f 412 19%	f 78 4%	f 2164 100%
Realisatie '79-'83 (10 ⁶) in %	f 288* 14%	f 1263 61%	f 431 21%	f 77 4%	f 2059 100%
Planning '84-'88 (x10 ⁶) in %	f 459* 17%	f 1717 62%	f 507 18%	f 80 3%	f 2763 100%

* excl. De bij de KM in gebruik zijnde objecten in de Ned. Antillen.

Aan dit overzicht kunnen geen absolute waarden worden toegekend. Opmerkelijk is evenwel dat in kwantitatief opzicht de KM relatief een sterke personele bezetting kent (ook al zijn de objecten Ned. Antillen en daaraan gerelateerde omzetcijfers buiten beschouwing gelaten) en dat de KL een relatief zwakke bezetting heeft. Wellicht is dit laatste één van de oorzaken dat bij de KL de budgetten in de jaren '82 en '83 minder optimaal konden worden verwerkt en dat het opstellen van gebruiksverwachtingen minder vlot verloopt dan uit een oogpunt van doelmatigheid wenselijk is.

- 3.4.2 DGWT. In 1983 is de gemiddelde personele sterkte van DGWT (1868 pers) in verband met de reorganisatie achtergebleven bij de toegestane plafondsterkte (2010 pers). In 1984 zal de gemiddelde personele sterkte (1990 pers) de plafondsterkte dicht hebben benaderd. In het navolgende overzicht is, op landelijk niveau, de personele capaciteit toegedeeld naar de taakrubrieken:

- juridisch/administratief beheer	- planologische functie, juridisch beheer, planvorming en planontwikkeling technische beheer, milieu-aangelegenheden
- technisch beheer (groot en klein onderhoud)	- behoeftestelling, voorbereiding, uitvoering, begeleiding v/h gebruik
- nieuwbouw	- bijdragen aan behoefte-onderzoek, voorbereiding, uitvoering
- bediening en controle van installaties	- betreft daadwerkelijke uitvoeringswerkzaamheden
- diversen	- Adviesbureau der Genie, Bureau Voorbereiding Voorziening en Kunstwerken, beheer van kazeringsgoederen (meubilair)

Teneinde een relatie te kunnen leggen naar de omzetcijfers wordt voor het personeel - met uitzondering van het bedienend personeel - een "middensom" ad f 61.000,-- gehanteerd, zijnde de op basis van nacalculatie verkregen gemiddelde salariskosten per manjaar, te verhogen met een toeslag van f 10.000,-- voor overige kosten. Voor het bedienend personeel bedraagt de middensom f 43.000,-- en wordt geen toeslag gerekend.

Toedeling personele capaciteit DGWT naar taak en "omzet" (bedragen x 106):

1983	Totaal	BEHEER ..		Nwb.	Bed/Con	Div.	
		jur./ adm.	"technisch" Kl.Onh. Gr.Onh.				
Personeelsaantallen 1)	1868	205	289	190	492	579	113
in %	100%	11%	15,5%	10,2%	26,3%	31%	6%
in geld (à f 61.000,=)	f105,6	f 12,5	f 17,6	f 11,6	f 30,-	f 28,1	f 6,9
vermeerderd met toeslag	f119,6	f 14,6	f 20,5	f 13,5	f 34,9	f 28,1	f 8,-
van f 10.000.--/manjaar	f 4,1				f 4,1		
uitbestedingskosten/ inhuurkrachten							
Totale "kosten DGWT" 2)	f123,7	f 14,6	f 20,5	f 13,5	f 39,-	f 28,1	f 8,-
realisatie 1983	f554,-		f 66,-	f100,-	f388,-		
kosten in % van de realisatie			31 %	13,5%	10%		
			20,5%				
			10,7%				
1984							
Personeelsaantallen	1990	215	325	239	518	579	114
in %	100%	10,8%	16,3%	12 %	26,1%	29,1%	5,7%
in geld (à f 61.000,=)	f113,-	f 13,1	f 19,8	f 14,6	f 31,6	f 28,1	f 6,9
vermeerderd met toeslag	f128,3	f 15,3	f 23,1	f 17,-	f 36,8	f 28,1	f 8,-
van f 10.000.--/manjaar	f 5,1				f+ 5,1		
uitbestedingskosten/ inhuurkrachten							
Totale "kosten DGWT" 2)	f133,4	f 15,3	f 23,1	f 17,-	f+41,9	f 28,1	f 8,-
realisatie 1984 3) 4)	+ f 654		+ f 73	+ f 120	+ f 461		
kosten in % van de realisatie			31,6%	14,1%	9,1%		
			20,7%				
			10,1%				

1) het aantal personeelsleden in algemene functies, is in verhouding verdeeld over de rubrieken.

2) "kosten DGWT" = apparaatskosten (= pers. kosten) + toeslag materiële kosten.

3) excl. omzet via RGD.

4) realisatie 1984 naar de voorlopige gegevens medio jan. 1985; in verband met o.a. verrekeningen zullen de eindresultaten hoger liggen.

Vanwege de landelijke toedeling van de aantallen personeel aan totaal bedragen per organisatie-element, zullen verschillen ten opzichte van de vermelde percentages voorkomen. Vanwege de (grote) verschillen in doelstellingen, taakpaketten, organisatie(s), in- en externe relaties en omstandigheden, zijn de aangegeven percentages niet of nauwelijks te vergelijken met die van andere overheidsdiensten (t.a.v. de Rijksgebouwdienst: zie hoofdstuk 5) dan wel met die van civiele instellingen of bedrijven. Evaluatie is derhalve slechts beschouwend en zeer beperkt mogelijk. Desalniettemin kan het volgende worden vastgesteld.

3.4.2.1 Beheer (juridisch/administratief en technisch).

De door de DGWT uit te oefenen beheersfunctie heeft betrekking op een onroerend goed bestand met een vervangingswaarde van ca. f 40 miljard. Teneinde de aan dit beheer verbonden kosten enigermate te kunnen vergelijken met wat in de civiele maatschappij gebruikelijk is, dient te worden bedacht dat vanwege de bijzondere plaats die Defensie met haar objecten en het gebruik daarvan inneemt, de planologische en milieu-functie buiten beschouwing moeten blijven: dit geeft een reductie van ca. 25% van de aan het juridisch/administratief beheer verbonden kosten. Voorts dient (ruim gesteld) 100% van de totale kosten DGWT voor groot onderhoud en (zeer ruim gesteld) ca. 75% van de totale kosten DGWT voor klein onderhoud in de vergelijking te worden meegenomen. De totale in de vergelijking te gebruiken beheerskosten bedragen alsdan globaal f 40 à f 45 mln dan wel 0,1% van de vervangingswaarde.

3.4.2.2 Onderhoud (klein onderhoud).

In het kader van de onderhoudsbeheersingsmethodiek zijn het klein en groot onderhoud aan elkaar gerelateerd. Waar de feitelijke personele inspanningen op dit gebied op één organisatieniveau - i.c. de dienstkringen - worden geleverd, is dan ook geen nauwkeurige toedeling van de personele inspanning naar de onderscheiden rubrieken mogelijk. In aansluiting op het gestelde in punt 2.3.3., wordt geconstateerd dat de via de DGWT gedane onderhoudsuitgaven (incl. klein onderhoud) verhoogd met de hierop betrekking hebbende "kosten DGWT" totaal f 200 mln à f 230 mln bedragen, zijnde 0,5 à 0,6% van de vervangingswaarde onroerend goed.

Het bedrijfsondersteunende karakter van de DGWT-organisatie komt met name sterk tot uiting in haar inspanningen op het gebied van klein onderhoud (incl. bediening en controle van installaties). Bij nagenoeg alle instellingen en bedrijven zijn de hiertoe te rekenen taken ondergebracht bij een huishoudelijke dienst. Het werd in het kader van dit onderzoek onmogelijk geacht om vergelijkbare gegevens dienaangaande te verkrijgen; bij Defensie bestaat evenwel de overtuiging dat - met inachtname van het verschil in de aard van het gebruik en van gebruikers - de "kosten DGWT" alleszins redelijk zijn. Verbijzonderd naar de tot het klein onderhoud behorende activiteiten, wordt het volgende opgemerkt:

- Het programma inspectief/correctief onderhoud, waarvan de waarde in pt. 2.3.2.2 is aangegeven vergt ca. 80% van de aan klein onderhoud toebedeelde personele capaciteit. Teneinde dit te beoordelen moet worden bedacht dat een goede uitvoering van dit programma vereist dat alle onroerend goed systemen (geb., werken) tenminste 1 keer per jaar worden geïnspecteerd.

De frequentie is afhankelijk van de aard van zowel het onroerend goed systeem als van de gebruikers daarvan (legeringsgebouwen voor dienstplichtigen, bijv. 5-6 keer per jaar). Op het totale bestand aan onroerend goed (waaronder ca. 15.000 gebouwen) dienen tenminste 30.000 inspecties per jaar te worden uitgevoerd. Het personeel dat deze inspecties uitvoert dient evenwel tevens de uit de inspecties verkregen gegevens te verwerken, werkopdrachten te verzorgen, uitgevoerd werk te controleren en over dit alles met de gebruiker(s) overleg te plegen en in de eigen organisatie te rapporteren. Daarenboven is dit personeel belast met de leiding over het programma bediening en controle van de installaties en het doen uitvoeren van het spoedeisend herstel van defecten (tezamen ca. 10% van de aan klein onderhoud toebedeelde personele capaciteit). Gelet op het bovenstaande en de gevolgde werkwijze is het aantal voor dit totale werkpakket ter beschikking staande personeel nauwelijks toereikend te achten. Vanwege de fundamentele waarde van het programma inspectief/correctief onderhoud voor het totale onderhoudsbeheersingssysteem dient te allen tijde de uitvoering hiervan te worden veiliggesteld.

- Het programma bediening/controle van installaties wordt voor een groot deel in eigen beheer uitgevoerd. Het bestand aan personeel dat hiertoe in de organisatie aanwezig is, is bij de reorganisatie buiten beschouwing gebleven. Thans is een onderzoek gaande teneinde vast te stellen wat voor deze taak de minimaal benodigde personele capaciteit is gemeten in kwaliteit en kwantiteit. Tevens wordt vastgesteld wat de locatie van de tot dit bestand behorende personeel dient te zijn. Als belangrijkste uitgangspunt voor dit onderzoek geldt dat met name het functioneren van de installaties c.a. in crisis- en oorlogstijd zoveel mogelijk moet zijn gewaarborgd. Alhoewel niet op de resultaten van het onderzoek kan worden vooruitgegrepen, is wel duidelijk dat verdergaande modernisering en vooral automatisering van de installaties wijziging van het bestaande personeelsbestand tot gevolg zal hebben.
- Het spoedeisend herstel van defecten wordt op aanwijzing en onder controle van het met het programma Inspectief/Correctief onderhoud belaste personeel uitgevoerd. Ook hierbij geldt dat de doeltreffendheid en de doelmatigheid in hoge mate wordt bevorderd door een intensief contact tussen de gebruiker(s) en dit personeel.
- Het cultuurtechnisch onderhoud aan terreinen vergt ca. 10% van de aan klein onderhoud toebedeelde personele capaciteit. Het grote bestand aan zeer verspreid liggende kazernes- en oefenterreinen, het intensieve gebruik daarvan, een en ander in relatie tot de algemeen maatschappelijke waarde (het merendeel van de oefenterreinen is immers voor publiek toegankelijk), vereist een goed beheer waartoe de aangegeven personele capaciteit benodigd is.

3.4.2.3 Groot onderhoud en nieuwbouw.

Zowel afzonderlijk bezien als in combinatie met elkaar zijn de in het overzicht aangegeven "kosten DGWT" m.b.t. de jaren 1983 en 1984 alleszins redelijk te noemen. In dit verband wordt verwezen naar het voorgaande overzicht en de in de utiliteitsbouw gebruikelijke vergoedingen voor architecten en adviseurs (15 à 20% incl. winst en BTW).

Het relatief hogere percentage voor groot onderhoud vloeit voort uit de aard van de werkzaamheden en uit het nog ontbreken van een voor dit doel geschikt (geautomatiseerd) bestandsinformatiesysteem; het gevolg hiervan is dat veel personele capaciteit benodigd is voor het verzamelen en verwerken van de voor de te realiseren onderhoudsprojecten vereiste gegevens.

Het relatief lage percentage voor nieuwbouw is terug te voeren tot de - vooral in technisch opzicht - betrekkelijk grote repeterende factor bij meerdere projecten, de relatief eenvoudige bouwwijze en de ervaringskennis in de dienst.

Bij de voorbereiding van de nieuwbouwprojecten wordt ook externe capaciteit betrokken. Het uitbesteden van werkzaamheden aan architecten- en ingenieursbureau's vindt evenwel selectief plaats en geschiedt alleen bij tekort aan capaciteit in de eigen dienst. Bij de selectie van de projecten en bij de keuze welke delen van de voorbereiding daarbij worden uitbesteed alsmede bij het vaststellen van de voorwaarden waaronder de uitbesteding plaatsvindt, is de kosten effectiviteit het belangrijkste criterium. Het resultaat hiervan is dat in die gevallen slechts 8-10% van de bouwsom aan externe kosten wordt uitgegeven.

3.5 Privatisering.

Bij het nagaan van mogelijkheden tot privatisering kan in eerste instantie gedacht worden aan privatisering van de taken van grote delen van de DGWT-organisatie.

Waar het onroerend goed bij Defensie een functie vervult als duurzaam productiemiddel in handen van de krijgsmachtdelen, bestaat er naar de mening van Defensie een uitgesproken behoefte aan een defensie-orgaan dat met de betrekking tot de verwerving en het beheer een integraal beleid tot uitvoering brengt en bedrijfsondersteunend optreedt. Met name de verplichting dat dit zowel in vredes- als in crisis- en oorlogstijd zo goed mogelijk moet zijn gewaarborgd, maakt het onmogelijk om een en ander te ontkoppelen van de directe ministeriële verantwoordelijkheid.

Ook de mogelijkheden tot privatisering van taakelementen worden sterk beperkt door de bovengenoemde voorwaarde. Vooral het functioneren van het onroerend goed in crisis- en oorlogstijd, is een absolute voorwaarde voor de defensie-organisatie.

Dit impliceert dat de in dit rapport tot de begeleiding van het gebruik aangeduide taken, te weten de bediening en controle van de installaties alsmede het herstel van essentieel in ongerede geraakt onroerend goed (klein onderhoud), in c.q. onder eigen verantwoordelijkheid moeten worden uitgevoerd.

Direct hieraan verbonden is de verantwoordelijkheid en de zorg voor het beheer in vreedstijd. Wanneer voorts wordt geconstateerd dat de uitvoering van alle nieuwbouw- en onderhoudsprojecten reeds aan aannemers/installateurs wordt uitbesteed, kan bij privatisering alleen nog worden gedacht aan de voorbereiding van deze projecten. In het vorenstaande is aangegeven dat wanneer omstandigheden daartoe aanleiding geven, in toenemende mate (op selectieve wijze) gebruik wordt gemaakt van architecten- en ingenieursbureau's. Indien tot een integrale uitbesteding van de voorbereiding van projecten en van de uitvoeringsbegeleiding zou worden overgegaan, bedragen - op grond van de door de Rijksoverheid erkende regelingen - de externe kosten 15-20% van de bouwkosten. Daarenboven zullen externe adviseurs altijd vanuit de defensie-organisatie moeten worden begeleid waarmee de totale kosten ver zullen uitgaan boven de huidige kosten DGWT. Op grond van het vorenstaande wordt geconcludeerd dat een algehele privatisering op dit gebied noch effectief noch efficiënt is. Over de mogelijkheden van uitbreiding van de huidige uitbestedingen kan thans geen uitspraak worden gedaan.

3.6. Conclusies.

De in 1982 gereorganiseerde en in de Defensie-organisatie geïntegreerde Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen is qua organisatie primair gericht op het ondersteunen van de krijgsmachtdelen in hun taakuitvoering. Dit komt onder meer tot uiting in een sterke deconcentratie en een klantgericht optreden op het gebruikersniveau. Zo wordt het klein onderhoud (ook wel gebruikersonderhoud genoemd) geheel door deze dienst verzorgd. Daarnaast wordt het merendeel van de installaties in eigen beheer bediend en gecontroleerd. Deze beide taken vergen dan ook

ca. 45% van de personele capaciteit. Ten aanzien van het daadwerkelijk met de bediening en controle van de installaties belaste deel van het personeelsbestand - hetwelk bij de reorganisatie buiten beschouwing is gebleven - wordt thans een onderzoek gehouden.

De personele inspanningen op het gebied van het klein onderhoud zouden slechts verminderd kunnen worden door wijziging van de (recent) ingevoerde methodiek van het inspectief/correctief onderhoud. Defensie tekent hierbij aan dat daardoor het onderhoudbeheersingssysteem wezenlijk zou worden aangetast en aanzienlijk hogere onderhoudskosten het gevolg zijn.

Op het gebied van groot onderhoud, nieuwbouw en juridisch/administratief beheer zijn op grond van de in dit rapport vermelde resultaten over 1983 en 1984 de inspanningen alleszins redelijk te noemen. Het wordt evenwel mogelijk geacht om door middel van het gebruik van bestaande civiele bouwplannen, standaardisatie van programma's van eisen en van besteksbepalingen alsmede automatisering (o.m. van het management-informatiesysteem) de productiviteit te verhogen waardoor, tegen de achtergrond van de in dit rapport aangegeven stijgende bouwbehoeften, naar verwachting de externe voorbereidingskosten kunnen worden beperkt.

Op grond van het onderzoek wordt tenslotte geconcludeerd dat integrale privatisering noch effectief noch efficiënt is.

4. VOORZIENINGENNIVEAU'S EN NORMEN

4.1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het beleid ten aanzien van de voorzieningenniveau's (aard en omvang van de onroerend goed voorzieningen) en in relatie daarmee de normen geëvalueerd. Hierbij wordt nagegaan in hoeverre de doelstellingen met een lager niveau van infrastructurele voorzieningen kunnen worden gerealiseerd. Eventuele ontwikkelingen, welke tot een bijstelling van de voorzieningenniveau's leiden, worden aangegeven. Daarnaast worden de door de KMD'n toegepaste voorzieningenniveau's en normen onderling vergeleken en voorzover mogelijk eveneens vergeleken met overeenkomstige voorzieningen en normen in Nederland en in het buitenland.

4.2. Referentiekaders

Gelet op de heroverwegingsopdracht heeft binnen de beperkte mogelijkheden een verkenning plaatsgevonden naar de normstellingen bij andere NAVO-partners en in de particuliere sector. De resultaten daarvan worden in het navolgende besproken.

4.2.1. NATO Criteria and Standards

De NAVO-infrastructuur omvat het onroerend goed en de apparatuur, welke benodigd is voor gezamenlijk gebruik door de NAVO-strijdkrachten in hun oorlogstaak, dan wel voor gezamenlijke oefening in die taak.

Deze infrastructuur is zo mogelijk per categorie en soms per type ver-
bijzonderd in de z.g. Criteria and Standards (C&S), welke kunnen worden beschouwd als de functionele- en technische normering. De C&S komen tot stand na voorstellen van de NAVO-commandanten, in overleg met de betreffende landen en NAVO-adviseurs.

Benodigde aanpassing bijv. bij afwijkende wapensystemen of apparatuur, dan wel op grond van plaatselijke wetgeving wordt eveneens in overleg bepaald. Door de normering wordt enerzijds voldaan aan de minimale militaire eisen, anderzijds is deze de basis voor de gezamenlijke financiering. Voor categorieën of projecten die niet in de C&S beschreven zijn, moeten de eisen van geval tot geval worden bepaald.

In relatie tot deze Heroverweging is beschouwing van de C&S, vanwege de directe gerichtheid op de oorlogstaak, weinig zinvol.

4.2.2 Belgische defensienormen.

Volgens de ontvangen informatie onderscheidt men in België technische normen, bezettings- of afmetingsnormen, toewijzingscriteria en afwerkings-criteria. Aangezien de Belgische normen niet goed vergelijkbaar zijn vanwege een afwijkende definiëring, zijn in de betreffende bijlagen bij deel A alleen die normen opgenomen, die wel in een vergelijking kunnen worden betrokken. Voorzover relevant komen de Belgische normen bij de hierna te bespreken categorieën aan de orde.

4.2.3 Defensienormen Verenigde Staten van Amerika.

De DGWT verzorgt, in het kader van het NAVO-Statusverdrag, de begeleiding en het ontwerp van bouwprojecten voor o.a. het "Departement of Defence" (DOD) van de Verenigde Staten van Amerika (USA).

Hierbij worden de richtlijnen en normen van DOD van de USA toegepast, tenzij de Nederlandse normen, die verplicht zijn vastgesteld in wetten en verordeningen, boven die van de USA uitgaan.

Door de afwijkende benaderingswijzen en opzet van de richtlijnen en normen van de DOD van de USA is een vergelijking met de andere in deze verkenning beschouwde normen moeilijk.

4.2.4 Defensienormen Bondsrepubliek Duitsland

De BRD kent een zeer uitgebreide en overzichtelijk geordende hoeveelheid defensienormen voor de bouw. Kenmerkend is de grote gedetailleerdheid en de integrale presentatie van de drie KMD'n. In betreffende bijlagen bij deel A is een aantal van deze normen opgenomen. Voorzover hiertoe aanleiding is, wordt bij de beschouwing van de in dit hoofdstuk specifiek aan de orde gestelde categorieën van voorzieningen en normen, een vergelijking met de Duitse defensienormen meegenomen.

4.2.5 Civiele sector.

In de sector civiele utiliteitsbouw zijn twee hoofdgroepen te onderkennen, te weten de (rijks-)overheidssector waarin t.a.v. normering de Rijksgebouwendienst voor een aantal categorieën het beleid in belangrijke mate bepaalt, en de particuliere sector. Onder de particuliere sector wordt in dit verband verstaan de sector waarbij de opdrachtgever een niet overheidsinstantie is, danwel de sector waarbij gebouwd wordt voor niet-overheidsgebruikers. Voorzover de particuliere sector normen hanteert, zijn deze voor dit onderzoek niet beschikbaar. De RGD-normen die voor dit onderzoek relevant zijn, worden bij de beschouwing betrokken.

4.3 Algemeen

Bij de beschrijving van het beleid is onderscheid gemaakt tussen functionele (waaronder te verstaan de ruimte- en eenhedennormen), technische normen alsmede kostenkengetallen.

4.3.1 Functionele normen (Deel A, pt. 3.2.2).

De doelmatigheid van de invulling van de (bouw-) behoeften wordt het meest bevorderd door ieder programma van eisen te baseren op een adequaat functie-onderzoek in relatie tot een bedrijfsorganisatorisch onderzoek. Waar dit zou leiden tot een minder doelmatige bedrijfsvoering van de onroerend goed organisatie, wordt voor daarvoor in aanmerking komende voorzieningen gebruik gemaakt van functionele normen. Vele projecten zijn evenwel zo specifiek dat het ontwikkelen van normen daarvoor niet zinvol is.

De ruimtenormen zijn in het algemeen afgestemd op een doeltreffende en doelmatige functievervulling.

In aansluiting op hetgeen daarover in pt. 3.2.2 van Deel A is gesteld, zij opgemerkt dat het met name de functionele normen zijn waarover relatief de meeste documentatie kon worden verkregen.

Bij vergelijking van de verschillende gepresenteerde normen is het van belang zich te realiseren dat deze niet zelfstandig kunnen worden beschouwd, voornamelijk omdat normen van verschillende categorieën systemen kunnen samenhangen (bijv. legering en recreatiegebouwen/-cantines) en tevens omdat zij samenhangen met de voorzieningenniveau's.

In afgelopen jaren is - ten gevolge van de maatschappelijke ontwikkelingen en daardoor mede op verzoek van het parlement - veel aandacht geschonken aan het verbeteren van het leef- en werkklimaat van het defensiepersoneel. Ook in de voorliggende plannen van de komende jaren wordt hieraan wederom veel aandacht geschonken. Dit heeft o.m. geleid tot het verhogen van ruimtenormen voor legering, eetzaal, burelen en werkplaatsen. Voorts bestaat er een discrepantie tussen de in de loop van de tijd zich wijzigende eisen die aan het leef- en werkklimaat van het defensiepersoneel worden gesteld en de eisen en normen, waaraan de bestaande infrastructuur voldoet. Het beleid is erop gericht deze discrepantie zo gering mogelijk te doen zijn.

Voor de beschouwing per categorie wordt verwezen naar pt. 4.4.

4.3.2 Technische normen (Deel A, pt. 3.2.3).

De technische normen van het bouwen voor Defensie hebben in de loop van de naoorlogse jaren tot heden een duidelijke wijziging ondergaan. De "kazernebouw", welke term gebezigd wordt voor grootschalige, streng geordende gebouwencomplexen voor de onderbrenging van militairen en materieel, heeft zich in de loop van deze periode aan de eisen des tijds aangepast. Toch bleef in het algemeen het sobere "militair" functionele in de opdrachten een uitgangspunt voor de ontwerper. Het technische kwaliteitsniveau, waaronder verstaan dient te worden het vormgevende, bouwtechnische, en installatietechnische niveau, kreeg slechts accenten daar waar een beter leefklimaat of in sporadische gevallen een representatief karakter gewenst was en/of waar bijv. welstandscommissies specifieke/aanvullende eisen aan de vormgeving stelden. Het wordt erkend dat in het voorgaande decennium onder invloed van de hoog conjuncturele ontwikkelingen in de maatschappij een tendens naar de wat luxere bouwwijze waarneembaar is geweest, doch als gevolg van de economische recessie vindt een snelle terugkeer naar het sober bouwen plaats.

In dit kader wordt de aandacht nu met name gericht op oplossingen die een doelmatig gebruik, beheer en onderhoud bevorderen, op betere en zo mogelijk goedkopere uitvoeringstechnieken, op sober maar doelmatig materiaalgebruik en op de afweging investeringskosten versus exploitatiekosten (life cycle costs).

De technische kwaliteit wordt mede bepaald door zowel de in pt. 3.2.3.3 van Deel A genoemde facetten, alsmede de richtlijnen die bij de keuze van materiaal en detailvormen van constructies zijn bepaald of nog nader in ontwikkeling zijn. Hierbij dient met name nog onderzoek plaats te vinden naar de relatie bouwconstructie/installaties. Waar de invloed van een en ander op zowel de technische kwaliteit als op de kostprijs steeds sterker wordt, moet aan de ontwikkeling van de bedoelde richtlijnen een hoge prioriteit worden toegekend.

4.3.3 Kostenkengetallen (Deel A, pt. 3.2.4 en bijlage 12).

Bij kostenkengetallen dient onderscheid te worden gemaakt tussen die welke betrekking hebben op functionele eenheden (bijv. de prijs per bed), oppervlakte- en/of ruimte-eenheid, bouwdelen/elementen en bewerkingen.

In pt. 3.2.4 van Deel A is aangegeven dat voor planningsdoeleinden door de krijgsmachtdeelstaven kostenkengetallen worden gehanteerd, die gestoeld zijn op ervaringsgegevens en civiele kostenkengetallen. Het betreft hier kengetallen voor functionele en/of oppervlakte-/ruimte-eenheden. In de praktijk blijkt dat per voorzieningensoort de projecten een zeer grote diversiteit vertonen naar te huisvesten functies; zelfs tussen gelijksoortige projecten blijken in dit opzicht grote verschillen te bestaan. Zo worden bijv. legeringsfuncties - afhankelijk van de lokale situatie - al dan niet gecombineerd met kantoorfuncties, enz.

Een en ander geeft een relatief grote spreiding in de kostenkengetallen per voorzieningensoort. Daarnaast spelen de bouwplaatsomstandigheden een rol. De in Deel A (bijlage 12) opgenomen kengetallen kunnen dan ook uitsluitend voor planningsdoeleinden worden gebruikt. Om in de realisatiefase van projecten op het beslissingsniveau de kostenkengetallen als toetsingscriteria te kunnen gebruiken, dient nog een verfijning plaats te vinden. Dit impliceert dat een groot aantal analyses moet worden verricht, temeer daar voor dit doel nauwelijks of geen civiele gegevens zijn te verkrijgen.

De bewaking van de bouwkosten geschiedt in principe aan de hand van de in de civiele maatschappij gebruikelijke normen met betrekking tot bewerkingen (materiaal, materieel, personeel) en, voorzover toepasbaar, met betrekking tot bouwdelen/elementen. Deze laatste zijn niet zonder meer toepasbaar op al het onroerend goed van Defensie, aangezien (zoals reeds in pt. 4.3.2 is aangegeven), soms rekening moet worden gehouden met een aantal specifieke facetten die hun invloed hebben op o.a. materiaal-en constructiekeuze. Daarenboven geldt dat de bekende civiele normen voor bouwdelen/elementen voornamelijk zijn gericht op woningbouw en dat voor utiliteitsbouw slechts een beperkt aantal van deze normen beschikbaar is. Vandaar dat thans wordt gewerkt aan een systeem van bouwkostenbeheersing waarbij eigen calculatienormen en toetsingscriteria worden gehanteerd. Het wordt van groot belang geacht dat hieraan een hoge prioriteit wordt toegekend.

4.4. Beschouwing van de in Deel A genoemde categorieën

4.4.1 Legering (Deel A, pt. 3.1.1 en bijlage 6).

De behoefte aan legering is voornamelijk gebaseerd op operationele en opleidingstechnische eisen en op de zorgplicht van de overheid ten aanzien van dienstplichtigen. In het Reglement rechtstoestand dienstplichtigen is de bepaling opgenomen dat aan de dienstplichtige gedurende zijn verblijf in werkelijke dienst, naar regelen en onder voorwaarden door de minister te stellen, van rijkswege huisvesting wordt verleend. Bovendien is de bepaling opgenomen dat de dienstplichtige verplicht is daarvan gebruik te maken, tenzij hij onder bepaalde voorwaarden wordt vrijgesteld. De verplichting beoogt tevens dat van de beschikbare accommodatie een zo doelmatig mogelijk gebruik wordt gemaakt.

Behoudens de op Defensie rustende verplichting voorzieningen te treffen ten einde aan dienstplichtigen huisvesting te kunnen verlenen, moet uit een oogpunt van personeelszorg, ook legeringsaccommodatie kunnen worden geboden aan de vrijwillig dienende militairen die ongehuwd en minderjarig zijn alsmede aan hen die gehuwd zijn en na een verplaatsing niet dagelijks heen en weer kunnen reizen.

Voor de overige vrijwillig dienende militairen wordt de kwantitatieve behoefte aan legeringsaccommodatie bepaald door de operationele en opleidingstechnische eisen en wel voor hen die hun eerste opleiding volgen dan wel diensten verrichten waarbij huisvesting van rijkswege noodzakelijk is.

Thans wordt de mogelijkheid onderzocht om te komen tot een (verdere) liberalisering van het huisvestingsbeleid voor dienstplichtigen.

Hierbij wordt gedacht aan een (ruimer) vrijstellingsbeleid waarbij vrijstelling van verplichte huisvesting wordt verleend tenzij dit om operationele en opleidingstechnische redenen niet mogelijk is vanwege bijvoorbeeld oplopende spanning, oorlogsgevaar, oorlog, natuurrampen, varen/oefenen, wacht e.d., paraatheidsregelingen (BRD), initiële opleiding.

Opgemerkt dient te worden dat de KM en de KLu reeds in zekere mate een geliberaliseerd beleid voeren in tegenstelling tot de KL.

Mocht de KL eveneens een ruimer vrijstellingsbeleid gaan voeren, dan is de vermindering van de directe legeringsbehoefte grotendeels te gebruiken voor compensatie van de thans nog voorkomende tekorten. In dit verband moet naar de mening van Defensie in eerste instantie worden gedacht aan het bestaande legeringstekort, waardoor niet alleen reeds op ruime schaal vrijstelling van de verplichte huisvesting moest worden verleend, maar vooral op vele plaatsen (nog) niet volgens de vigerende norm kan worden gelegerd.

Daarenboven ontbreken thans geheel of gedeeltelijk faciliteiten voor de opvang van het klein verlof-personeel van de parate eenheden in crisistijd (waarbij dit personeel mogelijk voor langere tijd moet worden gehuisvest) en ontbreken vaak de mogelijkheden voor het handhaven van organieke verbanden alsmede voor het opvangen van de extra behoefte bij renovaties en groot onderhoud. Voor diegenen die gebruik gaan maken van eventuele vrijstelling zullen naar de mening van Defensie wel legeringsplaatsen beschikbaar moeten blijven in verband met consignatie bij oefeningen, kazernediensten etc., zij het dat alsdan een lagere ruimtenorm kan worden gehanteerd.

Bij vergelijking van de in bijlage 6 van Deel A vermelde ruimtenormen voor de legeringsaccommodatie blijkt dat er tussen de Nederlandse krijgsmachtdelen slechts ondergeschikte verschillen bestaan; zo heeft de KLu iets ruimere normen voor de lagere categorieën, te verklaren uit het feit dat dit krijgsmachtdeel relatief meer vrijwillig dienend personeel heeft. Ten opzichte van de Duitse krijgsmacht blijken voor de lagere categorieën in Duitsland ca. 20% lagere normen te gelden, terwijl voor de hogere categorieën 50-100% hogere normen gelden dan in Nederland. Hierbij zij opgemerkt dat in Duitsland voor de lagere categorieën wordt gebruik gemaakt van stapelbedden als gevolg waarvan met minder m² per man kan worden volstaan. De Nederlandse en Belgische normen komen nagenoeg overeen, waarbij wordt opgemerkt dat in België in het algemeen meer militairen op één kamer worden gehuisvest. Vergelijking met de in de civiele maatschappij voorkomende huisvestingsnormen is niet goed mogelijk, aangezien de leef-werkgemeenschap bij Defensie zeer specifiek is. Dit neemt niet weg dat ten opzichte van bijv. studentenhuisvesting, internaten en huisvesting voor verplegend personeel, de huisvesting bij Defensie op een lagere norm plaatsvindt. Ter verbetering van het woonklimaat van het personeel is de uit 1966 daterende norm voor de legering van (dienstplichtige) soldaten van 10 man per kamer en 4 m² per man, bij de KL en de KLu gewijzigd in de vigerende norm van 4 man per kamer en 6-7 m² per man. De ruimtenorm van 6 m² per man is gerelateerd aan het in gebruik zijnde meubilair (bed, kast, tafel, stoel) en de beperkte z.g. huiskamerfunctie; deze norm is hiervoor een minimum. Onder huiskamerfunctie moet in dit verband worden verstaan een faciliteit die de militair in staat stelt om activiteiten te doen, die niet of nauwelijks in grootschalige gemeenschapsruimten zoals cantines en onderdeelbars kunnen plaatsvinden. Hierbij te denken aan o.a. onderhoud persoonlijke uitrusting, doornemen van leerstof, persoonlijke correspondentie, tv-kijken. Bij renovatie wordt men geconfronteerd met het feit dat het merendeel van de bestaande legeringsruimten voor dienstplichtige militairen een oppervlakte heeft van ca. 40-53 m². Van geval tot geval wordt alsdan beslist in hoeverre om technische-, financiële- c.q. doelmatigheidsredenen van de gestelde norm moet worden afgeweken. In de praktijk betekent dit dat in die situaties beleggingen van 6-8 man per ruimte worden geaccepteerd. De eerder genoemde normen zijn dan ook alleen bij nieuwbouw volledig toepasbaar. Zij geven met name bij de invulling van een meerbehoefte danwel bij een behoefte betreffende een kleine en/of gemengde populatie (d.w.z. aangaande meerdere categorieën) een grote flexibiliteit en daardoor een doelmatige oplossing. Ten aanzien van het sanitair is sprake van gedecentraliseerde voorzieningen (KM en KLu) en gecentraliseerde voorzieningen (KL). Voor dienstplichtige soldaten en korporaals, vrijwillig dienende korporaals en voor onderofficieren blijken de KM en de KLu door de gedecentraliseerde voorzieningen een ca. 100% hogere norm te hanteren dan door de KL en in Duitsland wordt toegepast. De gedecentraliseerde voorzieningen moeten worden gezien in relatie met de hiervoor besproken norm voor de legering (nieuwbouw).

Naast een hogere mate van privacy, wordt de flexibiliteit van de legeringsaccommodatie en een doelmatig gebruik daarvan bevorderd, o.a. doordat de kamers door verschillende categorieën kunnen worden gebruikt met een van de categorie afhankelijke bezetting per kamer. Bij renovaties wordt wederom van geval tot geval de meest doelmatige oplossing gekozen, hetgeen door technische- en financiële factoren wordt bepaald.

4.4.2 Voeding (Deel A, pt. 3.1.2 en bijlage 10).

Gelet op het uitgangspunt van het verplichte karakter van de huisvesting voor dienstplichtigen, is het verstrekken van voeding van rijkswege daarvan een direct gevolg. In het Reglement rechtstoestand dienstplichtigen is dan ook bepaald dat aan de dienstplichtige van rijkswege voeding wordt verstrekt.

Voor vrijwillig dienende militairen geldt dat, indien om redenen van dienst huisvesting wordt verstrekt, verstrekking van voeding mogelijk moet zijn.

Aangezien de capaciteit van de eetzaal is afgestemd op de lunchsterkte, terwijl de capaciteit van de keukens is afgestemd op de hoogste behoefte, heeft de liberalisering van de legering (zie pt. 4.4.1) geen invloed op deze accommodaties.

Zoals reeds bij de beschrijving van het vigerende beleid (Deel A, pt. 3.1.2.) is aangegeven, wordt bij het opstellen van nieuwbouw- en renovatieplannen per complex sinds enige jaren gestreefd naar een zo groot mogelijke concentratie van voedingsfaciliteiten.

Alhoewel aan dit streven uitsluitend overwegingen van doelmatigheid ten grondslag liggen (lagere exploitatiekosten), worden de mogelijkheden hiertoe in vele gevallen juist beperkt door doelmatigheidsfactoren zoals investeringskosten, herbestemming van vrijkomende infrastructuur, te grote afstanden, enz. Daarnaast spelen operationele eisen en kwaliteitseisen een beperkende rol.

Uit de aangehaalde beschrijving blijkt ook dat in het vigerende beleid veelal nog sprake is van categorale (eetzaal-)ruimten. Vooral bij grote voedingssterktes en een onevenwichtige kwantitatieve verhouding tussen de categorieën dient naar de mening van Defensie uit een oogpunt van gezagshandhaving de mogelijkheid te blijven om categoriaal de maaltijden te nuttigen. Was het tot voor kort zo dat er een stringente scheiding tussen officieren en onderofficieren werd gehanteerd, bestaat thans het voornemen om ingeval van nieuwbouw en renovaties, waar dat doelmatig is, over te gaan tot samenvoeging van eetzaal voor beide categorieën. Vanwege het vigerend personeelsbeleid dient ook voor de toekomst bediening (voor bepaalde categorieën) mogelijk te blijven.

Met betrekking tot de ruimtenormen per zitplaats bestaan tussen de krijgsmachtdelen onderling en ten opzichte van de overige rijksdiensten geen opvallende verschillen; zij dient uit een oogpunt van een goede bedrijfsvoering als minimum te worden beschouwd. De vermelde Belgische en Duitse ruimtenormen zijn gebaseerd op organieke sterkte en komen daardoor niet overeen met de Nederlandse normen.

4.4.3 Messes/cantines.(Deel A pt 3.1.3 en bijlage 8)

Het personeelsbeleid vereist dat voorzieningen worden getroffen op het gebied van recreatieve verblijfsruimten, die tevens voorzien in de gemeenschappelijke huiskamerfunctie ten behoeve van het op de kazerne gehuisveste personeel.

Ondanks de daaruit voortvloeiende hogere kosten, zijn - om redenen van gezagshandhaving en privacy - deze voorzieningen categoriaal.

Bij de KL zijn sinds het begin van de jaren zeventig onderdeelbars ontstaan; de crewrooms bij de KLu bestaan al van oudsher. In verband met de waarde die zij blijken te hebben voor de onderdeelsvorming, wordt het oprichten van de onderdeelbars toegestaan bij de parate eenheden, doch de ruimte daarvoor wordt slechts ter beschikking gesteld wanneer in de bestaande infrastructuur ruimte "over" is en het personeel daartoe de wens te kennen geeft.

Bij renovatie en nieuwbouw wordt inmiddels geanticipeerd op een dergelijke wens. Hierbij wordt opgemerkt dat het personeel de gehele inventaris en stoffering op haar kosten dient aan te brengen.

De aanwezigheid van onderdeelbars en crewrooms heeft enige invloed op het gebruik van messes/-cantes, doch deze beperkt zich in het algemeen tot de avonduren.

Naar verwachting zal een eventuele liberalisering van de huisvesting (KL; zie punt 4.4.1) in normale omstandigheden invloed hebben door een verminderde behoefte aan de huiskamerfunctie en zich derhalve beperken tot met name het gebruik van onderdeelbars in die kazernes waar de liberalisering gevolgen heeft. Het gebruik van messes/kantes gedurende de daguren ondergaat hierdoor geen wijziging. Een en ander impliceert dat - ondanks de voornoemde wijzigingen - naar de mening van Defensie niet alleen de behoefte aan categorale messes/kantes onverkort blijft, maar ook dat de capaciteit daarvan afgestemd moet blijven op de organieke sterkte van de eenheden.

Bij toepassing van de aangegeven normen wordt voor zover mogelijk rekening gehouden met multifunctioneel gebruik van de ruimten. De KL en de KLu gaan hierbij uit van de totale vredessterkte en een relatief gering aantal m² per man; de KM baseert de behoefte op het gemiddeld aantal bezoekers per werkdag bij een iets ruimere oppervlakenorm.

4.4.4 Lesaccommodatie (Deel A, pt 3.1.4 en bijlage 7).

Mede als gevolg van het dienstplichtsysteem met een relatief korte diensttijd vormt Defensie het grootste en het meest veelsoortige (vak-) opleidings- en vormingsinstituut in Nederland.

Alhoewel een groot deel van het onroerend goed ten dienste staat van de opleidingstaak, is er vanwege de diversiteit aan opleidingen, nauwelijks sprake van enige uniformiteit. Het merendeel van de voor de opleiding bestemde onroerend goed voorzieningen wordt gevormd door specialistische lesaccommodatie, waaronder vele wapensysteemgebonden instructieruimten. Ondanks het streven naar multi-purpose leslokalen, blijkt dit slechts zeer ten dele haalbaar. Zowel het voorzieningenniveau als de daadwerkelijke behoeften worden bepaald door factoren als de aantallen op te leiden militairen, de leerdoelen, de vorm en de methodiek van het onderwijs/instructie, de gelijktijdigheidsfactor, enz. Slechts een zeer beperkt deel van de accommodatie is benodigd voor algemeen theoretische onderricht, waarbij gesproken kan worden van "standaard"-lesaccommodatie. De door Defensie daarvoor toegepaste ruimtenorm komt overeen met die welke in de civiele bouw (o.a. RGD) gebruikelijk is en is als minimum te beschouwen. Er is derhalve geen aanleiding om het beleid op dit punt te herzien.

4.4.5 Sportaccommodatie (Deel A, pt. 3.1.5 en bijlage 9).

Het voorzieningenniveau van de sportaccommodatie wordt enerzijds bepaald door de uit operationeel oogpunt aan de militair te stellen specifieke eisen, anderzijds door het criterium van doelmatigheid. Overdag wordt de aanwezige accommodatie gebruikt voor lesdoeleinden, terwijl deze 's avonds wordt benut voor recreatieve sportbeoefening en in sommige gevallen wordt verhuurd aan niet-militaire verenigingen. Bij geringe verzorgingstotalen wordt gebruik gemaakt van militaire en/of civiele sportaccommodaties in de directe omgeving. De ondergrenzen daarvoor verschillen per KMD hetgeen mede wordt veroorzaakt door het verschil in spreiding van de objecten en de ligging daarvan ten opzichte van de woonbebouwingen waarop kan worden teruggevalen. In dit verband wordt opgemerkt, dat waar - in bijlage 9 van Deel A - apart gesproken wordt van zwemaccommodatie (KLu), voor alle KMD'n geldt dat de daadwerkelijke behoefte daaraan nagenoeg geheel wordt afgedekt door middel van huurcontracten met civiele zwembaden.

Mede gelet op het feit dat vergelijking met het Duitse voorzieningen-niveau uitwijst dat in Nederland met minder sportfaciliteiten wordt volstaan, is er geen aanleiding om aanpassing van het voorzieningen-niveau te overwegen.

De ruimtematen, zoals deze in bijlage 9 van Deel A zijn vermeld, zijn gebaseerd op standaard-veldafmetingen voor zaalsporten (of liggen daaronder) en dienen derhalve ook voor de toekomst als uitgangspunt te gelden.

4.4.6 Woningen (Deel A, pt 3.1.6.).

Zoals uit het gestelde in pt. 3.1.6 van Deel A blijkt, is ten aanzien van woningen het voorzieningenniveau concreet vertaald in een behoefte welke voornamelijk betrekking heeft op de KL en de KMar. Dit betreft woningen die in eigendom zijn van de Staat.

Bij de KL komt deze behoefte voort uit de in de laatste tijd gegroeide noodzaak om de beveiliging van objecten te verbeteren. Uit overwegingen van doeltreffendheid en doelmatigheid moet het met de bewaking belaste personeel op of direct nabij de betreffende objecten woonachtig zijn. De spreiding en de veelal afgelegen ligging van deze objecten maakt het daarbij onmogelijk om van woningen in de burgermaatschappij gebruik te maken, reden waarom de KL over eigen woningen moet beschikken.

De woningen ten behoeve van de KMar zijn gerelateerd aan de brigades der KMar. Bij nieuwbouw en sanering worden de overeenkomstige normen van het Ministerie van VROM toegepast.

Van de gehuurde woningen staat het grootste deel (ca. 2000) in Duitsland. Vanwege de specifieke rechtspositionele aspecten, welke aan de huur en verhuur van deze woningen zijn verbonden, wordt e.e.a. buiten dit onderzoek gehouden.

4.4.7 Parkeerplaatsen particuliere voertuigen (Deel A, pt. 3.1.7 en bijlage 11).

Bij de KMD'n bestaat het streven tot het inrichten van het minimaal noodzakelijk aantal parkeerplaatsen van eenvoudige aard met een doelmatige inrichting. Vergelijking tussen de terzake geldende gedragslijn bij de KMD'n en de RGD geeft geen aanleiding tot bijstelling hiervan. Opgemerkt wordt dat in het rapport heroverweging Rijksgebouwendienst (1982, deelrapport 41) de mogelijkheid wordt onderkend om (eventueel) t.a.v. parkeerplaatsen particuliere voertuigen het profijtbeginnsel toe te passen, doch dat toepassing echter moet worden beschouwd in samenhang met het overheidspersoneelsbeleid.

4.4.8 Parkeerplaatsen en stalling operationeel materieel (Deel A, pt. 3.1.8).

Aangezien de behoeftestelling voor de hierbedoelde onroerend goed-voorzieningen door elk van de KMD'n per geval wordt bepaald aan de hand van de in pt. 3.8.1 van Deel A aangegeven overwegingen, is een vergelijking niet mogelijk. In dit verband wordt evenwel opgemerkt dat de voortschrijdende technologische ontwikkelingen, welke leiden tot een (zowel kwalitatieve als kwantitatieve) toename van geavanceerde wapensystemen, een meerbehoefte aan geconditioneerde opslag- en stallingsruimten tot gevolg zullen hebben.

4.4.9 Kantoorgebouwen (Deel A, bijlage 7).

In de categorie kantoorgebouwen is het niet zinvol te spreken over voorzieningenniveau aangezien de behoefte aan een dergelijk onroerend goed per geval wordt vastgesteld aan de hand van onderzoek naar operationele noodzaak, de te huisvesten organisatie, te verrichten taken en de groepering daarvan, de te gebruiken middelen en werkmethode alsmede eventuele externe factoren van invloed (relaties e.d.).

Vergelijking van de in bijlage 7 van Deel A opgenomen normen geeft aan dat daarin geen relevante verschillen zijn te constateren; er is derhalve geen aanleiding de normen bij te stellen.

4.5

Conclusies

In verband met het belang voor de doelmatigheid van de invulling van de (bouw-) behoeften, dient aan de terzake te houden organisatie- en functie-onderzoeken voortdurend kritische aandacht te worden besteed.

De werkgroep is van mening dat daar waar dit mogelijk is zou moeten worden gestreefd naar uniformiteit m.b.t. de functionele normen.

Aan de ontwikkeling van (technische) normen en richtlijnen, gericht op het verlagen van de "life cycle costs", dient blijvend hoge prioriteit te worden toegekend; in relatie hiermee dient een voor Defensie toepasbaar systeem van bouwkostenbeheersing en een verfijning van de kostenkengetallen te worden doorgevoerd.

De ruimtenormen met betrekking tot legering, voeding, messes/kantines, les- en sportaccommodatie, woningen, parkeerplaatsen en stalling zijn, gegeven de vigerende operationele eisen en de rechtspositionele en daaraan gerelateerde regelingen, uit bedrijfs- en ontwerptechnisch oogpunt gezien minima.

Met betrekking tot de legering, dienen bij de KL de gevolgen voor het onroerend goed-bestand van een eventueel (ruimer) vrijstellingsbeleid nader te worden onderzocht en in de KL-plannen te worden verwerkt.

Uit vergelijking met de normen op dit gebied blijkt dat in Duitsland een lagere ruimtenorm wordt toegepast. Dit is mogelijk door het gebruik van stapelbedden, hetgeen in 1966 bij de KL en KLu is afgeschaft.

5. VERGELIJKING MET DE RIJKSGEBOUWENDIENST (RGD)

5.1 Algemeen.

In hoofdstuk 4 is - voorzover mogelijk - de direct uit de heroverwegingsopdracht voortvloeiende vergelijking van normstellingen van de krijgsmachtdelen met die van de RGD opgenomen. In het onderstaande wordt een vergelijking gemaakt met betrekking tot de volgende aspecten:

- a doelstellingen;
- b taken;
- c organisatie-opbouw en formatie;
- d processen;
- e relatie tussen productie en ingezette middelen;
- f specifieke deskundigheden.

Ten aanzien van de DGWT wordt terzake verwezen naar Deel A van dit rapport. Met betrekking tot de RGD zijn de overeenkomstige gegevens in dit hoofdstuk opgenomen. Uit vergelijking van elk van deze aspecten zal worden vastgesteld op welke gebieden voldoende vergelijkbaarheid mag worden verwacht en ten aanzien waarvan gebruik zou kunnen worden gemaakt van specifieke deskundigheden.

5.2 Doelstellingen en taken (in hoofdlijnen) van de RGD.

Conform het Koninklijk Besluit 1952 is de primaire doelstelling en daarmee de hoofdtaak van de Rijksgebouwendienst als volgt samen te vatten:

"Het zorgdragen voor de huisvesting van verschillende organen van de Staat." De volgende tweedeling in sub-doelstellingen kan worden gegeven:

- het in goede staat brengen en houden van de koninklijke paleizen en bijbehorende inrichting;
- het zorgdragen voor de huisvesting van de Hoge Colleges van Staat, de departementen van algemeen bestuur en de daaronder ressorterende rijksdiensten.

Voorts kent de RGD een aantal secundaire doelstellingen, waaruit onderstaande taken voortvloeien:

- het op verzoek van de betrokken minister uitbrengen van advies omtrent de huisvesting van instellingen met wier huisvesting enig rijksbelang is gemoeid, zonder dat de Rijksgebouwendienst de zorg voor de huisvesting draagt;
- het zorgdragen voor de huisvesting van derden, waaraan uit Rijkskas geldelijke steun wordt verleend, indien en voorzover deze zorg bij overeenkomst aan de Rijksgebouwendienst is overgedragen;

- het beheren van gebouwen en werken in rijkseigendom die geen rol spelen bij de huisvesting maar waarvan het behoud van belang wordt geacht om bijvoorbeeld cultuurhistorische redenen;
- het stimuleren en begeleiden van de integratie van beeldende kunst in de architectuur van de gebouwen waarover de zorg van de RGD zich uitstrekt;

Nevendoelstellingen/taken van de RGD is het leveren van bijdragen aan onderdelen van het rijksbeleid:

- de bouwnijverheid: als grootste opdrachtgever in den lande op het gebied van utiliteitsbouw is het gedrag van de Rijksgebouwendienst van grote invloed op de bouwnijverheid, de dienst stemt haar handelen af op het bouwnijverheidsbeleid van de rijksoverheid.
- stadsvernieuwing: door kantoren te situeren in stedelijke gebieden nabij knooppunten van openbaar vervoer en door rekening te houden met de algemene belangen van het betreffende gebied, draagt de RGD bij aan het versterken van de functies van de stad, het beperken van het woon/werkverkeer en het bevorderen van het openbaar vervoer;
- volkshuisvesting: de RGD is betrokken bij de volkshuisvesting door het ontruimen van momenteel als kantoor gebruikte, maar oorspronkelijk als woningen gebouwde panden en door het maken van woningen in bovengenoemde panden of in multi-functionele projecten. Bovendien wordt een aantal dienstwoningen beheerd;
- monumentenzorg: de RGD beoogt een goede bestemming te geven aan cultureel-historisch waardevolle panden in rijksbezit en deze op verantwoorde wijze in stand en in gebruik te houden.

In artikel 3 van het thans geldende KB worden uitzonderingsgevallen in de taakuitvoering van de Rijksgebouwendienst genoemd als volgt:

- de zorg voor de huisvesting van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds, de Rijkswerf te Willemsoord, het Staatsvisserijbedrijf te IJmuiden, de Staatsmijnen in Limburg en de onder de departementen van Buitenlandse Zaken en Marine ressorterende dienstonderdelen buiten Nederland;
- de zorg voor de huisvesting - behoudens die van bureaus buiten militaire inrichtingen - van de onder het departement van Oorlog ressorterende organen en diensten;
- de zorg voor de navolgende bij organen of diensten ressorterende onder het departement van Marine in gebruik zijnde werken:
- vliegvelden met bijbehorende gebouwen werken en terreinen;
- werken, die rechtstreeks deel uitmaken van de landsverdediging met daarbij behorende gebouwen en terreinen;
- militaire inrichtingen in gebruik bij de Koninklijke Marine, doch in materieel beheer bij het departement van Oorlog, ook als deze tijdelijk door het departement van Oorlog aan Marine in materieel beheer worden overgedragen;
- werken van waterbouwkundige aard met bijbehorende terreinen.
- de zorg voor gebouwen van het Loodswezen, de Rijkswaterstaat, de Dienst der Zuiderzeewerken en de Dienst van de Noordoostpolder voorzover deze zijn bestemd voor technische doeleinden;

- de zorg voor gebouwen, die één geheel vormen met Rijksgebouwen of Rijkswerken, waaraan de zorg is opgedragen aan een onzer Ministers, niet zijnde onze Minister van Wederopbouw en Volkhuysvesting.

Naast deze uitzonderingen zijn er voorts overeenkomsten met O en W, de PTT, Universiteiten en Hogescholen, waarin nader wordt omschreven wat door de RGD wordt gebouwd en/of in beheer is. Periodiek worden deze contracten bijgesteld.

5.2.1 Vergelijking van de doelstellingen en taken (in hoofdlijnen).

Ter inleiding van de vergelijking van doelstellingen en taken (in hoofdlijnen) worden, zoals dat ook in het heroverwegingsrapport betreffende de RGD #) is aangegeven, de overwegingen geschetst die in 1922 hebben geleid tot de instelling van de RGD.

Vóór deze instelling bestond er een nogal onoverzichtelijke situatie: er waren op het niveau van de rijksoverheid vijf technische bouwdiensten die ressorteren onder verschillende ministeries en ieder onder leiding stonden van een rijksbouwmeester. De ministeries namen ieder hun deel van de financiering voor eigen rekening. Op voorstel van het Ministerie van Financiën werden deze diensten geconcentreerd in één centrale gebouwendienst, ressorterend onder Financiën zelf. Argumenten voor deze concentratie waren o.m. dat de rijksdiensten een te grote invloed hadden op hun gebouwen en dat het Ministerie van Financiën van zijn kant te weinig invloed kon doen gelden op de bouwdiensten van de andere departementen. Geconstateerd werd voorts een gebrek aan samenwerking en zelfs een verkeerd gebruik van rijksgebouwen. Conclusie was, dat voor alles behoefte bestond aan een mogelijkheid tot centrale beoordeling op doelmatigheid en zuinigheid, zowel van programma's van eisen voor bouwvoorzieningen, als van huur en aankoop van panden en terreinen voor de verschillende departementen.

Hierbij zij aangetekend dat het bovenstaande geen betrekking had op de toenmalige Ministeries van Marine en van Oorlog. Werd de RGD aanvankelijk geplaatst onder het Ministerie van Financiën, thans is deze dienst ondergebracht in het Ministerie van VROM (zie bijlagen 19 en 20).

Uit het KB 449 van 20 aug. 1952 valt af te leiden dat het historische gegeven, dat het rechtstreeks ten behoeve van de landsverdediging benodigde onroerend goed door het (huidige) Ministerie van Defensie zelf moest worden verzorgd, steeds is onderkend. Zoals dat ook thans nog het geval is, heeft hierbij voorop gestaan dat onder alle omstandigheden (vredes-, crisis- en oorlogstijd) verzekerd moet zijn dat de militaire operatiën op het grondgebied van het Koninkrijk vanuit het onroerend goed optimaal worden ondersteund.

In aansluiting hierop zijn bij vergelijking van de doelstellingen en de taken (in hoofdlijnen) zoals deze voor de RGD hierboven zijn aangegeven en voor DGWT in Deel A van dit rapport zijn beschreven, in eerste instantie de volgende overeenkomsten en verschillen te constateren:

- Beide organisaties dragen zorg voor huisvesting, met dien verstande dat zij elk een eigen "klantenkring" hebben. Is deze bij de RGD pluriform (zie hiertoe de bijlage 24 blad 2 en 3), de DGWT bedient meerdere gelijksoortige - uitsluitend op defensie gerichte - organisaties. In dit verband wordt opgemerkt dat bij het eerder genoemde KB een aantal defensie-objecten aan de zorg van de RGD is toevertrouwd, te weten het merendeel van de bouwwerken t.b.v. de ministeriële organen en de KM.

#) Tweede kamerstuk 1981-1982, 16 625 nr. 50 deelrapport 41.

Deze - eveneens uit de historie voortkomende - situatie wordt thans aangepast in die zin dat tot een taakverdeling wordt gekomen die structureel en doelmatig is. Het beleidsvoornemen daartoe is neergelegd in de Defensienota 1984: "voor de verwerving van onroerend goed is de Directeur gebouwen, werken en Terreinen verantwoordelijk Voor de verwerving van onroerende goederen die niet op militaire terreinen zijn of worden gesitueerd, wordt gebruik gemaakt van de Rijksgebouwendienst". Hierover zijn door de bewindslieden van Defensie en VROM afspraken gemaakt, leidend tot een herverdeling van het takenpakket waarbij dat van de RGD qua omvang en soort gelijk blijft. Over de uitwerking hiervan wordt door beide diensten thans overleg gevoerd; dit aspect wordt verder in deze heroverweging buiten beschouwing gelaten.

- Tussen de RGD en de verschillende organen van Staat ten behoeve waarvan zij in de huisvesting voorziet, bestaat geen directe organisatorische binding (m.u.v. VROM); de DGWT is opgenomen in de matrixstructuur van de Defensie-organisatie, reden waarom in Deel A dan ook wordt gesproken over de Defensie Onroerend Goed Organisatie.
- Beide organisaties leveren op grond van hun "omzet" een belangrijke bijdrage aan de bouwnijverheid en zijn derhalve medebepalend bij het rijksoverheidsbeleid op dit terrein. In dit verband wordt opgemerkt dat beiden een bijdrage leveren op het gebied van de uniformering van de informatieverzorging in de bouw (bijv. UGCB, STABU).
- Tegen de achtergrond van de vraag in hoeverre gebruik wordt gemaakt van de specifieke deskundigheden van de RGD en de DGWT over en weer, verdienen de adviserende taken nadere aandacht; hierop wordt in pt. 5.2.8 ingegaan.
- De overige doelstellingen en taken (in hoofdlijnen) van de RGD zijn zodanig specifiek dat daarop geen vergelijking noch samenwerking mogelijk dan wel zinvol is.

Op grond van het vorenstaande zal het onderzoek zich verder moeten richten op de primaire taak van beide diensten, te weten het door middel van verwerven en instandhouden voorzien in huisvestingsbehoefte. Hierbij zal rekening worden gehouden met het feit dat de taakuitoefening ten behoeve van defensie onder alle omstandigheden (vredes-, crisis- en oorlogstijd) verzekerd moet zijn en met het eerder aangeduide verschil van klantenkring. Ten behoeve van de nadere vergelijking wordt aandacht besteed aan de uit de primaire taak voortvloeiende hoofdtaken in relatie tot de soorten onroerend goed en de daarvoor aanwezige vakdisciplines. Voorts richt de aandacht zich op de adviesfunctie.

5.2.2 Hoofdtaken van de RGD.

De uit de primaire taak voortvloeiende hoofdtaken kunnen - evenals dat voor de DGWT is gedaan - ten aanzien van de RGD worden onderscheiden (zie bijlage 21) in:

- het voeren van een huisvestingsbeleid;
- verwerven door middel van koop, nieuwbouw en huur van utiliteitsgebouwen;
- instandhouden van utiliteitsgebouwen door middel van onderhoud en het treffen van z.g. exploitatievoorzieningen;
- instandhouden van bijzondere gebouwen (zie bijlage 21) door middel van restauratie, renovatie, onderhoud en exploitatievoorzieningen.

5.2.3 Vergelijking van de hoofdtaken.

Ondanks het feit dat beide diensten zich voornamelijk richten op het verwerven en instandhouden, zijn hierbij een aantal relevante verschillen te constateren. Vanwege het relatief grote ruimtebeslag van het defensie onroerend goed in Nederland is het vigerende beleid er op gericht om dit tot het uiterste te beperken. Dit impliceert o.a. dat bij nieuwe onroerend goed behoeften in principe zo veel mogelijk van bestaande militaire terreinen wordt gebruik gemaakt. Van verwerving door middel van koop en/of huur ten behoeve van en door defensie, is dan ook in een zeer beperkt aantal gevallen sprake. Bij koop of huur van kantoorpanden buiten militair terrein - bijv. ten behoeve van bureaudiensten die een directe relatie met (groepen van) civiele personen moeten onderhouden - wordt de zorg voor de huisvesting op grond van het KB uit 1952 in handen gelegd van de RGD.

In het kader van de instandhouding wordt bij de RGD onderscheid gemaakt tussen onderhoud en exploitatievoorzieningen. Het onderhoud beperkt zich hierbij tot het z.g. eigenaarsonderhoud en omvat die technische handelingen die nodig zijn om het onroerend goed "in stand te houden" in de meest letterlijke zin van het woord. De exploitatievoorzieningen zijn gericht op het functioneel bruikbaar houden en omvatten die handelingen die het onroerend goed aangepast houden aan de terzake geldende functionele normen. Het z.g. gebruikersonderhoud (waaronder wordt verstaan het gebruiksgereed houden inclusief het herstel van kleine defecten) wordt in het algemeen niet door de RGD verzorgd maar door de betreffende organen en diensten. Globaal benaderd, worden bij defensie de exploitatievoorzieningen en het eigenaarsonderhoud gerangschikt onder het z.g. groot onderhoud. Met name de zorg voor het functioneren van het onroerend goed in crisis- en oorlogstijd is bij DGWT bepalend voor de organisatie en werkwijze ten aanzien van het onderhoud, reden waarom DGWT daarenboven het z.g. klein onderhoud verzorgt; hiertoe worden zowel het gebruikersonderhoud als de bediening en controle van installaties gerekend.

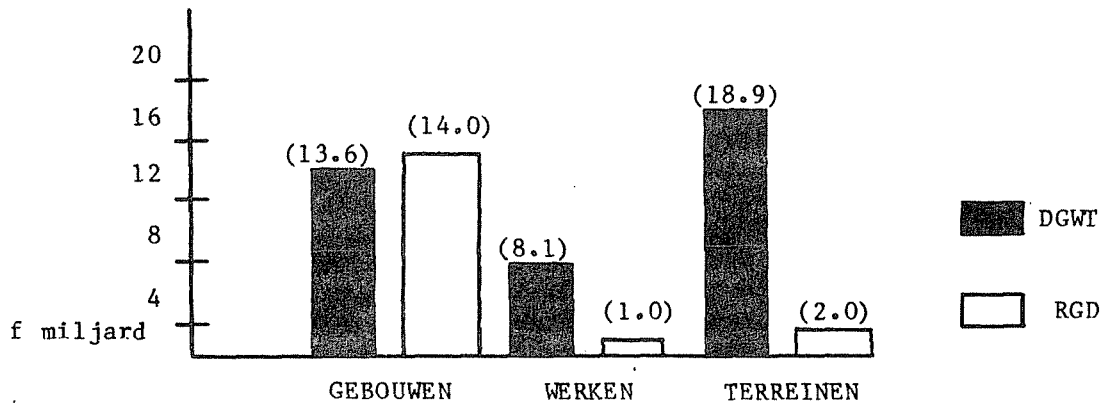
De instandhouding van bijzondere gebouwen zoals in pt. 5.2.2 bedoeld, is een specifieke taak van de RGD. Afgezien van een zeer beperkt aantal gebouwen waaraan door Defensie op grond van de monumentenwet bijzondere aandacht wordt besteed (o.a. de Koninklijke Militaire Academie te Breda) is een vergelijking op dit punt dan ook niet zinvol.

5.2.4 Het onroerend goed bestand.

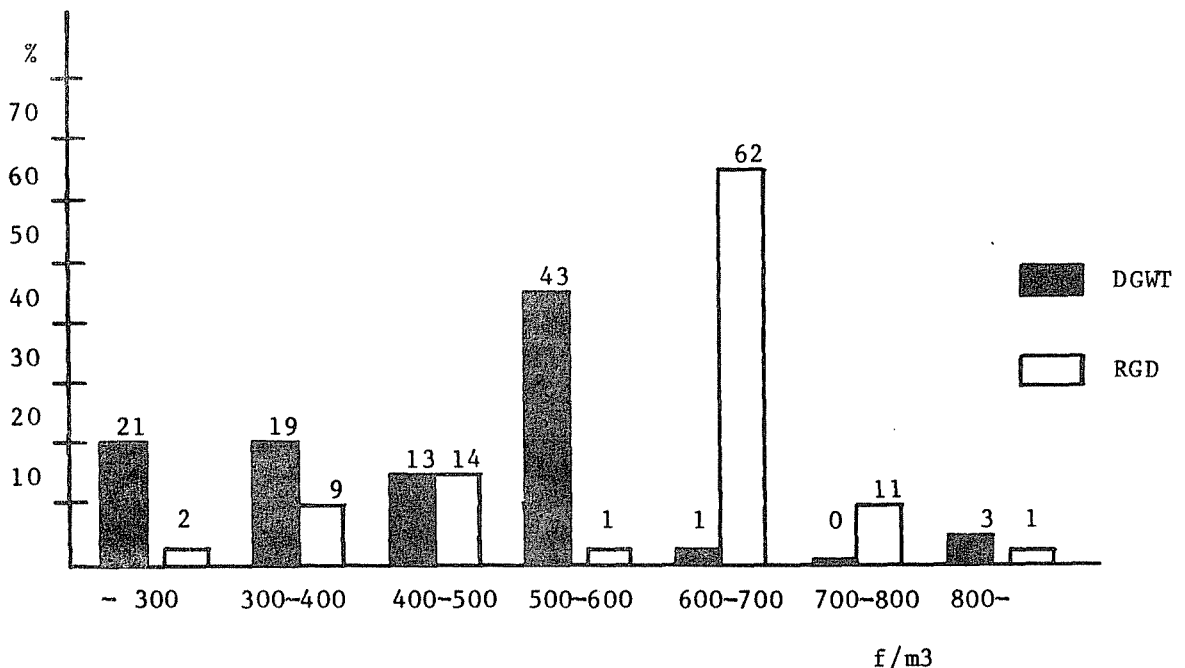
Het bij DGWT in beheer zijnde onroerend goed bestand is weergegeven in de bijlagen 13 t/m 18 van Deel A; ten aanzien van de RGD wordt verwezen naar bijlage 22.

5.2.5 Vergelijking onroerend goed bestand.

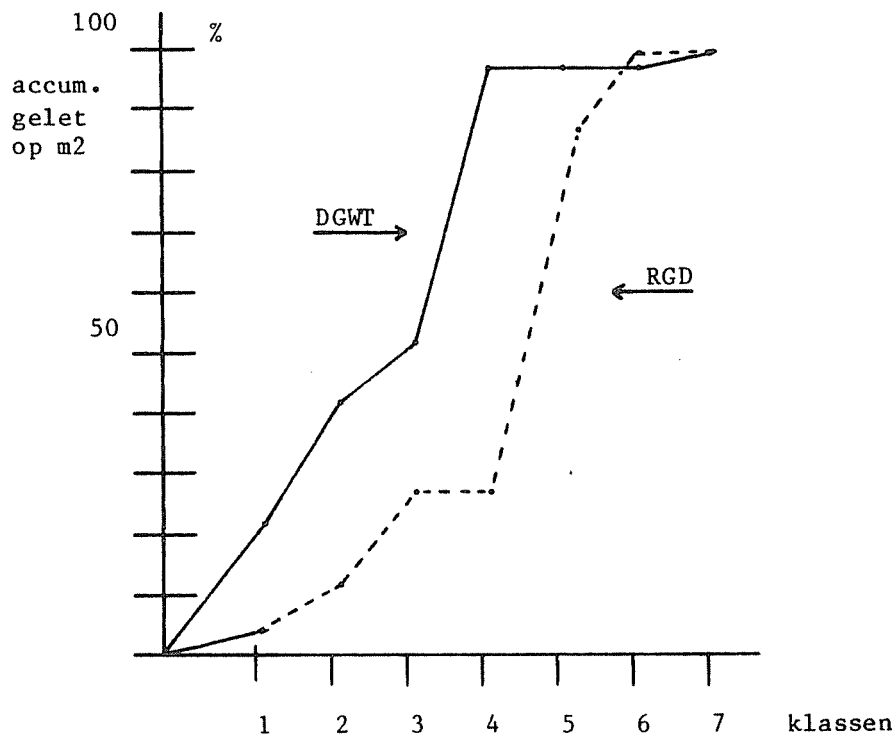
Het meest fundamentele verschil in de samenstelling van het onroerend goed bestand blijkt uit de onderstaande figuur waarin de onderscheiden hoofdgroepen in vervangingswaarde zijn aangegeven.

Voor een nadere vergelijking van de groep gebouwen is het RGD-bestand op een analoge wijze als in bijlage 16 van Deel A is aangegeven, ingedeeld in een aantal categorieën. In de bijlage 23 zijn de categorieën gebouwen gerangschikt naar vervangingswaarde (prijs per m³) en wordt een vergelijking gemaakt zowel naar m² vloeroppervlakte als naar vervangingswaarde. De verdeling van de categorieën (in m² vloeroppervlak) bij beide diensten over de verschillende "prijsklassen" blijkt uit de onderstaande figuren.

Cumulatief ontstaat het volgende beeld:

Uit het vorenstaande blijkt dat het bestand aan gebouwen in geldswaarde ongeveer even groot is, doch dat in m² gerekend de DGWT een ca. 1,4 x zo groot bestand beheert. Het zwaartepunt ligt bij DGWT in de categorieën tot f 600/m³ (96% gezien naar m² danwel 88% naar waarde); bij de RGD ligt het zwaartepunt boven f 600/m³ (74% naar m² danwel 83% naar waarde).

Bij nadere beschouwing blijkt dat bij DGWT een meer gelijkmatige verdeling over de type gebouwen valt te constateren met een accent op de legerings- en de kantoor-/lesaccommodatie, werkplaatsen en magazijnen. Bij de RGD ligt het zwaartepunt bij de kantoorgebouwen, gebouwen t.b.v. openbaar gezag, musea en onderwijsgebouwen.

5.2.6 De vakdisciplines.

In onderstaande overzicht zijn de bij beide diensten voorkomende vakdisciplines aangegeven, waarbij ten aanzien van de kwantitatieve invulling schattingen zijn gedaan naar het aantal personen waarvan de hoofdtaak in het desbetreffende vakgebied ligt. Er kunnen derhalve geen directe relaties worden gelegd naar organigrammen.

	RGD	DGWT	OPMERKINGEN
<u>Technische vakgebieden:</u>			
Architectuur	65	6	
Monumentenzorg	12		
Bouwkunde	367	397	
Bouwfysica	10	1	
Warmte- en luchttechniek	91	103	
Electrotechniek	97	94	
Lift- en transporttechniek	10		
Constructie (civ.techniek)	60	22	
Civiele techniek (weg-/waterbouw)	5	41	
Cultuurtechniek		45	
Landmeten		15	
Pijpleidingstechniek		2	
Milieutechniek	22 1)	33	1) drinkwatervoorz. (vm. RID)
Beschermkunde	3	2	inb EMP- en NBC
Genie-technieken		93	militair personeel
Kunsttoepassing aan gebouwen	10		(o.a. bij BVVK)
<u>Administratieve vakgebieden:</u>			
Commercieel/juridische functie	39	57	
Planologische functie		23	
Personeelsfunctie	106 2)	29	2) inbegrepen interne organisatie
Administratieve functie	} 282	} 210 2)	
Financiële functie			
Begrotingsbeheer			
Planningsfunctie			
Organisatorische functie civiel	8	65	
" " militair		21	
		191	betreft militair personeel met technische vooropleiding
Diversen		465	betreft zg. "bedienend en verzorgend pers.
	1185	1868	

5.2.7 Vergelijking vakdisciplines.

Aan de hand van het bovenstaand overzicht zijn, in relatie tot de taken en tegen de achtergrond van het onroerend goed bestand, enige relevante verschillen te onderkennen:

- de zorg voor de bijzondere gebouwen (zie pt. 5.2.2) en het feit dat de door de RGD te plegen nieuwbouw in het merendeel van de gevallen in stedelijke gebieden plaatsvindt, legt bij de architectuur - behoudens de zorg voor een goed functioneel ontwerp - een duidelijk accent op de vormgeving in relatie tot de stedenbouwkundige inpassing. Zoals reeds eerder in dit rapport is aangegeven, ligt bij DGWT het accent op het strikt "militair" functionele karakter van de ontwerpen;
- de monumentenzorg en de kunsttoepassing (aan gebouwen) zijn bij de RGD benodigd in verband met de specifieke doelstellingen en taken op dit gebied;

- het relatief grote verschil in het vakgebied constructie (bij een nagenoeg gelijke capaciteit in de direct daaraan gerelateerde vakgebieden bouwkunde, warmte- en luchttechniek en electrotechniek) is te verklaren uit de omstandigheden dat het zwaartepunt bij de beide diensten bij verschillende categorieën bouwtypen ligt (zie 5.2.5).
- de vakgebieden civiele techniek (weg- en waterbouw), cultuurtechniek en landmeten zijn bij de DGWT met name gerelateerd aan de zorg voor de in grote verscheidenheid voorkomende categorieën werken en terreinen. De pijpleidingstechniek richt zich op de zorg voor lange-afstandsbrandstofleidingen en de daarin voorkomende pomp- en overslaginstallaties;
- de "genie-technieken" waaronder in dit verband worden verstaan militaire brugslag, ruimen en stellen van hindernissen, vernielingen, enz., alsmede de militair organisatorische functie en (in zekere zin) ook de beschermkunde, richten zich op de specifieke taken van de DGWT in crisis- en oorlogstijd; bij de RGD richt de beschermkunde zich op de beschermde onderkomens met name t.b.v. het regeringsapparaat en het Koninklijk Huis;
- de omstandigheid dat Defensie veelal extra inspanning moet leveren om haar belangen op planologisch gebied veilig te stellen en te houden leggen bij DGWT een bijzonder accent op de planologische functie; Bij de RGD ligt de nadruk meer op de planologie van de binnensteden. De aard van de in het onroerend goed van Defensie gehuisveste functies en bedrijven dwingen tot de afzonderlijke milieufunctie.

5.2.8 Adviserende taken.

In het kader van dit onderzoek wordt hierbij onderscheid gemaakt tussen:

- de (specifieke) adviesfunctie van de RGD;
- de uitvoering van speciale regelingen; en
- de algemene adviesfunctie.

5.2.8.1 De (specifieke) adviesfunctie van de RGD vloeit voort uit de eerste van de in pt. 5.2 genoemde doelstellingen en richt zich in het bijzonder op de bouw van (rijks-)scholen, ziekenhuizen, gebouwen voor wetenschappelijk onderwijs en kantoorgebouwen. Het gaat hierbij om het opstellen en hanteren van normen, alsmede het toetsen van programma's van eisen en bouwplannen op functionaliteit en kosten. Het verdient aanbeveling om ontwikkelingen op deze gebieden door de RGD aan DGWT kenbaar te doen maken opdat deze ook bij defensie kunnen worden verwerkt.

5.2.8.2 De RGD is belast met de uitvoering van een aantal regelingen op het gebied van energiebesparende maatregelen in diverse sectoren (zie bijlage 21).

Zij vervult daarbij een coördinerende rol. Inmiddels zijn in ca. 70% van het haar toevertrouwde gebouwenbestand energiebesparende maatregelen getroffen, waarmee ca. f 100 mln. is gemoeid.

In verband met het belang van Defensie op dit gebied is in 1983 door DGWT een grootschalig onderzoeksproject gestart, aan de hand waarvan wordt gezien op welke wijze door Defensie het meest doelmatig in haar onroerend goed kan worden opgetreden. Het wordt van belang geacht de opgedane (praktijk-) ervaringen over en weer uit te wisselen.

- 5.2.8.3 Door beide diensten worden (desgevraagd) adviezen verstrekt liggende in het verlengde van de in elk van de organisaties aanwezige kennis en ervaringen. Op dit gebied is daarin veel gemeenschappelijks te onderkennen; in verband met dit onderzoek zijn evenwel de volgende verschillen van belang:

RGD:

- kennis en ervaring op het gebied van bouwfysica en energiebesparing;
- kennis en ervaring op het gebied van gecompliceerde bouwconstructies;
- ervaring inzake de normstelling voor kantoorgebouwen, scholen, gebouwen voor wetenschappelijk onderzoek e.a.;
- kennis en ervaring op het gebied van architectuur in relatie tot stedebouw en kunst in gebouwen alsmede ten aanzien van de zorg voor bijzondere (historische) gebouwen;
- ervaring in commerciële verwerving van onroerend goed en bijzondere financieringsmethoden (zoals lease).

DGWT:

- ervaring en kennis met betrekking tot de bouw, inrichting en beheer van werken en terreinen en specifiek militaire gebouwen (zie Deel A, bijlage 13);
- kennis, respectievelijk ervaring inzake genietechnische voorzieningen en operationeel optreden;
- ervaring inzake de integrale toepassing van een onderhoudsbeheersingsmethodiek.
- kennis en ervaring m.b.t. ruimtelijke ordening en milieubescherming.

Daarenboven beschikt de RGD jaarlijks over een budget van ca. f 1,2 mln ten laste waarvan niet-projectgebonden onderzoeken worden verricht. Jaarlijks wordt daartoe een onderzoekprogramma opgesteld. Op deze wijze worden veel gegevens en inzicht verworven welke, in het kader van het coördinerend beleid van VROM, mede ten dienste van DGWT zouden kunnen worden gesteld.

5.3 Organisatie-opbouw en personeelssterkte.

In de bijlage 20 is ten aanzien van de RGD een overzicht opgenomen van de organisatie-opbouw en de gemiddelde personeelssterkte in 1983. De formatiesterkte is nagenoeg gelijk aan de werkelijke sterkte in 1983.

5.3.1 Vergelijking van organisatie-opbouw en formatie.

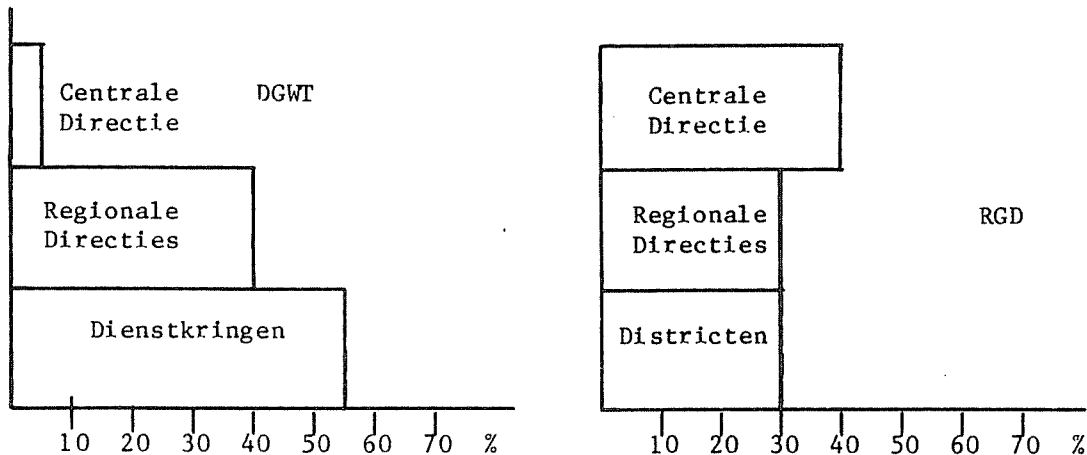
Bij vergelijking van de organisatie-opbouw en formatie zijn in hoofdzaak de volgende verschillen te constateren:

- De RGD kent een lijn-staf organisatie (zie bijlage 20), terwijl de DGWT sinds oktober 1982 een functionele organisatie heeft.

- De verdeling van de personeelsaantallen over de drie organisatieniveau's is als volgt:

	Centr. Dir.	reg. Dir.	districten/dienstkringen
RGD	40%	30%	30%
DGWT	5%	30%	65% <u>incl.</u> bedienend pers.
	6%	40%	54% <u>excl.</u> bedienend pers.

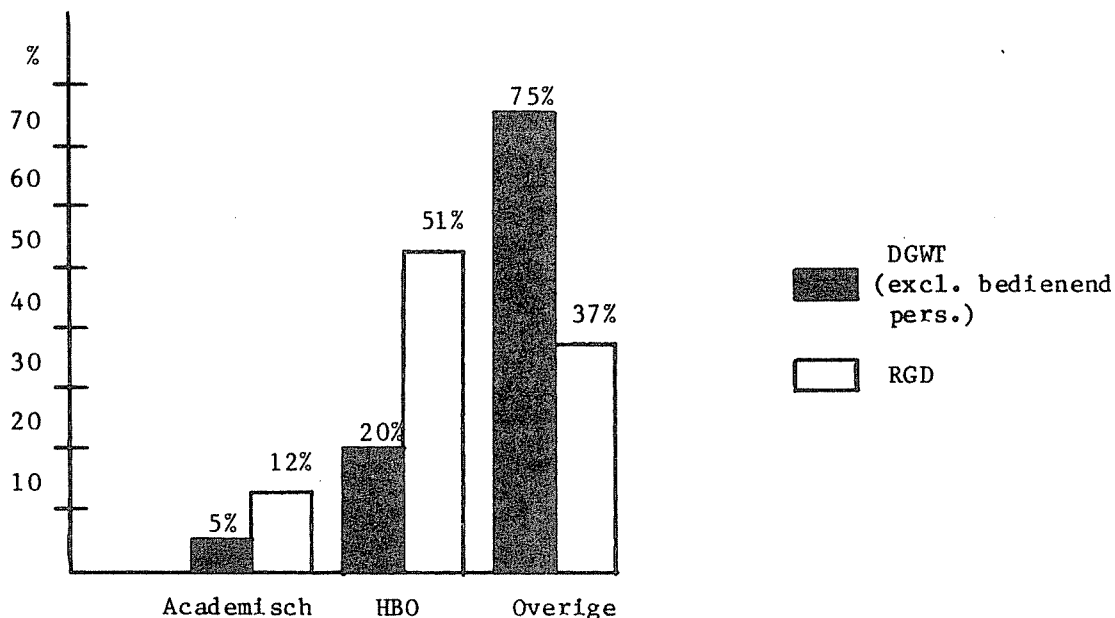
Grafisch weergegeven:

(excl. bedienend pers.)

- De RGD kent, relatief gezien, een hoger gemiddeld opleidingsniveau; de verdeling is als volgt:

	academisch gevormd	HBO	overigen
RGD	12%	51%	37%
DGWT	4%	14%	82%
	5%	20%	75%

- 5.3.2. Het opvallend grote verschil in de organisatieopbouw is terug te voeren tot de verschillen in doelstellingen/taken en taakuitvoering van beide organisaties.

Voor DGWT geldt dat de voor de krijgsmacht noodzakelijke bedrijfsondersteunende activiteiten in crisis- en oorlogstijd en de daaraan gerelateerde begeleiding van het gebruik in vreedstijd, haar organisatie dwingt tot een grote mate van decentralisatie (zie ook 2.3.5). Mede hierdoor is een kleine beleidsvormende en dirigerende centrale directie ontstaan en een grote uitvoerende buitendienst verdeeld in tien directies en vierendertig dienstkringen. Op een aantal gebieden is het daarvoor niet mogelijk deskundigheden te concentreren, hetgeen bij de RGD het geval is. Voor enkele technische disciplines is voor DGWT de oplossing gevonden deze bij één regionale directie in te delen, terwijl andere specifieke deskundigheden bij een drietal directies zijn ondergebracht. Door steunverlening wordt een optimale werkwijze bereikt. Het is de taak van de centrale directie van DGWT om de in de organisatie aanwezige kennis te bundelen en uit te wisselen met die van Rijksdiensten (o.a. de RGD) teneinde op deze wijze de doelmatigheid te bevorderen. Daarenboven verdient het aanbeveling om - mede gelet op de maatschappelijke ontwikkelingen in deze - nader te onderzoeken in hoeverre door een verhoging van het opleidingsniveau van een deel van het personeelsbestand de doelmatigheid bij DGWT kan worden verhoogd.

5.4

Processen.

De vergelijking van de onroerend goed-processen richt zich op de behoeftestelling, verwerving, instandhouding en afstoting c.q. amoveren (zie Deel A pt. 2.4.2 t/m 2.4.5). De verhouding van taken en bevoegdheden tussen de Rijksgebouwendienst en haar opdrachtgevers wordt hierna verduidelijkt door middel van overeenkomstige schema's voor de onderscheiden processen.

ORGANISATIE-ELEMENTEN TAKEN	MIN/ Rijks dien- sten	RGD	DGM	KMD	DGWT
Bepalen huisvestingsbeleid resp. onroerend goed beleid	B	V	V	B	B
Behoeftebepaling en verwerken in programma's	B *	V		V	B
Beschikbaarstellen budget	B/I	V		V	I
Verwerven en afstoten onroerend goed	I	V		B	V
Beheren en instandhouden onroerend goed	I	V		B	V
legenda: V = verantwoordelijk voor B = moet bijdragen I = wordt geïnformeerd					

* voor derden: V; bij RGD: B

BEHOEFTESTELLING	Betrokkenheid		Betrokkenh	
	Min/RD	RGD	KMD	DGWT
- behoefte onderkennen	V	V	V	V
- behoefte onderzoek en analyse (o.m. aan hand van ontwikkelingsplannen)	* B	V	V	B
In het bijzonder:				
. aangeven OG gebruiksverwachting	V	I	V	I
. aangeven technische levensduurverwachting	I	V	I	V
. opstellen ontwikkelingsplan	B	V	B	V
. goedkeuren ontwikkelingsplan	B	V	V	B
- behoeft vaststelling (meerjaren plannen)	I	V	V	I

VERWERVING	Betrokkenheid		Betrokkenh	
	Min/RD	RGD	KMD	DGWT
VERWERVING NWB, KOOP, HUUR				
<u>Voorbereidingsproces</u>				
- samenstellen p.v.e.	V	B	V	B
- opstelling schetsontwerp	I	V	B	V
- goedkeuren schetsontwerp	I	V	V	I
- opstellen definitief ontwerp	I	V	B	V
- goedkeuren definitief ontwerp	I	V	V	I
- budget toewijzen	I	V	V	I
- opstellen bestek	I	V	-	V
<u>Uitvoeringsproces</u>				
- aanbesteden werk	-	V	-	V
- verstrekken opdracht	I	V	I	V
- toezien op uitvoering	-	V	-	V
- opnemen en goedkeuren van het werk	-	V	-	V
- overdragen in gebruik	B	V	B	V

* voor derden: V; bij RGD: B

INSTANDHOUDING ONH + EXPLOITATIE	Betrokkenheid		Betrokkenh	
	Min/RD	RGD	KMD	DGWT
<u>Vorbereidingsproces</u>				
- aangeven og. gebruiksverwachting	V	I	V	I
- aangeven technische levensduur verwachting	I	V	I	V
- opstellen ontwikkelingsplannen	B	V	B	V
- goedkeuren ontwikkelingsplannen	B	V	V	B
- opstellen meerjarenplannen	I	V	B	V
- goedkeuren meerjarenplannen	I	V	V	I
- opstellen jaarprogramma	I	V	B	V
- goedkeuren jaarprogramma en toewijzen budget	I	V	V	I
<u>Uitvoeringsproces</u>				
- aanbesteden werk	-	V	-	V
- verstrekken opdracht	I	V	I	V
- toezien op uitvoering	-	V	-	V
- opnemen en goedkeuren v/h werk	-	V	-	V
- overdragen in gebruik	B	V	B	V

AFSTOTING/AMOVEREN	Betrokkenheid		Betrokkenh	
	Min/RD	RGD	KMD	DGWT
Niet meer benodigd voor enige functie				
- vaststellen	B	V	V	I
- beslissing tot afstoten	B	V	V	I
- uitvoering	I	V	I	V
Einde technische levensduur				
- vaststellen	B	V	B	V
- beslissing tot afstoten		V	V	I
- uitvoering	I	V	I	V

5.4.1 Vergelijking van de processen.

Uit vergelijking van de overeenkomstige schema's blijkt dat verschillen gevonden worden ten aanzien van:

- het bepalen van het huisvestings- resp. onroerend goed-beleid;
- het behoefte-onderzoek en analyse;
- de budgettoewijzing;
- het opstellen van plannen en programma's betreffende de instandhouding;
- de goedkeuring van plannen, programma's en ontwerpen, voor zowel verwerving als instandhouding.

Waar de RGD voor deze activiteiten respectievelijk besluitvorming verantwoordelijk is, berust dit bij Defensie in handen van de onderscheiden (gefunctionaliseerd ingedeelde) krijgsmachtdeelstaven. Dit verschil moet worden gezien tegen de achtergrond van het feit dat de RGD binnen de begroting van VROM een aparte begrotingsafdeling beheert. Hieruit vloeit voort niet alleen de verantwoordelijkheid voor het opstellen van de voor die afdeling benodigde jaarlijkse ontwerp-begroting met toelichting, maar bovendien de prioriteitstelling alsmede de verantwoording voor een optimale benutting van de ter beschikking gestelde gelden. Ook dienen jaarlijks de z.g. meerjarenramingen te worden opgesteld.

Bij defensie vindt daarentegen het beheer van bouwbudgetten en alle daarmee direct samenhangende activiteiten (waaronder toetsing op doelmatigheid en rechtmatigheid van plannen, programma's en ontwerpen) plaats in de matrixstructuur van de centrale organisatie inbegrepen de KMD-staven zulks in directe relatie met de overige deelbudgetten. Overigens geschiedt dit - en dat is voor beide diensten gelijk - onder het z.g. voorafgaand toezicht vanuit het Ministerie van Financiën.

Eerder in dit deel van het rapport is reeds gewezen op de noodzaak om bij Defensie het onroerend goed beleid en de concretisering daarvan op alle niveau's in de organisatie bij voortdurend te kunnen afstemmen op de operationele-, materieel- en personeelsplannen. Bovendien werd aangegeven dat in de periode voorafgaande aan de reorganisatie van de Topstructuur van Defensie (en daarmee eveneens aan die van DGWT) ook bij Defensie de verantwoordelijkheden als bovenbedoeld, voor een groot deel bij DGWT berustten. De daaruit voortvloeiende knelpunten voor de KMD'n zijn juist aanleiding geweest tot de scheiding van verantwoordelijkheden/bevoegdheden zoals in deel A is aangegeven.

5.5 Relatie tussen productie en ingezette middelen.

In par. 3.4.2 is voor wat betreft DGWT reeds een relatie gelegd tussen omzet verdeeld in de daar genoemde categorieën (welke ook in deze paragraaf zullen worden gehanteerd) en personele middelen. De navolgende beschouwing heeft betrekking op de realisatiecijfers van 1983. De subwerkgroep die de gevraagde gegevens heeft verzameld maakt de kanttekening dat door het beperken van de vergelijking tot slechts één jaar, een niet-representatief beeld kan ontstaan.

5.5.1 Defensie.

Omzet:

De totaal gerealiseerde omzet in 1983 bedroeg 587 miljoen. Hiervan werd 33 miljoen door de RGD verzorgd. De door DGWT gerealiseerde nieuwbouw en onderhoud bedroeg derhalve 554 miljoen.

Dit bedrag werd als volgt besteed:

nieuwbouw	388 miljoen
groot onderhoud	100 miljoen
klein onderhoud (gebruikersonderhoud)	66 miljoen
	<u>554 miljoen</u>
Daarenboven werd tbv "le inrichting" uitgegeven	<u>4 miljoen</u>
Totaal derhalve	558 miljoen

Bij deze cijfers dient de volgende kanttekening te worden geplaatst: klein onderhoud (gebruikersonderhoud) wordt voor de vergelijking met de RGD buiten beschouwing gelaten omdat dit onderhoud niet op de begroting van de RGD wordt verantwoord, maar op die van de verschillende ministeries.

Daardoor zijn de vergelijkbare bedragen:

nieuwbouw (incl. 1e inrichting)	388	miljoen
(groot) onderhoud:	100	miljoen

Aan architecten en adviseurs werd een vergoeding betaald van 4,1 miljoen.

Personeelsomvang:

De totale personeelsomvang van DGWT in 1983 bedroeg 1868 pers.
In dit aantal zijn de volgende categorieën te onderscheiden (zie ook punt 3.4.2):

-	Nieuwbouw c.a. (DGWT)	492	
-	(groot) onderhoud (DGWT)	<u>190</u>	
	subtotaal nieuwbouw en onderhoud		682
-	klein onderhoud (gebruikersonderhoud)		289
-	bediening en controle		579
-	diversen (kazernering, ABG, BVVK)		113
	(hieronder begrepen "1e inrichting" 11)		
-	juridisch/adm. beheer (hieronder begrepen:		<u>205</u>
	huur	13	
	ruimtelijke ordening	27	
	veiligheid en milieu	39)	
		Totaal	1868
			====

5.5.2 RGD

Omzet: 1151 mln

Van deze omzet worden een aantal begrotingsartikelen (zie bijlage 25) niet in de vergelijking betrokken ten bedrage van:

totaal	-/- 277,4 mln
	<u>873,6 mln</u>
	=====

Volgens opgave RGD (zie bijlage 25) werd het bedrag van 873,6 miljoen besteed aan de volgende categorieën:

- bouw en aankoop:	590,3	
- exploitatie:	120,3	
(sub)totaal bouw, aankoop en exploitatie		710,8 mln
- onderhoud:		<u>162,8 mln</u>
Totaal		<u>873,6 mln</u>
		=====

Aan architecten en adviseurs werd een vergoeding betaald van 72,2 mln

Personeelsomvang:

De totale personeelsomvang van de RGD in 1983 bedroeg 1187 personen. In dit aantal zijn de volgende categorieën te onderscheiden:

- bouw en aankoop, exploitatievoorzieningen en onderhoud (RGD)	1012
- advieswerkzaamheden instellingen	30
- huren	30
- materiële uitgaven	32
- overigen (Rijksbouwmeester en kunst)	15
- civiele verdediging	6
- Stuurgroep Energiebeheersing Rijksoverheid	21
- administratief personeel betrokken bij de geëlimineerde begrotingsposten zijnde een evenredig deel van het totale administratieve personeel ad 172 pers:	
172 x (277,4:1151) =	41
totale personeelsomvang	<u>1187</u>
	=====

5.5.3 Relatie tussen ingezette middelen en productie.

Via verschillende methoden kan voor de vergelijkbare delen van beide organisaties een productiviteitsvergelijking worden gemaakt. Door de verschillende aannames die bij alle methoden noodzakelijk bleken, voortvloeiende uit de eerder aangegeven verschillen in doelstellingen, taken, onroerend goed en omstandigheden, was het niet mogelijk een eenduidige cijfermatige uitkomst te verkrijgen die niet voor discussie vatbaar was. Desondanks kan niet uit het bij dit onderzoek gebruikte materiaal worden afgeleid dat voor de vergelijkbare delen tussen DGWT en RGD qua productiviteit significante verschillen bestaan.

5.6

Samenvatting en conclusies.

Alhoewel zowel de DGWT als de RGD bekend staan als bouwdiensten en het van daaruit wellicht voor de hand ligt om tussen beide organisaties parallellen te trekken, blijken bij nadere beschouwing opmerkelijke verschillen te bestaan:

Org. Aspec- ten	RGD	DGWT
HOOFDTAAK	ZORG VOOR HUISVESTING	
neventaken	diverse	-
klanten- kring	groot aantal naar hun aard en doelstelling verschillende diensten .	uitsluitend op defensie gerichte gespecialiseerde organisaties
externe relatie	opgenomen in VROM; geen organisatorische binding met de "klanten"	opgenomen in de matrixorganisatie van Defensie
omstandig- heden	primair gericht op vredesomstandigheden	gericht op vredes-, crisis- en oorlogsomstandigheden
verwerving	voorzien in behoeften d.m.v. koop (lease) huur, nieuwbouw	voorzien in behoeften primair d.m.v. aan- en verbouw alsmede nieuwbouw hoofdzakelijk op bestaande objecten
instand- houding	nagenoeg geen gebruikersonderhoud	in relatie tot "groot onderhoud" tevens de zorg voor gebruikersonderhoud alsmede bediening/controle van installaties
onr. goed bestand	ca. 87,5% van het bestand zijn gebouwen (op basis van vervangingswaarde)	bestand bestaat uit gebouwen (33%), werken (20%) en terreinen (47%) (idem).
gebouwen- bestand	in geldwaarde vergelijkbaar; zwaartepunt op prijsklassen groter dan f 600/m ³ ; zwaartepunt op kantoorgebouwen (ca. 50%) en accent op scholen en gevangennissen	in m ² vloeroppervlakte 1,4 x zoveel; zwaartepunt op prijsklasse kleiner dan f 600/m ³ ; accent op legering, kantoor-/lesaccommodatie, werkplaatsen en magazijnen
vakdisci- plines (verschil- len tav.)	architectuur (in relatie tot stedenbouw), monumentenzorg, kunsttoepassing in gebouwen lifttechniek, constructie, drinkwatervoorz.	civiele techniek (weg- en waterbouw), cultuurtechniek, landmeten, pijpleidingtechniek, genietechnieken, ruimtelijke ordening, milieubescherming
specifieke kennis en ervaring	bouwfysica, energiebesparing commerciële verwerving van onroerend goed	onderhoudsbeheersing, overgang van gebruik in vredes- naar oorlogsomstandigheden

(vervolg)

Org. Aspec- ten	RGD	DGWT
organisa- tie	gedeconcentreerd; specifieke deskundigheid gecentraliseerd; sterke bezetting op HBO en academisch niveau	sterk gedeconcentreerd; sterke bezetting op lagere opleidingsniveau's
budgetten	eigen begrotingsbeheer	begrotingsbeheer in handen van de krijgsmachtdelen
planning en priori- teitstel- ling	door RGD d.m.v bouwprogram- ma's; formele goedkeuring door Ministerraad	in matrixstructuur Defensie a.d.h.v. het geïntegreerde Nederlands Defensie Plannings Proces (NDPP)
doelmatig- heidscon- trole	door RGD zelf	door de verschillende func- tiegebieden van de krijgs- machtdelen

De bovenstaande verschillen, waarvan een aantal zeer principieel, maken het onmogelijk om op een breed terrein tot samenwerking te komen. Dit neemt niet weg dat op een aantal gebieden over en weer kan worden geprofiteerd van specifieke deskundigheden en ervaringen, hetgeen de doelmatigheid van de organisatie en de budgetbesteding kan bevorderen. Zo lijkt het aantrekkelijk om tot verdergaande uitwisseling te komen van aanwezige kennis en ervaring op het gebied van bouwfysica, energiebesparende maatregelen, beschermkunde, gecompliceerde constructies, relevante aspecten van militaire gebouwen (bijv. grootschalige keukens/eetzaal), onderhoudsbeheersingsmethodiek, milieubescherming en ruimtelijke ordening. Daarnaast zal het uitwisselen van ervaring op het gebied van normering en normontwikkeling tot een meer optimaal gebruik van ruimten en van financiële middelen kunnen leiden.

DEEL C BELEIDSARIANTEN

1 INLEIDING

De evaluatie in Deel B van het beleid vormt uitgangspunt voor het ontwikkelen van beleidsvarianten. Conform de Algemene Taakopdracht zijn alleen varianten ontwikkeld, die besparingen opleveren.

2 BELEIDSARIANT 1

Verdergaande liberalisering huisvesting dienstplichtigen.

Een verdergaande liberalisering ten aanzien van de huisvesting van dienstplichtigen leidt bij de KL tot vrije ruimte in de bestaande legeringsaccommodatie. Als gevolg van fluctuaties welke zowel in tijd als naar locatie zullen optreden zal het aantal vrijkomende bedden beduidend lager zijn dan het aantal militairen dat van de vrijstelling gebruik zal maken (naar verwachting 10.000 man). Omtrent de grootte van de fluctuaties en daarmee van het aantal vrijkomende bedden zijn thans nog geen betrouwbare schattingen te maken.

Waar op vele plaatsen nog niet op norm wordt gelegerd, zal naar de mening van Defensie de vrijkomende ruimte in eerste instantie moeten worden benut om daaraan tegemoet te komen. De mogelijkheden tot benutting van de resterende vrije ruimte zijn afhankelijk van het al dan niet onderkennen van de noodzaak om in de kazernes ten behoeve van de "thuislappers" legerings-accommodatie (eventueel op een aangepaste verlaagde norm) te handhaven. Een en ander laat naar de mening van Defensie onverlet dat de mogelijkheid moet blijven bestaan om door "indikken" in crisistijd de benodigde extra bedden capaciteit te creëren. Het wordt mogelijk geacht om de resterende vrije ruimte - die op grond van de hierboven geschetste probleemstelling naar grootte zal variëren - te benutten voor het opvangen van bestaande lokale legeringstekorten (zowel in kwantitatieve als kwalitatieve zin). Daar waar dergelijke tekorten niet aanwezig zijn, of niet zijn te voorzien, is een alternatieve bestemming (bijv. kantoren) mogelijk c.q. kunnen gebouwen worden geëmoveerd.

Globale berekeningen geven aan dat, bij het bovengenoemde aantal van 10.000 man, op de onderhouds- en investeringsuitgaven gemiddeld ca. Mf 1 per jaar kan worden bezuinigd ingeval accommodatie voor "thuislappers" wordt gehandhaafd, en gemiddeld ca. Mf 2 per jaar indien hierin niet wordt voorzien. Voorts zal per definitie een besparing optreden op de overige huisvestingskosten vanwege een geringer aantal te huisvesten dienstplichtigen; deze besparing is niet opgenomen in de vermelde bedragen, omdat deze buiten het ijkpunt ligt. Tegenover vorengenoemde besparingen staat een derving van ontvangsten als gevolg van een vermindering van de inhouding huisvesting en voeding, eveneens liggende buiten het ijkpunt.

BELEIDSVARIANT 2

Verlaging ruimtenorm legering.

Een meerderheid van de werkgroep is van oordeel dat het weer invoeren van "stapellegering" zou kunnen worden overwogen (situatie van vóór 1966). Indien hiertoe in de bestaande legeringskamers wordt overgegaan, wordt de legeringscapaciteit (met behoud van beperkte zgn. huiskamerfunctie) met 20 tot 25% uitgebreid.

Een dergelijke maatregel heeft invloed op de in de planning opgenomen projecten voor uitbreiding en/of vervanging van bestaande legeringsaccommodaties, die alsdan geheel of ten dele kunnen vervallen. Dit geldt eveneens voor een aantal voorgenomen investeringen voor andere doeleinden door gebruik te maken van de vrijkomende ruimte.

Ook hiervoor geldt dat als gevolg van een verminderde behoefte aan vervangende nieuwbouw besparingen op het onderhoud mogelijk zijn. Het intensiever gebruik van de legeringsgebouwen zal daarentegen hogere onderhoudskosten met zich meebrengen.

Globaal berekend zullen de besparingen op de onderhouds- en investeringsuitgaven ca. Mf 10 à 14 per jaar bedragen.

Aan het opnieuw invoeren van stapellegering zijn naar de mening van Defensie echter de volgende zeer grote bezwaren verbonden:

- vergroting van de discrepantie tussen "civiele" en militaire voorzieningen op dit gebied en een teruggang t.o.v. maatschappelijk aanvaarde waarden, mede gelet op de bepalingen in het kader van de ARBO-wetgeving;
- privacy wordt hiermee nog meer aangetast;
- huiskamerfunctie wordt beperkt door (te) grote aantallen per kamer;
- bestaande sanitaire voorzieningen moeten door een groter aantal militairen worden gebruikt, dan wel dienen ingrijpende voorzieningen te worden getroffen (deze effecten zijn in de bovengenoemde bedragen niet meegenomen);
- het ontstaan van een ongewenste discrepantie tussen geboden accommodatie op en tussen de diverse kazernes;
- medische en hygiënische aspecten;
- onmogelijkheid tot het tijdelijk "indikken" o.a. in geval van groot onderhoud in één van de legeringsgebouwen.

BELEIDSVARIANT 3

Integratie van eetzaal en messes c.q. kantines alsmede versterkte invoering zelfbedieningsrestaurants.

De werkgroep is van mening dat er beter gebruik kan worden gemaakt van faciliteiten welke in gebruik zijn als, c.q. bestemd worden tot eetzaal en messes/kantines. Het is bijvoorbeeld te overwegen om de eetzaal voor officieren en onderofficieren te integreren. Ook kan worden gedacht aan het samenvoegen en in één ruimte onderbrengen van de eetzaal- en kantine/messfunctie. De essentie is dat bestaande ruimten door zoveel mogelijk categorieën worden gebruikt dan wel dat het multifunctioneel gebruik wordt bevorderd, terwijl bij nieuwbouw/renovatie het beleid in dit opzicht wordt versterkt. Het effect is dat er besparingen optreden in het totale ruimtebeslag en daardoor in de uitgaven voor onderhoud en nieuwbouw. Daarnaast treden besparingen op ten aanzien van de buiten het ijkpunt liggende overige huisvestings- en personeelskosten.

In verband met de te verwachten problemen met betrekking tot de herbestemming van de in de bestaande gebouwen vrijkomende ruimten, acht een deel van de werkgroep de eventuele besparingen op de onderhouds- en investeringskosten te verwaarlozen, terwijl het andere deel van de werkgroep van mening is dat hierop tenminste Mf 1 à 2 kan worden bezuinigd.

Het vergt nader onderzoek de gevolgen van een versterkte invoering van zelfbedieningsrestaurants vast te stellen. De consequenties voor het nieuwbouwbudget zijn niet eenduidig vast te stellen. Van aanpassingen in de bestaande accommodaties kan wel worden gezegd dat hiermee hogere infrastructurele uitgaven zijn gemoeid.

Indien naast de invoering van zelfbedieningsrestaurants toch de mogelijkheid open dient te blijven voor bediend eten, zijn geen besparingen te verwachten in de personele sfeer. Ingeval echter hierbij wordt afgezien van bediening, treden besparingen op in de personele sfeer, welke als zodanig echter buiten het ijkpunt vallen.

Verlaging van normen.

Ten aanzien van een eventuele verlaging van de functionele normen moet het volgende worden opgemerkt. Een reductie van de ruimtenormen met bijvoorbeeld 5% leidt tot zulke kleine verschillen, dat hiermee bij het ontwerpen in feite geen rekening kan worden gehouden; dergelijke verschillen richtlijnen vallen binnen de speling van richtlijnen en ontwerpcriteria. Een bezuiniging op bouwkosten door het verlagen van ruimtenormen is alleen mogelijk bij een reductie van ten minste 10%. Bij de evaluatie is al aangegeven dat - behoudens het algemeen toegepaste bedrijfsorganisatorisch onderzoek - voor een aantal beschouwde voorzieningen (legering, eetzaal, messes/kantines, lesaccommodatie en parkeerplaatsen) tevens wordt uitgegaan van functionele normen, welke gegeven de vigerende operationele eisen en de rechtspositionele en daaraan gerelateerde regelingen, uit bedrijfs- en ontwerptechnisch oogpunt bezien minima zijn. Voor het merendeel van de overige voorzieningen geldt dat per project wordt uitgegaan van telkenmale opnieuw getoetste en in de praktijk beproefde normen. Hierbij ware te denken aan bijv. werkplekken in werkplaatsen, stallingsplaatsen, (standaard-)materieelopslagruimten, kantines, start- en rolbanen, rij- en oefenbanen, enz. Een wezenlijke verlaging van deze normen is uit bedrijfstechnisch oogpunt zeer ongewenst omdat een goede functievervulling onmogelijk wordt. Bovendien zijn onevenredig hoge exploitatie-uitgaven en/of onveilige situaties het gevolg. Ingeval niet kan worden teruggegrepen op enige normstelling (bij "unieke" projecten), wordt naast het bedrijfs-organisatorisch onderzoek een functie-onderzoek ingesteld en wordt langs deze weg bereikt dat slechts het minimaal noodzakelijke wordt gebouwd. In dit verband wordt onderkend dat het bedrijfs-organisatorisch en functie-onderzoek een zeer grote (zo niet de grootste) invloed heeft op de doelmatigheid van de invulling van behoeften. Een en ander laat onverlet dat - waar zulks nodig, mogelijk en doelmatig wordt geacht - op basis van inzicht in de ontwikkeling van de krijgsmachtdeelplannen, flexibiliteit wordt ingebouwd. Aangezien de technische normen - voorzover zij niet op grond van wet- en regelgeving extern zijn opgelegd - gericht zijn op het optimaliseren van de "life cycle costs", wordt verlaging daarvan geenszins overwogen. Uitbreiding en verbetering van de technische normen alsmede van een aantal relevante ontwerpnormen (waaronder normen voor bruto/netto-verhouding, glasoppervlakte, isolatiewaarden enz.) zal een doelmatige besteding van gelden bevorderen.

Het wordt mogelijk geacht om door intensivering van het bedrijfs-organisatorisch en functioneel onderzoek en door een verdere ontwikkeling van technische normen, een bezuiniging van 1 à 2% van de geplande investeringen te bereiken. Ten opzichte van het ijkpunt betekent dit een besparing van 5 à 10 Mln.

Een deel van de werkgroep is de mening toegedaan dat een bredere toepassing en stringenter hanteren van kostenkengetallen - in samenhang met een systeem van taakstellende budgetten - als zelfstandig beheersmechanisme van investeringen kunnen fungeren. De kostenkengetallen dienen dan als maxima te worden gehanteerd, echter op voorwaarde dat frequente aanpassing aan veranderde omstandigheden plaatsvindt. Zij meent dat vanwege het globale karakter van functionele en technische normen, slechts met behulp van duidelijke financiële normen een goede beheersing van de (culminerende) technische en functionele eisen, zoals deze door de diverse belanghebbenden worden gesteld, is te bereiken. Zij acht hierdoor een extra besparing mogelijk van Mf 5 à 10 Mln.

BELEIDSVARIANT 5

Toepassing profijtbeginself.

Een deel van de werkgroep is van mening dat met betrekking tot het profijtbeginself als variant moet worden gedacht aan de mogelijkheid om een vergoeding te stellen aan het gebruik van parkeerplaatsen voor particuliere voertuigen. Zij stelt evenwel dat het aanbeveling verdient dit punt in een meer algemeen kader te bezien, waarbij moet worden onderzocht of in casu een reële mogelijkheid aanwezig is.

Een ander deel van de werkgroep is van mening dat - mede gelet op het vermelde in deel B punt 4.4.6 - dit niet in het kader van dit onderzoek past.

BELEIDSVARIANT 6

Efficiency-verhogende maatregelen in het voorbereidings- en uitvoeringsproces.

In deel B is onder meer vastgesteld dat vooral ten aanzien van de DGWT-organisatie een aantal maatregelen mogelijk is, dat tot een hogere doelmatigheid zal leiden.

Het is te verwachten dat toepassing van automatisering in het kader van projectbeheersing, onroerend goed-bestandsinformatie en bouwkosteninformatie (waartoe op basis van vooronderzoek inmiddels in principe is besloten), een bijdrage zal leveren tot efficiencyverbetering. Zo ook het optimaliseren van het ontwerpproces alsmede standaardisatie van informatie-overdracht in de bouw (bestekken) en op het gebied van normen en bouwmethoden. Tenslotte zal samenwerking met overige Rijksdiensten, waaronder met name de RGD, op een aantal daarvoor in aanmerking komende terreinen een reële bijdrage opleveren. Een algemeen gegeven is dat bij een goed geëquipeerd bedrijf, waar op het juiste moment de nodige investeringen kunnen worden getroffen en adequaat (snel) wordt gereageerd op externe ontwikkelingen, een jaarlijkse productiviteitsstijging van 1 à 2% kan worden gehaald. Aangezien bij een overheidsdienst aan deze voorwaarden nimmer ten volle kan worden voldaan, mag gedurende een beperkt aantal jaren slechts worden gerekend op maximaal 1%. Dit heeft naar de mening van een deel van de werkgroep uitsluitend betrekking op dat deel van de organisatie dat betrokken is bij het verwerken van de bouwbudgetten.

Aangezien de huidige capaciteit van de DGWT-organisatie niet toereikend is voor de in de planperiode voorziene behoefte (zelfs al zou deze om welke reden dan ook neerwaarts worden bijgesteld) en alternatieve werkmethoden (o.a. privatisering) tot kostenverhogingen leiden, is inkrimping van het DGWT personeelsbestand niet mogelijk, maar zal na doorvoering van de efficiency-verhogende maatregelen gedurende 4 jaar het benodigde bedrag voor uitbestedingen met ca. Mf 2 per jaar kunnen worden beperkt.

Hierbij wordt opgemerkt dat, de efficiency-verhogende maatregelen die thans worden voorbereid, investeringen zullen vergen van naar schatting Mf 5.

Naar de mening van een deel van de werkgroep kan de productiviteitsstijging van 1% worden toegerekend naar de totale organisatie minus de categorie die direct belast is met de bediening en controle van installaties (ca. 500). Hierdoor wordt een besparing van Mf 3 mogelijk geacht.

Met betrekking tot de groep werknemers ten behoeve van bediening en controle van installaties is thans een onderzoek gaande naar de vereiste omvang, waarbij als uitgangspunt geldt dat met name het functioneren van de installaties c.a. in crisis- en oorlogstijd zoveel mogelijk moet zijn gewaarborgd. Alhoewel naar de mening van de meerderheid van de werkgroep niet op de resultaten van het onderzoek kan worden voortuitgegrepen, is wel duidelijk dat verdergaande modernisering en vooral automatisering van de installaties wijziging van het bestaande personeelsbestand tot gevolg zal hebben. Een minderheid van de werkgroep is van mening dat tengevolge van bovenstaande ontwikkelingen een extra besparing van Mf 3 à 6 kan worden bereikt.

BELEIDSVARIANT 7

Beperken van het bouwbudget.

Afhankelijk van de definitieve keuze t.a.v. de voorgaande beleidsvarianten zijn besparingen mogelijk tot maximaal Mf 47. Dit impliceert dat er nog aanzienlijke verschillen zijn ten opzichte van de (verplichte) 20%-variant, die dient te resulteren in een besparing van ca. Mf 164 ten opzichte van de in het ijkpunt (1988) geplande uitgaven.

In technische zin is het mogelijk voor deze resterende bedragen de bouwbudgetten te verminderen en de invulling door middel van temperisering te doen plaatsvinden. Vanwege de interdependenties met de andere beleidsterreinen zou een volledige toepassing van de 20%-variant in de praktijk er toe kunnen leiden dat, teneinde ondoelmatigheden te voorkomen, de beoogde resterende besparingen tot 20% voor een deel niet op de bouwbudgetten worden gevonden. De werkgroep is er vanuit gegaan dat zij niet bevoegd is het vigerende beleid op het gebied van operatiën, materieel en personeel in het kader van dit heroverwegingsonderzoek ter discussie te stellen.

SAMENVATTING

1. Taakopdracht en onderzoeksopzet.

De taakopdracht van de werkgroep hield in het bouwbeleid van Defensie, dat in tegenstelling tot de overige departementen een eigen, qua grootte met de Rijksgebouwendienst vergelijkbaar bouwbudget heeft, nader te onderzoeken.

Bij het onderzoek diende tevens aandacht te worden geschonken aan de procedurele gang van zaken, de normering, de bouwwijze en de noodzaak te bouwen zoals dat thans wordt gedaan, mede in vergelijking met de RGD en het buitenland.

De werkgroep is overeenkomstig de haar gestelde taakopdracht te werk gegaan, waarbij tevens in directe samenhang het functioneren van de Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen van Defensie in het onderzoek is betrokken. Ten behoeve van een vergelijking van deze Dienst met de Rijksgebouwendienst, alsmede ten behoeve van een onderzoek naar normen, zijn twee subwerkgroepen ingesteld, waarvan de subrapportages zijn verwerkt in het eindrapport.

Als ijkpunt voor de ontwikkelde beleidsvarianten zijn aangehouden de voor 1988 verwachte bouw- en onderhoudsbudgetten ten laste van de (nationale) Defensiebegroting (totaal f 711 mln) alsmede de voor dat jaar verwachte bezoldigingsuitgaven (ca. f 116 mln).

2. Bevindingen.

2.1. Het onroerend goed-beleid.

Het onroerend goed-beleid bij Defensie kan niet als een geïsoleerde grootheid worden beschouwd. Het is te zeer een integrerend onderdeel en afgeleide van het operationele beleid en met name van het daarvan afgeleide materieelbeleid. Gebleken is, dat ten gevolge van planologische procedures alsmede door een ten gevolge van de budgettaire randvoorwaarden door de krijgsmachtdelen, op grond van de NAVO-verplichtingen noodzakelijk geachte prioriteitstelling, bepaalde behoeften aan onroerend goed niet tijdig kunnen worden gerealiseerd. De werkgroep is van mening, dat in de planningsfase bij de invulling van de krijgsmachtdeelbudgetten, met name meer rekening dient te worden gehouden met vervangingsinvesteringen en het onderhoud.

Gebleken is dat het huidige handmatige bestandsinformatiesysteem veel personele inspanning vergt als gevolg waarvan de informatie niet altijd tijdig en adequaat kan worden aangewend.

In het rapport is gesteld dat de primaire doelstelling van het defensie onroerend goed-beleid, om tijdig te beschikken over de infrastructurele middelen welke vooral benodigd zijn voor de uitvoering van de operationele en logistieke taken van de Krijgsmachtdelen, voor een gedeelte niet wordt gehaald. Hieruit vloeit enig operationeel risico voort dat zo snel mogelijk moet worden beperkt.

2.2. De onroerend goed-organisatie.

Kenmerkend is dat de Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen is geïntegreerd in de defensie-organisatie en dat haar organisatie sterk is gedeconcentreerd als gevolg van een bewust gekozen klantgericht optreden naar de krijgsmachtdelen in hun hoedanigheid van gebruikers van het onroerend goed.

Gebleken is, dat het klein onderhoud (gebruikersonderhoud) en de bediening en controle van installaties beslag leggen op circa 45% van de personele capaciteit. Ten aanzien van het personeelsbestand voor bediening en controle wordt thans een onderzoek gehouden m.b.t. de minimaal vereiste omvang.

Op het gebied van groot onderhoud, nieuwbouw en juridisch/administratief beheer zijn op grond van de in dit rapport vermelde resultaten over 1983 en 1984, de inspanningen alleszins redelijk te noemen. Het wordt evenwel mogelijk geacht om door middel van diverse maatregelen de productiviteit te verhogen.

2.3. Voorzieningenniveau's en normen.

Gebleken is dat voor slechts een beperkt aantal categorieën van onroerend goed een vergelijking kan worden aangegaan met buitenlandse normen. Met name betreft het hier Duitse en Belgische normen op het gebied van legering. Uit vergelijking blijkt onder meer, dat in West-Duitsland een lagere ruimtenorm voor legering wordt toegepast door het gebruik van stapelbedden. Ook ten aanzien van de RGD-normen bleek dat een vergelijking slechts op zeer beperkte schaal mogelijk was.

Omdat het voor het merendeel van de defensieprojecten - vanwege hun specifieke karakter - niet doelmatig is normen te ontwikkelen, dient vooral bij de invulling van de (bouw-) behoeften kritische aandacht te worden besteed aan de voorafgaande organisatie- en functie-onderzoeken.

De werkgroep is van mening, dat waar mogelijk moet worden gestreefd naar uniformiteit m.b.t. de functionele normen. Tevens dient prioriteit te worden gegeven aan de ontwikkeling van technische normen en richtlijnen gericht op het verlagen van de "life cycle costs" alsmede aan de doorvoering van een toepasbaar systeem van bouwkostenbeheersing en een verfijning van kostenketallen. De werkgroep meent voorts, dat het van belang is de gevolgen voor het onroerend goed bestand van een ruimer vrijstellingsbeleid t.a.v. legering nader te onderzoeken en in de plannen te verwerken.

2.4. Vergelijking met de Rijksgebouwendienst.

Tussen de DGWT en de RGD bestaan een aantal opmerkelijke en wezenlijke verschillen op grond waarvan het niet mogelijk is om op een breed terrein tot samenwerking te komen.

De werkgroep constateert evenwel, dat op een aantal gebieden meer kan worden overgegaan naar een gebruikmaking van specifieke deskundigheden en ervaringen over en weer, waardoor de doelmatigheid van de organisatie en de budgetbesteding wordt bevorderd. Tevens dient er een uitwisseling van ervaring plaats te vinden t.a.v. normering en normontwikkeling om tot een meer optimaal gebruik van ruimten en gelden te komen.

Uit een aantal productiviteitsvergelijkingen kwam naar voren, dat, ten gevolge van de verschillende aannames die bij alle vergelijkingen noodzakelijk bleken - voortvloeiende uit de verschillen in doelstellingen, taken, en onroerend goed - het niet mogelijk was een eensluidende cijfermatige uitkomst te verkrijgen, die niet voor discussie vatbaar was. Desondanks kon uit het gebruikte materiaal niet worden afgeleid, dat voor de vergelijkbare delen tussen DGWT en de RGD qua productiviteit significante verschillen bestaan.

3. Beleidsvarianten

Door de werkgroep zijn de navolgende beleidsvarianten ontwikkeld:

3.1. Verdergaande liberalisering huisvesting dienstplichtigen.

Door de werkgroep is gerekend met de mogelijkheid, dat circa 10.000 dienstplichtigen van een verdergaande liberalisering gebruik zullen maken en in eigen woonruimte zullen voorzien. Globale berekeningen geven aan, dat dientengevolge op onderhouds- en nieuwbouwwitgaven jaarlijks gemiddeld f 1 mln kan worden bezuinigd - in geval accommodatie voor de "thuisvlappers" wordt gehandhaafd - en gemiddeld ca. f 2 mln per jaar, indien daarin niet wordt voorzien. Bijkomende effecten zijn een besparing op huisvestingskosten en een derving van ontvangsten als gevolg van een vermindering van inhouding voor huisvesting en voeding.

3.2. Verlaging ruimtenorm voor legering.

Een meerderheid van de werkgroep is van oordeel, dat een verlaging van de legeringsnorm door middel van stapellegering zou kunnen worden overwogen. Hierdoor wordt de bestaande legeringscapaciteit met 20 tot 25% uitgebreid, hetgeen van invloed is op een geplande uitbreiding/vervanging van bestaande legeringsaccommodatie c.q. investeringen voor andere doeleinden. Ook is daarmee een besparing op onderhoud mogelijk. Globaal berekend zullen de besparingen op onderhouds- en investeringsuitgaven ca. f 10 à 14 mln belopen. Naar de mening van het andere deel van de werkgroep zijn aan deze optie zeer grote bezwaren verbonden.

3.3. Integratie van eetzaal en messes c.q. cantines, alsmede versterkte invoering zelfbedieningsrestaurants.

De werkgroep is van mening, dat een beter gebruik kan worden gemaakt van de diverse faciliteiten op het gebied van eetzaal, messes en cantines. Hierbij zou gedacht moeten worden aan het zoveel mogelijk in één ruimte onderbrengen van de betreffende functies, dan wel een gebruik van bestaande ruimten door zoveel mogelijk categorieën. Er treden daardoor besparingen op in de uitgaven voor onderhoud en nieuwbouw, welke door een deel van de werkgroep worden berekend op tenminste f 1 à 2 mln, terwijl een ander deel van de werkgroep deze besparingen te verwaarlozen acht. De consequenties van een versterkte invoering van zelfbedieningsrestaurants voor het nieuwbouwbudget zijn niet eenduidig vast te stellen. Wel kan worden gesteld, dat, wanneer wordt afgezien van bediend eten, daarmee besparingen in de personele sfeer ontstaan.

3.4. Verlaging van normen.

De werkgroep acht het mogelijk om door intensivering van bedrijfsorganisatorisch en functioneel onderzoek en een verdere ontwikkeling van technische normen een besparing te bereiken van f 5 à 10 mln. Een deel van de werkgroep meent, dat daarenboven een bredere toepassing en stringenter hanteren van kostenkengetallen in samenhang met een systeem van taakstellende budgetten als zelfstandig beheersmechanisme van investeringen kan fungeren, waardoor een extra besparing van f 5 à 10 mln kan plaatsvinden.

3.5. Toepassing profijtbeginsel.

Een deel van de werkgroep is van mening dat moet worden gedacht aan de mogelijkheid om voor het gebruik van parkeerplaatsen voor particuliere voertuigen een vergoeding te vragen, zij het dat dit moet worden gezien in een meer algemeen kader. Het andere deel van de werkgroep is van mening dat vanwege het algemeen overheidsperoneelsbeleid dit niet in het kader van dit heroverwegingsonderzoek past.

3.6. Efficiëncy-verhogende maatregelen in het voorbereidings- en uitvoeringsproces.

Verwacht wordt dat toepassing van automatisering en standaardisatie alsmede samenwerking met andere rijksdiensten (met name de RGD) een bijdrage zullen leveren tot efficiëncyverbetering.

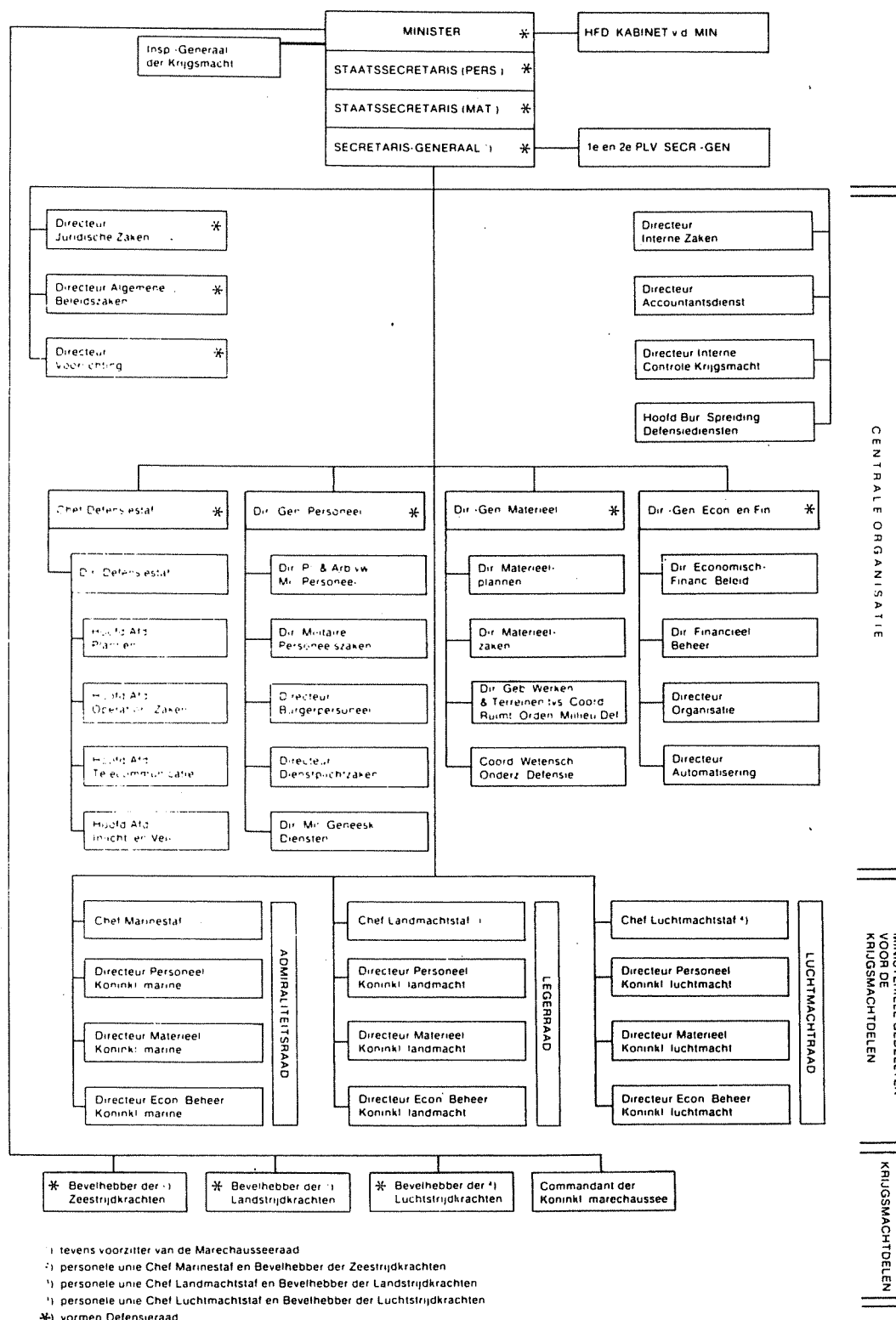
Een deel van de werkgroep is van mening dat dit uitsluitend betrekking heeft op dat deel van de DGWT-organisatie dat betrokken is bij het verwerken van de bouwbudgetten en verwacht dat hierdoor na 4 jaar het benodigde bedrag voor uitbesteding van (voorbereidend) werk met ca. f 2 mln per jaar kan worden beperkt. Naar de mening van het andere deel van de werkgroep kan de productiviteitsstijging naar de totale organisatie minus de categorie die is belast met bediening en controle van installaties worden toegeschreven waardoor zij een besparing van f 3 mln per jaar mogelijk acht.

Een meerderheid van de werkgroep is van oordeel dat de resultaten van een thans lopend onderzoek naar de vereiste omvang van de groep werknemers ten behoeve van bediening en controle van installaties moet worden afgewacht. Een minderheid acht dienaangaande een extra besparing van f 3 à 6 mln mogelijk.

3.7. Beperken van het bouwbudget.

Afhankelijk van de definitieve keuze t.a.v. de voorgaande beleidsvarianten zijn besparingen mogelijk tot maximaal f 47 mln, hetgeen slechts een deel is van de (verplichte) 20% variant ad f 164 mln. In technische zin is het mogelijk voor deze resterende bedragen de bouwbudgetten te verminderen en de invulling door middel van temporisering te doen plaatsvinden. Vanwege de interdependenties met de andere beleidsterreinen zou een volledige toepassing van de 20%-variant in de praktijk er toe kunnen leiden dat, teneinde ondoelmatigheden te voorkomen, de beoogde resterende besparingen tot 20% voor een deel niet op de bouwbudgetten worden gevonden. De Werkgroep acht zich niet bevoegd het vigerende beleid op het gebied van operatiën, materieel en personeel ter discussie te stellen.

Organisatieschema Ministerie van Defensie

Betrokkenheid van de krijgsmachtdelen bij het onroerend goed uitgedrukt in man-jaren

Bijlage bij punt 2.3.2

1. OG-organisatie elementen bij de KM

Ministerieelniveau	Commandoniveau	Rijkswerf
CMS 2/-/1/-	CZMNED, 3/2/-/-	-/-/3/5
DMKM -/-/11/7	NED/ANT	
DEBKM -/-/-/1		
<u>2/-/12/8</u>	<u>3/2/-/-</u>	<u>-/-/3/5</u>

Totaal KM 5/2/15/13 *)

2. OG-organisatie elementen bij de KL

Ministerieelniveau	Commandoniveau	Commandanten/gebruikersniveau
DPKL 2/2/-/- 10%		
CLaS 7/5/2/-	CLLK 1/ -/-/- 10%	
1/1/-/- 10%	NTC 2/ 1/1/1	KazC 65/65/-/- (20%)
DMKL -/-/2/2	1/ -/-/- 10%	
1/-/1/- 25%	PMC -/ 2/-/-	CplxC 50/120/-/- 10%
DEBKL -/-/2/1	8/ -/-/- 10%	
2/-/1/- 10%	COKL 1/ -/-/-	ObjC -/100/-/- (5%)
DGEF -/-/2/-	Overige 4/ 1/-/- 10%	
-/-/1/- 10%	<u>4/16/-/4</u> 5%	
<u>8/5/8/3</u>	<u>5/4/1/1</u>	<u>18/30/-/-</u>

Totaal KL 31/39/9/4 *)

3. OG-organisatie elementen bij de KLu

Ministerieelniveau	Commandoniveau	Commandanten/gebruikersniveau
DP 1/-/-/- 50%		
CLS 1/-/-/-	CTL 3/1/-/-	Odln 15,5/17/-/-
DMKLu 12/1/-/-	CLO 3/1/-/-	
DEB/KLu 1/-/-/- 25%		
1/-/-/- 75%		
<u>15/1/-/-</u>	<u>6/2/-/-</u>	<u>15/17/-/-</u>

Totaal KLu 36/20/-/- *)

4. OG-organisatie-elementen bij de KMar.

Ministerieelniveau	Commandoniveau	Commandanten/gebruikersniveau
-	1/4/1/-	-
	(naar hele dag-	
	taken omgerekend)	

5. Totaal generaal KM, KL, KLu en KMar

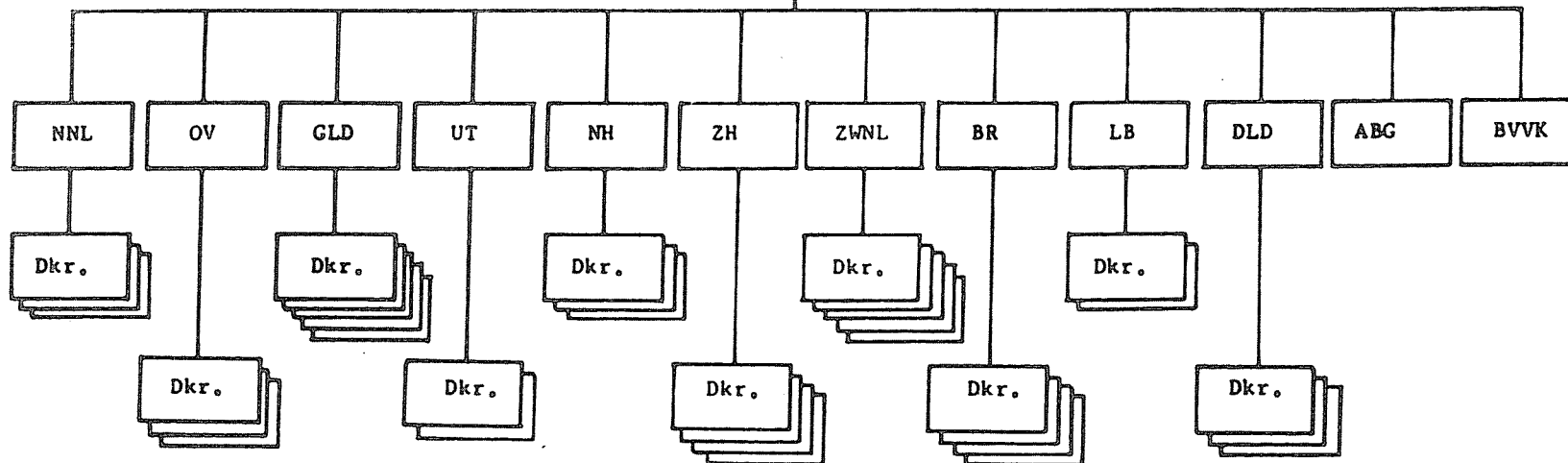
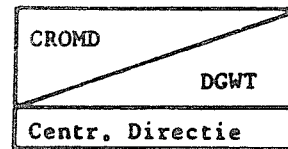
KM	5/2/15/13	
KL	31/39/9/4	
KLu	36/20/-/-	
KMar	1/4/1/-	
	<u>73/65/25/17</u>	*)

*) Verklaring:

Mil. hoger (offn) / mil. lager (oon,sldn) /
burger ambt. hoger (HTS of hoger) / burger ambt. lager

personeels-
formatie

ORGANIGRAM DIENST GWT

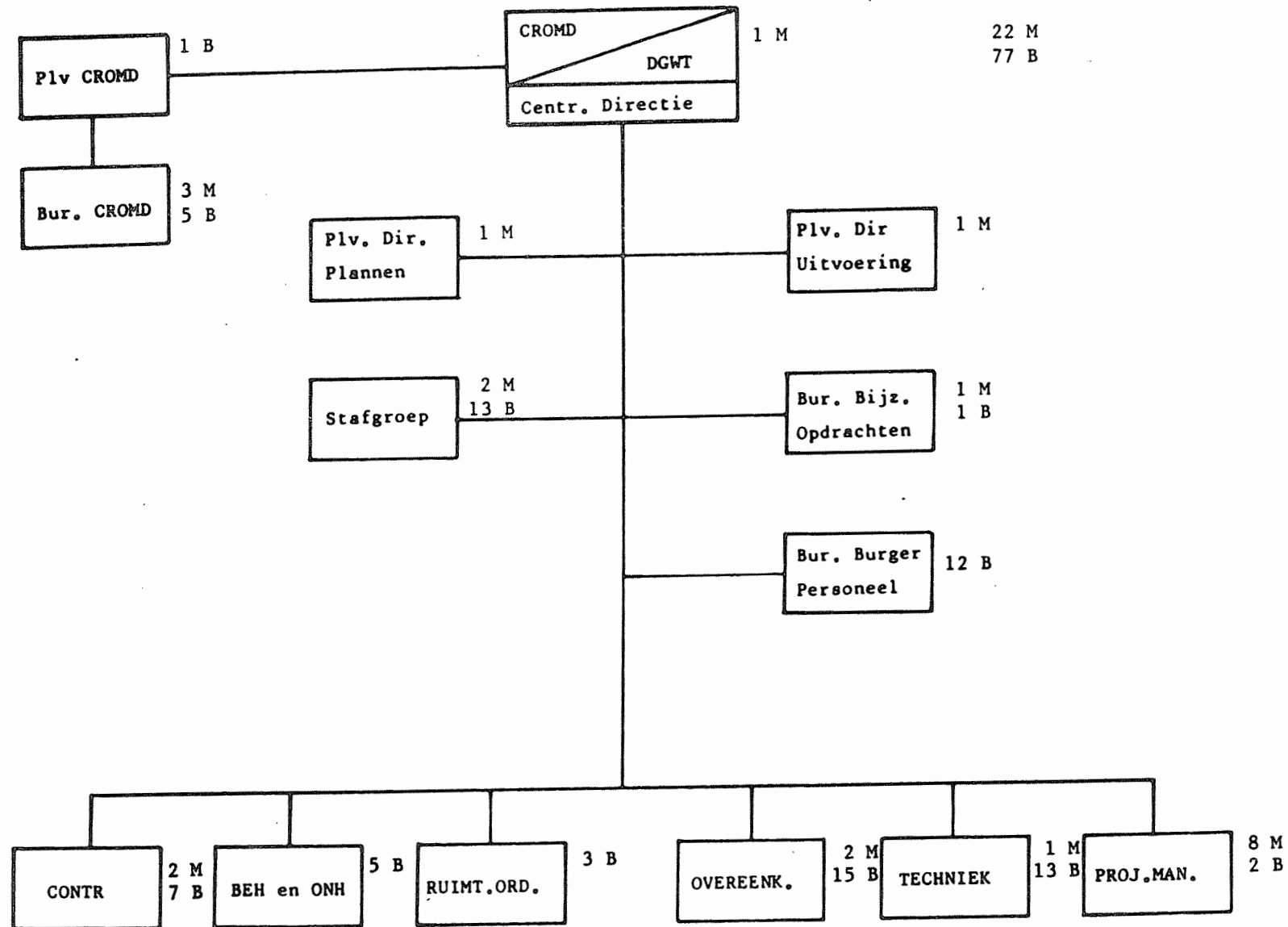
22 M
77 B

87 M
565 B

111 M
1300 B

220 M
1942 B

ORGANIGRAM DIRECTIE GWT

Het Defensie onroerend goed waarvoor specifieke deskundigheden zijn vereist.

- beschermde commandoposten en hoofdkwartieren
- vliegtuigshelters
- oefen- en schietterreinen
- brandstofinstallaties en pijpleidingnetten (o.a. van de Defensie Pijpleiding Organisatie)
- hoogwaardige en specifieke werkplaatsen (t.b.v. electronica, straalmotoren, tanks, voertuigen en geschut)
- militaire vliegvelden, legerplaatsen e.d.
- accommodaties voor grootschalige voedselbereiding en -verstrekking
- munitie- en wapenopslagfaciliteiten
- zend- en radarstations, verbindingssentra
- versterkte onderkomens voor velerlei doeleinden
- trainings-/opleidings-/ instructiesystemen (m.b.t. schepen, vliegtuigen, geschut en voertuigen), personeel
- laboratoria, test- en schietbanen (t.b.v. beproeving van materiaal, wapens en munitie)
- hindernis- en rijbanen t.b.v. opleidingen

Legering

=====

Uitgangspunt:

- het voorzien in de functies van een zit/slaapkamer (d.w.z. zowel slaapaccommodatie als huiskameraccommodatie),
- secundaire ruimte zoals douche, toilet, wastafel met warm- en koudwatervoorzieningen alsmede de bergingen en de verkeersruimte van het legeringsgebouw zijn niet in de bij punt 1 vermelde normen verwerkt.

1. Legering in m2 (netto kamer)	KM	KL	KL _u	GE *(12)	BE
dpl. sldn. en kpls.	5,5 - 7,5*(10)	6	7	4,5	6
vrijwillig dienende kpls.	7,5*(10)	6-7	8-14 *(11)	6,75	9
onderofficieren	7,5-12	7-8	8-14 *(11)	13,5-20 *(8)	7,5-15
officieren	7,5-24	14	14	30	15
<u>2. Legering in max. aantal personen per kamer</u>					
dpl. sldn. en kpls.	6-4*(4)	4	4	6	8-6
vrijwillig dienende kpls.	4 *(4)	4	1-2*(2)	4	6
onderofficieren	2-3*(5)	2 *(1)	1 *(3)	1	4
officieren	1-2*(6)	1	1	1 *(7)	1-2
<u>3. Legering m.b.t. beschikbare sanitaire accommodatie</u>					
	*(9)		*(9)		
dpl. sldn. en kpls.: douches	1:(4-6)	1:12	1:4	1:10	1:6
toilet	1:(4-6)	1:10	1:4	1:15	1:7
urinoir	1:16	1:10	-	1:15	1:6
wastafel	1:(2-3)	1:4	1:2	1:4	-
vrijw. dien. kpls. : douches	1:4	1:12	1:2*(2)	1:7	-
toilet	1:4	1:10	1:2*(2)	1:10	-
urinoir	1:16	1:10	-	1:10	-
wastafel	1:2	1:3	1:2*(2)	+ 1:2	-
onderofficieren : douches	1:(2-3)	1:(4-8)	1:1*(3)	1:2	1:6
toilet	1:(2-3)	1:10	1:1*(3)	1:3	1:7
urinoir	-	1:10	-	1:3	1:6
wastafel	1:	1:2	1:1*(3)	1:1	-
officieren : douches	(1-0,7)				
toilet	1:(1-2)	1:1)	1:1)	1:1	-
urinoir	1:(1-2)	1:1)4m2	1:1)6m2	1:1	-
wastafel	-	-)	-)	-	-
	1:1	1:1)	1:1)	1:1	-

* Verklaring noten:

- (1) : Een A00 slaapt alleen.
- (2) : Vrijw. dienende kpls + 0.0. jonger dan 35 jaar + Vdgs.
- (3) : " " " " " " ouder dan 35 jaar.
- (4) : Slapen 2 hoog.
- (5) : M.u.v. sergeant majoor en A00.
- (6) : Zit- slaapkamer vanaf LTZ 20C : 1 persoon.
- (7) : " " " " " " onder LTZ 20C : meer personen.
- (8) : 20% heeft 9 m2 (alleen).
- 80% " 13,5 m2 per 2 man.
- (9) : Gedecentraliseerde sanitaire voorzieningen.
- (10) : Incl. huiskameraccommodatie.
- (11) : 8 m2 jonger dan 35 jaar/14 m2 ouder dan 35 jaar.
- (12) : gebaseerd op organieke sterkte.

Kantoor- en lesgebouwen
=====

Uitgangspunten:

De onderstaande normen betreffen netto m2 kantoorruimte d.w.z. exclusief constructieruimte, verkeersruimte en secundaire ruimten (zoals bv. sanitaire ruimten) en excl. vergaderzalen.

<u>kantoorgebouwen in netto m2</u>	KM	KL	KLu	GE	BE	RGD
1. Opper-/vlagoff/Directeur Generaal	30	32-40	39	24-30	-	30-35
2. Opperoff./souschef/Onderdeels- cdt./Directeur (17)	18-24	24-30	29	24-30	-	24
3. Afdelingshoofd/sectiehoofd (13)	12-18	16-20	19,5	12-18	-	18
4. Hoofdoff./Suboff./Academisch medew. (11)	12	8-10	9-10	12	6	9-10
5. Overigen/Administratief medew.	7,5-9,5	8-10	9-10	6	6	6-8
6. Mansch./typisten	7-8	5-6	9-10	6	6	5-6

Lesgebouwen in netto m2 per persoon

Uitgangspunten:

- de m2 normen hebben betrekking op lokalen voor theorievakken,
- uitgegaan wordt van het aantal leerlingen dat daadwerkelijk in het leslokaal aanwezig kan zijn.

KM : Gemiddeld 2 m2 per leerling (lokalen van 54 m2 voor 24 man en per rij van 6 man meer 6 m2 extra)
Het aantal lokalen en het aantal leerlingen per lokaal wordt bepaald a.d.h.v. een representatief lesrooster.

KL : Bij normale klassikale opstelling in rijen netto:
 - bij opleidingscentra: 1,5 m2/leerling * } te verhogen met 10 m2 per lokaal
 - bij parate eenheden : 1,2 m2/leerling } tbv. instructeur

* Bij speciale lesaccommodatie wordt deze gebouwd naar plaatselijk behoefte volgens een vastgesteld programma van eisen.

KLu : De KLu lesaccommodatie wordt in principe middels een programma van eisen gebouwd waarin zijn opgenomen/ een basisprogramma, een functieprogramma en de ruimtelijke consequenties.

GE : Per bataljon 4 leslokalen afm. 55 á 60 m2.

RGD : In het voortgezet onderwijs is de oppervlakenorm 1,8 m2 per leerling (standaard lokaal voor theorievakken van 54 m2 voor max. 30 leerlingen, d.w.z. minimaal 1,8 m2 per leerling).

Recreatiegebouwen
=====

Recreatiegebouwen in netto m²/p.p.

Uitgangspunten:

- het aantal m² per persoon heeft bij de KL/KLu betrekking op de organieke sterkte,
- Het aantal m² " " " " " KM " " een redelijk gemiddeld aantal te verwachten personen,
- oppervlakenormen voor de korporaals- en manschappenkantines bij KL zijn gebaseerd op een gebruik in 2 shifts.

	KM	KL	KLu	GE
1. Officieren	1,8	0,9-1,2 *	0,9-1,2	1-3 *
2. Onderofficieren	1,8	0,9-1,2 *	0,9-1,2	± 1 *
3. Kpls. en soldaten	1,2	0,4-0,7 *	0,9-1,2	0,2-0,45*
Onderdeelsbars	-	± 50 m ²	-	-

* = afhankelijk van sterkte der eenheden: bij grotere eenheden minder m²/p.p.

Sportaccommodatie

Uitgangspunten:

- De standaardafmetingen betreffen de netto afmetingen d.w.z. exclusief constructieruimte, verkeersruimte en secundaire ruimten (zoals bv. sanitaire ruimten).

KL : a. verzorgingstotaal 1200 pers.: sportzaal, universeel sportveld, grassportveld;
 b. " 1200-2500 " : sporthal, 2 x universeel, sportveld, grassportveld;
 c. " 2500 " : vergrote sporthal, 2x universeel, sportveld, grassportveld.

standaardafm. sportzaal : 28 x 16
 sporthal : 42 x 22
 vergrote sporthal : 48 x 28
 universeel sportveld : 20 x 40, 40 x 40 of 60 x 40 afh. v. behoefte
 grassportveld : 140 x 140, incl. loopbaan van b = 2,5 m om het veld.

voor overige gegevens wordt standaard p.v.e gebruikt.

KLu : a. verzorgingstotaal 350 pers.: sportzaal, fitnessruimte*, verdedigingsruimte, grassportveld, eenvoudige atletiekacc., vaardigheidsbaan, zwemaccommodatie;
 b. " 350-1000 " : voorzieningen in evenredigheid pt. a.en c.;
 c. " 1000-1200 " : 3 sportzalen of 1 sporthal, fitnessruimte*, verdedigingsruimte, grassportveld, eenvoudige atletiekacc., vaardigheidsbaan, zwemaccommodatie.

Standaard afm. sportzaal : 22 x 13 x 7
 sporthal : 42 x 22 x 7
 fitnessruimte : 10 x 8 x 4
 zelfverdedigingsruimte : 20 x 20 x 4
 zwemaccommodatie : 25 x 15
 grassportveld : 110 x 75

* Bijz. opleidings- en operationele onderdelen.

				Sportveld c.a.	universeel sportveld	Sporthal c.a.	kleine hal
GE: a	1	Bataljon of	ovk. eenheid	1	1	1	-
b	2	Bataljons	" " "	1	1	1	-
c	3	"	" " "	2	2	2	-
d	Afzonderlijke ehdn. met min. 250 pers.			1	1	-	1
e		"	" " max. " "	-	1	-	-

Eetzaal
=====

Uitgangspunten:

- het aantal m2 zitplaats heeft betrekking op het aantal personen dat daadwerkelijk tegelijkertijd in de eetzaal aanwezig kan zijn,
- het aantal shifts heeft betrekking op het aantal personen waarop maximaal wordt gerekend,
- de m2 zijn netto normen (dus excl. sanitaire voorzieningen, constructieruimten, etc.).

KM : Officieren en O.O. : 1,8 m2/p.p.
Mansch. + kpls. : 1,2 m2/p.p.; uitgaande van veelal 2 tot 3 shifts.

KL : Officieren en O.O. : 1,5 m2/per zitplaats; uitgaande van 1 shift.
korporaals : 1,5 m2/ " " ; " " 2 shifts.
Soldaten : 1,5 m2/ " " ; " " 2½ shifts.

KLu : a) met uitgeserveerde maaltijden eetzaal 50 pers.: zitplaatsnorm 1:2
" " " " 50 " : " 1:1,5 "
vloeropp. 1,75 m2 per zitplaats.

b) met zelfbedieningsmaaltijden 150 pers.: " 1:2,5 "
" " " " 150 " : " 1:2 à 1:1,5 "
vloeropp. 1,2 tot 1,4 m2 per zitplaats.

GE * : Officieren : 1,2 - 2,2 m2/p.p. (afhankelijk van grootte eenheden)
O.O. : 0,5 - 1,4 m2/p.p. (" " " ")
Manschappen : 0,44 - 0,9 m2/p.p. (" " " ")

BE * : Officieren : 1,4 m2/p.p.
O.O. : 1,2 m2/p.p.
Manschappen : 0,5 - 1 m2/p.p.

RGD : 1,25 m2 per zitplaats.
de oppervlakte van de eetzaal wordt bepaald a.d.h.v. de volgende formule:
Formatieplaatsen x 1,25
3

Hierin is verdisconteerd, dat een gedeelte van het personeel geen gebruik maakt van de geboden faciliteiten alsmede het aantal shifts waarin gegeten wordt.

* uitgaande van organieke sterkte

Parkeerplaatsen particuliere voertuigen.

=====

KM + KLu : Voldoende groot parkeerterrein t.b.v. het aanbod.

KL : Bij burelen volgens conceptnormen DGWT.
In principe voor 60% van Off. en O.O. en 30% van de manschappen.

GE : Bij burelen voor 40% van de personeelssterkte.
Voor eenheden van 1200 man: 10.000 m2 licht verhard.

RGD : Kleiner of gelijk aan de norm in de betreffende gemeente.

Kostenkengetallen

Uitgangspunten. De kostenkengetallen zijn aangegeven per m3, m2 of ml en zijn ontleend aan de bouwkosten excl. grondkosten, inrichtingskosten en bijkomende kosten.

De genoemde bedragen worden benut voor planningsdoeleinden en zijn voorts richtinggevend bij de toetsing van ontwerpen door DGWT, de DEB en de DM van de KMD'n.

Onderwerp:

Kosten (incl.BTW, peildat. 1984)

1. Legering	
- officieren/oudere onderofficieren	f 550/m3 (f 35.000 - f 45.000 per bed)
- jongere onderofficieren/oudere kpls	f 450/m3 (f 25.000 - f 35.000 per bed)
- kpls/sldn	f 350/m3 (f 15.000 - f 25.000 per bed)
2. Kantoorgebouwen	f 450 - f 600/m3 f 1.400 - f 1.800/m2
3. Lesgebouwen	f 450 - f 600/m3 f 1.400 - f 1.800/m2
4. Recreatie/sportgebouwen	f 300 - f 425/m3 f 2.000 - f 2.300/m2
5. Kantines	f 500 - f 700/m3
6. Eetzalen/keukens	f 500 - f 700/m3
7. Opslagruimtes, laagwaardig	f 125 - f 150/m3
hoogwaardig	f 300 - f 600/m3
8. Werkplaatsen, eenvoudig	f 250 - f 400/m3
gespecialiseerd	f 500 - f 800/m3
9. Hangars/stalling	f 350 - f 500/m3
10. Beschermende onderkomens	f 1.200 - f 1.500/m3
11. Geneeskundige centra	f 2.500 - f 3.500/m2
12. Parkeerplaatsen, voertuigen	f 60 - f 90/m2
vliegtuigen	f 300/m2
13. Start- en rolbanen	f 290 - f 350/m2
14. Afrasteringen, terreinafscheiding	f 50 - f 60/ml
veiligheidsafrastering	f 60 - f 100/ml

N.B. Aan de hand van de specifieke doelstelling van een in te plannen project - hetgeen bij de planningsfunctionarissen bekend is - wordt binnen de boven aangegeven bandbreedte het planningsbedrag bepaald.

Onroerend goed Defensie, ingedeeld naar functies

Faciliteiten	Gebouwen	Werken	Terreinen
<u>Operationeel</u>	bunkers vliegtuigshelters commandoposten verbindingscentra verkeerstorens wachtgebouwen hoofdkwartieren	wegen start- en rolbanen opstel platforms vliegveldverlichting noodstroomvoorziening lanceerplatforms terreinafscheidingen radar-, radio- en straalzendermasten havenfaciliteiten	onverharde terreinen op vliegvelden (verboden)gebieden rond bewakingsobjecten
<u>Logistiek</u>	kantoorgebouwen magazijnen depôts werkplaatsen hangars stalling hospitals geneesk. inrichtingen	parkeerterreinen nutsvoorzieningen transportleidingen brandstofopslag voertuig- en vliegtuigwasplaatsen haven- en dokfaciliteiten walinrichtingen testbanen	terreinschermen terreinen t.b.v. brandpreventie geluidswallen
<u>Huisvesting</u>	legeringsgebouwen cantines messes keukens eetzaal film/toneelzalen WZZ-ruimten woningen	appelplaatsen voetpaden nutsvoorzieningen	terreinen met representatieve functie perken en gazons
<u>Opleiding en training</u>	lesgebouwen instructieruimten sportzalen simulators overdekte zwembaden	schietbanen oefencircuits voor voertuigen hindernisbanen, nabij gevechtsfaciliteiten exercitie terreinen	oefenterreinen schietterreinen onverharde wegen sportterreinen

Aantallen objecten in gebruik bij KMD

Benaming	KM	KL	KLu	KMar	MC	CO	VS
1. <u>Vliegvelden</u>	3	-	10	-	-	-	-
2. <u>Havens</u>	11	-	-	-	-	-	-
3. <u>Magazijncomplexen</u>							
a. groter dan 20 ha	2	23	-	-	-	1	2
b. vanaf 10 tot 20 ha	3	31	2	-	-	-	-
c. vanaf 5 tot 10 ha	8	24	2	-	-	-	-
d. tot 5 ha	12	41	4	1	1	-	2
4. <u>Walinrichtingen, leger- plaatsen en kazernes</u>							
a. groter dan 100 ha	-	5	1	-	-	-	-
b. vanaf 50 tot 100 ha	-	9	-	-	-	-	-
c. vanaf 10 tot 50 ha	7	29	12	1	1	-	1
d. vanaf 1 tot 10 ha	3	23	6	11	1	-	2
e. tot 1 ha	1	4	2	51	-	1	-
5. <u>Oefen- en schietterreinen</u>							
a. groter dan 250 ha	-	2)33	-	-	-	-	-
b. vanaf 100 tot 250 ha	-	16	-	-	-	-	-
c. vanaf 50 tot 100 ha	4	14	-	-	-	-	-
d. tot 10 ha		33	5	-	1	-	2
6. <u>Overige objecten</u>	1)50	210	90	43	6	98	6
Totaal	965	104	495	134	107	100	15

1) waaronder 8 zend-/ontvangststations.

2) de KL huurt in Duitsland tevens diverse oefenterreinen gedurende 5 tot 12 weken per jaar, ter grootte van 160.000 ha.

Aantallen woningen in gebruik bij KMD

7. <u>Woningen</u>	3)							
a. eigendom	4)	5	409	101	253	-	-	-
b. gehuurd	5)	6	807	1392	-	-	-	-
Totaal		2973	11	1216	1493	253	-	-

3) aantallen zijn aan fluctuaties onderhevig

4) gelegen in Nederland

5) gelegen in Duitsland (m.u.v. woningen t.b.v. KM).

Hoeveelheden per KMD in m³, afgerond tot gehele getallen

Categorie		KM 3)	KL	KLu	KMar	MC	CO	VS	TOT	%
<u>Gebouwen in 1000 m³</u>										
Legeringsgebouwen		604	3705	599	136	33	-	19	5096	15,1
kantoor-/lesgebouwen		544	2570	1083	274	24	390	89	4974	14,8
recreatie/sportgeb.		188	1138	268	23	12	-	4	1633	4,8
eetzaal/keukens		82	771	275	14	11	-	22	1175	3,5
magazijnen		1350	5758	720	16	12	-	848	8704	25,7
werkplaatsen		1015	2958	955	45	10	-	66	5049	15
hangars/stalling		256	854	887	26	-	-	135	2158	6,4
bunkers/shelters		54	244	983	14	-	-	4	1299	3,8
installatiegebouwen		33	205	145	3	2	-	5	393	1,2
woningen		8	468	668	118	-	-	-	1262	3,7
overige gebouwen		93	1408	390	40	16	102	11	2060	6
Totaal	33803 m ³ x 1000	4227	20079	6973	709	120	492	1203	33803	100%
<u>Werken in ha</u>										
wegen		71	384	246	53	2	2	6		
parkeerterreinen		11	59	48	9	1	1	2		
startbanen		46	-	198	-	-	-	-		
rolbanen/platforms		-	-	174	-	-	-	-		
transportleidingen	1)	-	(6,4)	(1098)	-	-	-	-		
kaden	1)	(7,4)	(2,7)	-	-	-	-	-		
oevers	1)	(10,3)	-	-	-	-	-	-		
steigers		6	-	-	-	-	-	-		
schietbanen		2	1387	553	-	-	-	-		
ondergrondse infrastructuur		p.m.	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.		
overige werken	2)	5	24	12	-	-	-	-		
Totaal	3302 ha	141	1854	1231	62	3	3	8	3302	
<u>Terreinen in ha</u>										
sportterreinen		18	208	166	25	3	-	-		
represent.terreinen		1	28	18	5	1	1	-		
terreinen voor vrij gebruik		-	7500	64	-	-	-	-		
woeste grond, bos- en heide- terreinen		-	13388	375	-	5	4) 60	-		
onverharde terreinen op vliegbases		258	-	2844	-	-	-	-		
overige terreinen (incl. het bebouwde opp. van alle complexen)		667	12124	2420	313	13	57	32		
Totaal	40594 ha	944	33248	5887	343	22	118	32	40594	
<u>Havenwateren in ha</u>										
		401	-	-	-	-	-	-	401	

 1) in km²

2) waaronder afrasteringen

3) wordt verzorgd door resp. RGD, RWS en DGWT.

4) betreft militaire begraafplaatsen

bijlage 15A

Hoeveelheden per KMD in m2.

Categorie		KM 3)	KL	KLu	KMar	MC	CO	VS	TOT	%
Gebouwen in 1000 m2	*									
	Hoogte									
Legeringsgebouwen	2,86	211,2	1295,5	209,4	47,6	11,5	-	6,6	1781,8	22
kantoor-/lesgebouwen	3,35	162,4	767,2	323,3	81,8	7,2	116,4	26,6	1484,9	18,4
recreatie/sportgeb.	6,24	30,1	182,4	42,9	3,7	1,9	-	0,6	261,6	3,2
eetzaal/keukens	5,50	14,9	140,2	50,0	2,5	2,0	-	4,0	213,6	2,7
magazijnen	5,05	267,3	1140,2	142,6	3,2	2,4	-	167,9	1723,6	21,3
werkplaatsen	6,00	169,2	493,0	159,2	7,5	1,7	-	11,0	841,6	10,4
hangars/stalling	5,90	43,4	144,7	150,3	4,4	-	-	22,9	365,7	4,5
bunkers/shelters	5,49	9,8	44,4	179,1	2,6	-	-	0,7	236,6	2,9
installatiegebouwen	4,74	7,0	43,2	30,6	0,6	0,4	-	1,1	82,9	1,0
woningen	2,87	2,8	163,1	232,8	41,1	-	-	-	439,8	5,4
overige gebouwen	3,11	29,9	452,7	125,4	12,9	5,1	32,8	3,5	662,3	8,2
Totaal		948,0	4866,6	1645,6	207,9	32,2	149,2	244,9	8094,4	100%

*) gemiddelde hoogte per bouwlaag in m

Bijlage 16

Vervangingswaarde in f 1000,-- (incl.BTW), gerekend is met niet afgeronde hoeveelheden.

IN GEBRUIK BIJ								
Categorie	norm prijs per m3 in f	KM	KL	KLu	KMar	MC	CO	VS
Gebouwen								
legeringsgebouwen	550	331.923	2.037.750	329.450	74.800	18.150	-	10.450
kantoor/lesgebouwen	500	272.021	1.285.000	541.500	137.000	12.000	195.000	44.500
recreatie/sportgebouwen	300	56.255	341.400	80.400	6.900	3.600	-	1.200
eetzaal/keukens	550	45.299	424.050	151.250	7.700	6.050	-	12.100
magazijnen	1) 150	337.466	863.700	108.000	2.400	1.800	-	127.200
werkplaatsen	2) 400	355.390	1.183.200	382.000	18.000	4.000	-	26.400
hangars/stalling	425	108.714	362.950	376.975	11.050	-	-	57.375
bunkers/shelters	1.000	54.365	244.000	983.000	14.000	-	-	4.000
installatiegebouwen	600	19.753	123.000	87.000	1.800	1.200	-	3.000
woningen	350	8.229	163.800	233.800	41.300	-	-	-
overige gebouwen	400	37.286	563.200	156.000	16.000	6.400	40.800	4.400
Totaal	13.558.701	1.626.701	7.592.050	3.429.375	330.950	53.200	235.800	290.625
Werken	per m2 in f							
wegen	150	106.263	576.000	369.000	79.500	3.000	3.000	8.550
parkeerterreinen	95	10.749	56.050	45.600	8.550	950	950	2.000
startbanen	320	145.590	-	633.600	-	-	-	-
rolbanen/platforms	320	-	-	556.800	-	-	-	-
transportleiding	3) 420	2.675	-	461.160	-	-	-	-
kaden	3)20.000	148.660	5) 8.022	-	-	-	-	-
oevers	3)20.000	207.000	-	-	-	-	-	-
steigers	2.000	113.120	-	-	-	-	-	-
schietbanen	235	5.010	3.259.450	1.299.550	-	-	-	-
overige werken	4) 60	3.120	1.440	720	-	-	-	-
Totaal	8.116.079	742.187	3.900.962	3.366.430	88.050	3.950	3.950	10.550
Terreinen	per m2 in f							
Walinrichtingen, kazernes, legerplaatsen, ca binnen stede- lijke bebouwing	140	1.093.400	799.960	29.680	39.340	-	29.400	-
Idem, buiten stedelijke bebouw- ing	100	-	12.245.400	2.888.800	376.900	20.000	40.000	39.500
Terreinen voor vrij gebruik, woeste grond, bos en heide, schietbanen	4	-	891.000	39.680	-	-	2.400	-
Terreinen op vliegbases	11	33.330	-	353.760	-	-	-	-
Totaal	18.922.550	1.126.730	13.936.360	3.311.920	416.240	20.000	71.800	39.500
Havenwateren	140.350	per m2 in f						
	35	140.350	-	-	-	-	-	-
Totaal Generaal	40.737.680	3.635.968	25.429.372	10.107.725	835.240	77.150	311.550	340.675

1) voor de KM geldt f 250,-- per m3

2) voor de KM geldt f 350,-- per m3

3) vervangingswaarde per m

4) uitgegaan is van de gemiddelde vervangingswaarde van afraasteringen.

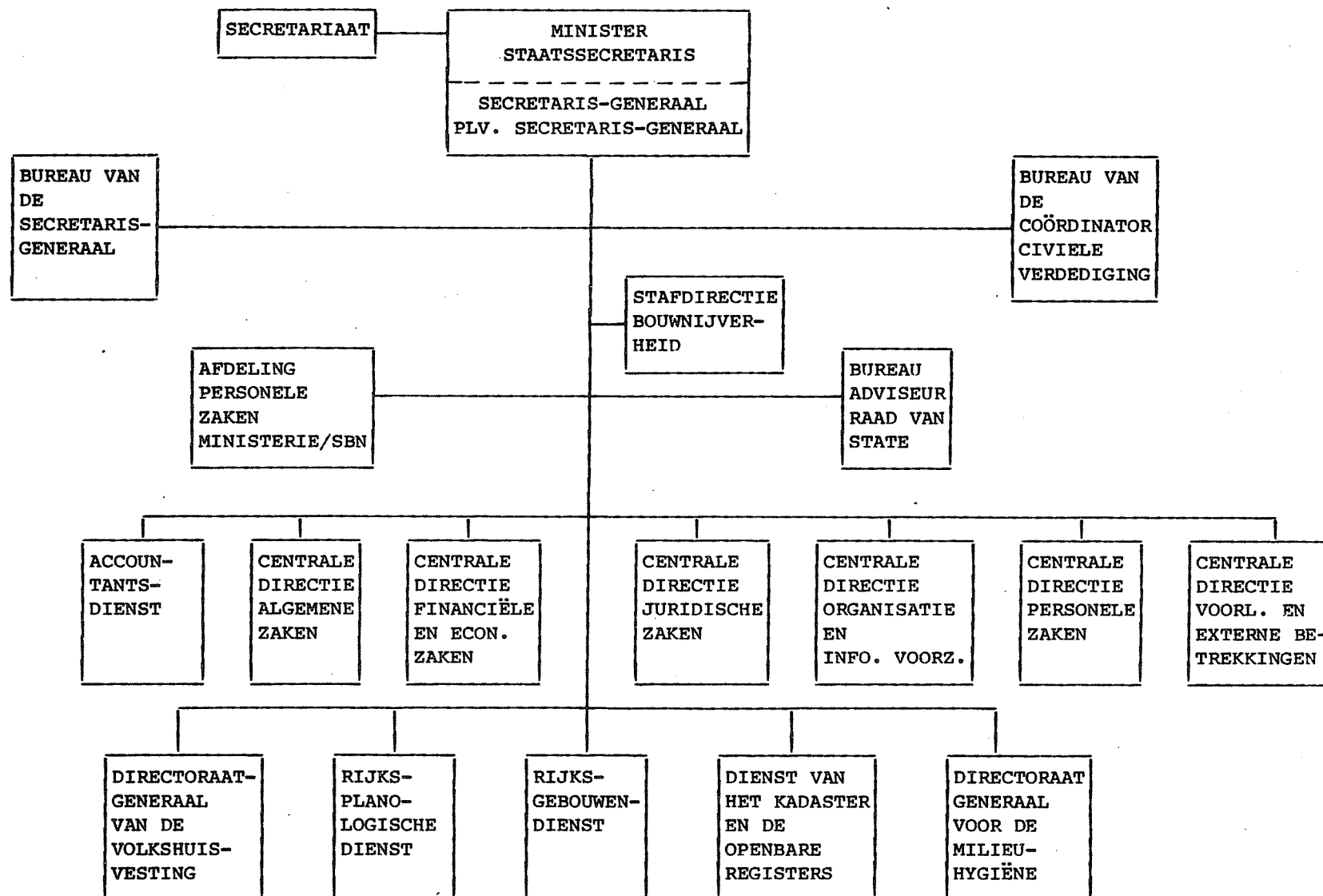
5) voor de KL geldt f 3.000 per m

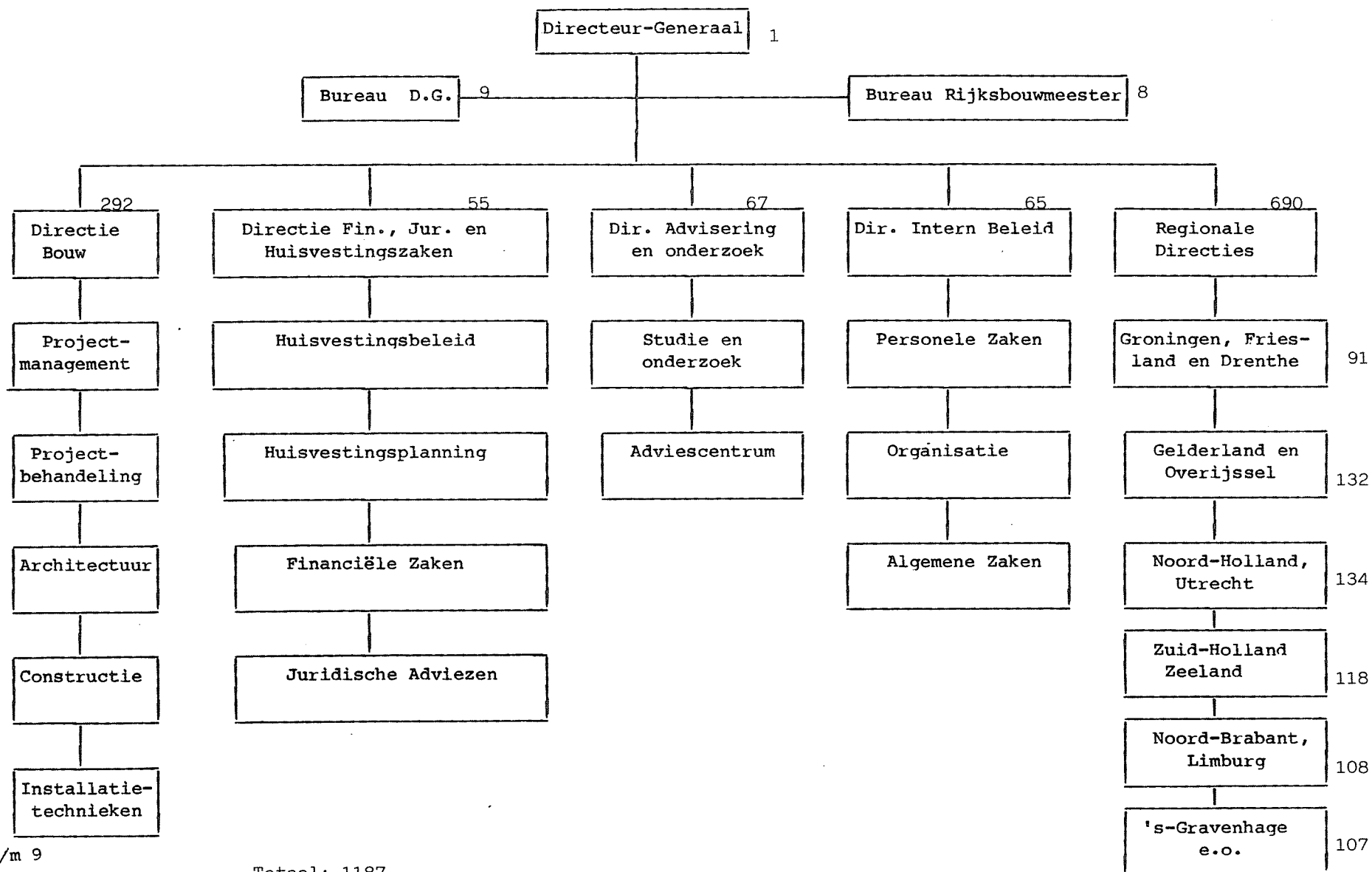
VERVANGINGSWAARDE VAN TERREINEN

PRIJZEN VAN BOUWTERREINEN IN 1980	In guldens per m2			
	gemid- deld	platte- lands- gemeen- ten	min.	max.
Exclusief opstallen, inclusief BTW				
<u>Niet bouwrijp (gegevens CBS)</u>				
naar urbanisatiegraad(max. in grote steden)	10,90	11,20	6	21,20
per provincie (min. in Friesland, max. in Utr.)	10,90	-	5,30	18,30
bos- en heide grond (vlgs, dir. domeinen, prijspeil heden)	-	-	1,00	1,50
weiland, landbouwgrond	-	-	3,50	4,00
<u>Bouwrijp-voor industriële bouw (gegevens CBS)</u>				
min. aankoop van anderen, max. aankoop van gemeenten	48,00	-	43,90	52,10
<u>Bouwrijp-voor andere dan industriële bouw (geg. CBS)</u>				
min. aankoop van gemeenten, max. aankoop van anderen naar urbanisatiegraad (max. in middel-grote steden)	118,10	-	114,90	121,30
per provincie (min. in Drenthe, max. in Utrecht)	-	112,10	99,60	192,20
in provincie Gelderland f 111,90, in provincie N.Brabant f 124,40.	-	-	69,60	209,30
<u>Door KM toegekende waarde a/d terreinen</u>				
min. exclusief et, drinkw., riol., PTT infrastr. (huidig prijspeil)			116,50	137,50
<u>Globale indicatie van directie Domeinen</u>				
huidig prijspeil.				
binnen bebouwde kom			50	1000
buiten bebouwde kom			50	100
naar urbanisatiegraad (min. kleine gemeenten, max. Wassenaar)			65	1400
<u>Actuele gegevens van EID Noord Nederland</u>				
Aankoop gronden van gemeenten te:				
Ter Apel - 55,5 ha	30			
Coevorden - 51 ha	76			
Vriezenveen- 26 ha	67			

Hoeveelheden per regionale directie

Directie	Gebouwen 1000 m ³	Werken ha	Terreinen ha
Noord Nederland	2061	162	3360
Overijssel	2130	364	1553
Gelderland	5437	759	18192
Utrecht	3296	174	2312
Noord-Holland	3668	95	1317
Zuid-Holland	2769	326	1036
Zuid-West Nederland	4532	185	5791
Brabant	2245	462	2449
Limburg	1681	390	2098
Duitsland	2424	302	2108
Totaal	30.243	3.219	40.216

DESKUNDIGHEDEN VAN DE RIJKSGEBOUWENDIENST

De Rijksgebouwendienst bundelt een grote hoeveelheid kennis en ervaring op het gebied van het huisvesten. Deze deskundigheid betreft alle facetten van het tot stand brengen en in stand houden van "huisvesting". Zowel het uitoefenen van het deskundig opdrachtgeverschap van grote en gecompliceerde gebouwen, als het beheersen van alle technische disciplines zijn in "eigen huis" aanwezig.

Aan deze specifieke deskundigheid wordt op de volgende gebieden gestalte gegeven:

1. Nieuwbouw van grote utiliteitsgebouwen.
2. Instandhouden van bijzondere gebouwen.
3. Restauratie en renovatie van gebouwen.
4. Onderhoud en exploitatie-voorzieningen van gebouwen.
5. Adviezen.
6. Werken voor derden.
7. Vakdisciplines.
8. Studie en onderzoek.
9. Uitvoering van bijzondere regelingen.

Ad 1. Nieuwbouw van utiliteitsgebouwen.

- ministeriegebouwen;
- gevangenissen;
- scholen voor voortgezet en wetenschappelijk onderwijs;
- defensiegebouwen (marine, topografische dienst);
- centra voor vakopleiding;
- gerechtshoeven;
- instituten voor spec. onderzoek (landbouw, oudheidkundig onderzoek);
- musea;
- conservatorium; rijksarchieven.

Ad 2. Instandhouden van bijzondere gebouwen.

De zorg voor rijksmonumenten zonder huisvestingsfunctie, o.a. Nieuwe Kerk Delft, Abdijcomplex Middelburg, Kanselarij Leeuwarden, Kruittoren Nijmegen, Slot Loevestein, Vestingswerken Naarden, Grafmonument Willem van Oranje, Molukse kerken.

Ad 3. Restauratie en renovatie van gebouwen.

Management en ontwerp van de grootste restauratieprojecten in Nederland: Rijksmuseum Het Loo, Paleis Noordeinde, Rijksmuseum Amsterdam, Raad van State, Tweede Kamer, Mauritshuis, Caeciliacomplex in Leiden.

Ad 4. Onderhoud en exploitatie-voorzieningen van gebouwen.

Voor alle gebouwen bij de RGD in beheer, met een totale waarde van ca. 15 miljard, het onderhoud en de exploitatie-voorzieningen. Het gebruiks- onderhoud is daarvan in het algemeen uitgezonderd.

Ad 5. Adviezen.

Het Adviescentrum geeft adviezen omtrent bouwwerken ten behoeve van andere ministeries. Ook bij bijzondere gebouwen als de Stopera en PTT-gebouwen wordt desgevraagd geadviseerd.

Ad 6. Werken voor derden.

PTT : gebouwen, centrales, zendstations, straalverbindingstorens.
Marine : gebouwen, EMP-beveiligde ondergrondse bunkers, straalverbindingstorens.
Rijksluchtvaartdienst: gebouwen en torens voor de verkeersleiding.

Ad 7. Vakdisciplines.

Bouwtechniek, Bouwfysica
 Architectuur, Kunst
 Constructie-techniek
 Installatie-techniek
 - warmte en lucht
 - electro
 - lift en transport
 - water
 Projectmanagement, opdrachtgeverschap
 Beheer, Onderhoud, Exploitatie.
 Marktkennis, huurproblematiek
 Kasbeheer (eigen begroting)
 Bouwrecht (contracten; verzekeringen).

Ad 8. Studie en onderzoek.

Algemeen:

Relatie kosten-kwaliteit; levensduur.
 Geïntegreerd bouwen.
 Taakstellende budgetten.
 Normering.
 C.A.D. (+ tekenkamerautomatisering).

Bouwfysica:

Energie-besparing.
 Ventilatie; vocht.
 Daglicht.
 Temperatuur.
 Isolatie.

Constructie:

Voorkomen van bouwfouten.
 Funderingsconstructies.
 Dynamica
 Civiele verdediging.

Ad 9. Uitvoering van bijzondere regelingen.

- SERO Energiebesparende maatregelen in diverse sectoren;
- De Regeling geldelijke steun beperking energieverbruik in de "non profit sector";
- De Regeling Proefprojecten Rationeel Energiegebruik in de gebouwde omgeving (PREGO-regeling);
- De beschikking groepsopleiding Bouwnijverheid;
- Werkzaamheden op het gebied van de functionele kosten van het Koninklijk Huis.

CATEGORIE	GEBOUWEN	HOEVEELHEDEN x 1000 m ²	HOEVEELHEDEN x 1000 m ³
Administratiegebouwen	Kantoorgebouwen	2.599	
	Post- en telegraafgebouwen	pm	
	Conferentiegebouwen	81	
Woongebouwen	Woningen	-324	2.680
	Representatieve ambtswoningen en Paleizen	43	8.978
			930
Gebouwen en inrichtingen openbaar gezag	Gebouwen rechtelijke macht	234	367
	Politiegebouwen	252	819
	Gebouwen gevangeniswezen	380	2.117
Gebouwen voor onderwijs en wetenschap	Scholen middelbaar onderwijs	337	866
	Rijksacademies	132	
	Universiteitsgebouwen	pm	
	Vakopleidingsscholen	158	
	Noodscholen	55	
	Militair onderwijs en opleiding	pm	
	Laboratoria/wetenschappelijke instituten	166	
	Opvoedingsgestichten vallend onder W.V.C	25	
	Acad. ziekenhuizen		873
			2.925
Gebouwen en inrichtingen voor gezondheidszorg en hygiëne	Ziekenhuizen en andere verpleeginrichtingen	pm	
	Gebouwen t.b.v. de hygiëne	46	
	Keurings- en onderzoekcentra	10	
		12	
Gebouwen voor recreatie, lichamelijke opvoeding en sport	Sportgebouwen en zwembaden	34	68
	Recreatiegebouwen en verenigingsgebouwen	16	
	Restaurants, kantines (met zalen), eetzalen	22	
			238
Gebouwen voor culturele doeleinden en erediensten	Musea	155	72
	Historische gebouwen en historische verdedigingswerken	24	
	Bibliotheken	78	
	Rijksarchieven	95	
	Gebouwen voor erediensten	18	
			396
Gebouwen voor telecommunicatie en elektrische installaties	Gebouwen voor elektro- technische installaties t.b.v. de telecommunicatie, transformatorgebouwen		370
	Luchtverkeerstorens	10	2.035
		17	
			270
		27	

18.923

vervolg bijlage 22

CATEGORIE	GEBOUWEN	HOEVEELHEDEN x 1000 m2	HOEVEELHEDEN x 1000 m3
Agrarische gebouwen	Landbouwstichtingen Boerderijen, schuren, hoeven Plantenkassen	pm 19 33	
Bergingsgebouwen en opslagruimten	Opslagruimten Gebouwen voor stalling Bunkers/schuilkelders	52 129 93 10	
Bedrijfsgebouwen en -ruimten	Werkplaatsen Installatiegebouwen Keukengebouwen, winkels, wachtgebouwen, portierslo- ges Keuringsstations wegverkeer	232 58 14 10 28 110	1.704 432 550
	TOTAAL	5.717	21.609
Installaties vrij- staand (zonder gebouw)		Luchtvaart- en scheepvaartbakens Radar- en radio- installaties Antenne-installaties Meteorologische installaties en apparaturen Technische instal- laties: Weegbrug, proefstand motoren	

Vergelijking onroerend-goed bestand

Gebouwen *)

klasse		omschrijving DGWT							omschrijving RGD						
nr.	f/m3	type gebouw	f/m3	f/m2	m2 x 1000	m2 %	f %	f x 10 ⁶	type gebouw	f/m3	f/m2	m2 x 1000	m2 %	f %	f x 10 ⁶
1	300	magazijnen	150-250	836	1724	21	11	1441	opslagruimten	200	1200	129	2	1	155
2	300-400	recreatie/sport woningen werkplaatsen	300 350 350-400	1883	1543	19	20	2906	stalling recreatie/sport woongebouwen agrarische geb.	300 350 350 350	1239	519	9	5	643
3	400-500	overige hangars/stalling	400 425	1694	1028	13	13	1741	onderwijs keuringsstations	400 400	1622	817	14	9	1325
4	500-600	kantoor/lesgeb. legering eetz./keukens	500 550 550	1706	3480	43	44	5936	eetz./restaurant straatverb.-torens install.gebouwen	550 600 600	5429 1)	49	1	2	266
5	600-700	installatiegeb.	600	2843	83	1	2	236	kantoorgeb. openbaar gezag musea/archieven	650 650 650	2656	3536	62	67	9393
6	700-800			-	-	-	-	-	gevangenis laboratoria ziekenhuizen	700 700 750	3309	614	11	14	2032
7	800	bunkers/shelters	1000	5481	237	3	10	1299	paleizen bunkers/schuilk.	1000 1000	5189	53	1	2	275
		TOTAAL			8095 = 100	100 = 13559			TOTAAL			5717 = 100	100 = 14089		

*) RGD: excl. postgebouwen, universiteiten, mil. onderwijsopl (KM)
acad. ziekenhuizen, landbouwstichtingen en vrijstaande
installaties.

1) getal beïnvloed door straatverbindingstorens in m2.

DGWT: excl. werken en terreinen.

Alle bedragen zijn incl. BTW, excl. eerste inrichting.

UITSPLITSING UITGAVEN 1983 PER HUISVESTINGSSECTOR

Sector/Artikel	1 Onderhoud	2 Exploitatie	3 Totaal 1+2	4 Bouw en Aankopen	5 Huren	6 Totaal 3+4+5
Penitentiare inrichtingen	15.813.686,25	2.942.950,93	18.756.637,18	25.143.878,88	44.252,80	43.944.768,86
Gerechtsgebouwen	6.019.480,92	11.007.162,44	17.026.643,36	29.695.262,08	8.596.465,34	55.318.370,78
(Rijks)politiebureau's	8.315.896,85	6.130.172,69	14.446.069,54	25.389.954,01	10.188.616,91	50.024.640,46
Rijksscholen	11.133.259,73	1.786.197,73	12.919.457,46	29.031.351,30	3.755.171,42	45.705.980,18
Musea/Archieven	6.906.847,11	865.872,10	7.772.719,21	24.828.552,04	1.513.132,93	34.114.404,18
Ministeries/Dienstengebouwen	50.463.985,29	44.883.536,35	95.347.521,64	185.168.701,70	61.330.309,70	341.846.533,04
Grote kantoren	2.880.746,68	5.401.599,79	8.282.346,47	31.618.030,97	1,--	39.900.378,44
Overige	19.437.172,71	11.156.958,84	30.594.131,55	41.354.253,73	77.852.187,16	149.800.572,44
	120.971.075,54	84.174.450,87	205.145.526,41	392.229.984,71	163.280.137,26	760.655.648,38
Niet Ministerie gebonden	1.331.630,51	742.480,35	2.074.110,86	86.258,72	--	2.160.369,58
Totaal	122.302.706,05	84.916.931,22	207.219.637,27	392.316.243,43	163.280.137,26	762.816.017,96

Tot. begroting RGD ca. 1,2 miljard

DFJH/FZB
mei 1984

UITSPLITSING UITGAVEN 1983 VOOR ONDERHOUD & EXPLOITATIE, BOUW EN AANKOPEN EN HUREN PER DEPARTEMENT

Departement/Artikel	1 Onderhoud	2 Exploitatie	3 Totaal 1+2	4 Bouw en Aankopen	5 Huren	6 Totaal 3+4+5
Huis der Koningin	4.228.157,06	10.885,50	4.239.042,56	1.032.612,12	-,-	5.271.654,68
Hoge Colleges van Staat	2.277.061,97	1.896.818,51	4.173.880,48	7.450.153,24	549.814,55	12.173.848,27
Algemene Zaken	2.180.056,48	1.081.148,51	3.261.204,99	21.764.954,16	355.536,90	25.381.696,05
Kabinet vice-min.pres.	9.859,05	1.671,47	11.530,52	-,-	-,-	11.530,52
Buitenlandse Zaken	959.663,54	300.698,81	1.260.362,35	78.389.429,06	2.038.737,96	81.688.529,37
Ontwikkelingssamenwerking	6.478,30	5.234,48	11.712,78	-,-	-,-	11.712,78
Justitie	40.506.946,04	23.063.370,39	63.570.316,43	78.367.560,62	27.632.589,25	169.570.466,30
Binnenlandse Zaken	2.520.040,34	6.164.610,64	8.684.650,98	19.791.523,68	10.066.387,81	38.542.562,47
Onderw. en Wetensch.	12.338.496,90	2.337.962,09	14.676.458,99	71.238.246,97	10.879.729,49	96.794.435,45
Wetensch. bel. en wetensch. ondw.	62.540,19	-,-	62.540,19	-,-	-,-	62.540,19
Financiën	13.284.049,45	10.393.980,11	23.678.029,56	28.013.535,60	14.733.283,21	66.424.848,37
Defensie	1.997.017,83	57.845,64	2.054.863,47	-,-	-,-	2.054.863,47
V.R.O.	6.104.738,00	10.415.119,44	16.519.857,44	36.255.853,52	49.275.039,16	102.050.750,12
Verkeer en Waterstaat	7.191.455,39	4.118.994,26	11.310.449,65	1.391.729,79	16.026.961,23	28.729.140,67
Economische Zaken	4.924.783,95	2.074.920,14	6.999.704,09	54.561,36	8.710.163,49	15.764.428,94
Landbouw en Visserij	5.204.353,61	10.390.795,92	15.595.149,53	16.269.897,18	5.223.768,22	37.088.814,93
SoZaWe	4.071.550,83	4.159.795,25	8.231.346,08	157.479,09	9.995.919,53	18.384.744,70
Volksgez. en Milieuhygiëne	2.787.534,21	1.237.967,31	4.025.501,52	5.335.806,34	3.183.653,41	12.544.961,27
C.R.M.	10.316.292,40	6.462.632,40	16.778.924,80	26.716.641,98	4.608.553,05	48.104.119,83
	120.971.075,54	84.174.450,87	205.145.526,41	392.229.984,71	163.280.137,26	760.665.648,38
Niet Ministerie gebonden:	1.331.630,51	742.480,35	2.074.110,86	86.258,72	-,-	2.160.369,58
Totaal	122.302.706,05	84.916.931,22	207.219.637,27	392.316.243,43	163.280.137,26	762.816.017,96

Tot. begroting RGD ca. 1,2 miljard

UITSPLITSING UITGAVEN 1983 PER DEPARTEMENT ("DERDEN")

	1	2	3	4	5	6
	Onderhoud Derden	Exploitatie Derden	Totaal 1+2	Huren Derden	Bouw en Aankopen Derden	Totaal 3+4+5 Derden
50 Huis der Koningin	-,-	-,-	-,-	-,-	-,-	-,-
51 Hoge Colleges van Staat	-,-	-,-	-,-	-,-	-,-	-,-
52 Algemene Zaken	-,-	152.967,03	152.967,03	-,-	-,-	152.967,03
54/55 Buitenlandse Zaken	-,-	12.690,00	12.690,00	-,-	-,-	12.690,00
56 Justitie	-,-	1.334,60	1.334,60	-,-	-,-	1.334,60
57 Binnenlandse Zaken	983.316,94	2.166.515,61	3.149.832,55	1.408.881,13	40.709,13	4.599.433,24
58/59 Onderw. en Wetensch.	6.579.651,98	778.028,45	7.357.680,43	-,-	27.423.702,97	34.781.383,40
60 Financiën	2.101.647,50	442.642,83	2.544.290,33	-,-	-,-	2.544.290,33
61 Defensie	9.423.009,53	3.194.657,99	12.617.667,52	12.757.860,58	20.408.132,84	45.783.660,94
62 VROM	-,-	-,-	-,-	-,-	-,-	-,-
63 Verkeer en Waterstaat	15.559.953,97	21.366.153,64	36.926.107,61	-,-	28.666.576,15	65.592.683,76
64 Economische Zaken	-,-	-,-	-,-	1.071.222,37	-,-	1.071.222,37
65 Landbouw en Visserij	2.946.370,15	2.607.507,94	5.553.878,09	-,-	14.648.113,20	20.201.991,29
66 SoZaWe	-,-	-,-	-,-	-,-	-,-	-,-
67 Volksgez. en Milieuhygiëne	580.399,31	1.156.217,98	1.736.617,29	-,-	3.069.095,18	4.805.712,47
68 C.R.M.	114.015,92	-,-	114.015,92	1.250,33	83.090,79	198.357,04
68 Niet Ministerie gebonden:	-,-	82.357,28	82.357,28	504.723,80	-,-	587.081,08
	38.288.365,30	31.961.073,35	70.249.438,65	15.743.938,21	94.339.430,69	180.332.807,55

RGD/DFJH/FZ/Begrotingszaken en
beleidsinfo mei 1984

UITSPLITSING UITGAVEN 1983 PER SECTOR ("DERDEN")

	1 Onderhoud Derden	2 Exploitatie Derden	3 Totaal 1+2	4 Huren Derden	5 Bouw en Aankopen Derden	6 Totaal 3+4+5 Derden
Rijksuniversiteiten	6.254.684,93	778.028,45	7.032.713,38	-,-	27.423.702,97	34.456.416,35
Land- en Luchtmacht	867.544,32	816.070,89	1.683.615,21	12.488.280,66	3.865.522,83	18.037.418,70
Marine	7.621.197,34	1.693.972,23	9.315.169,57	269.579,92	16.542.610,01	26.127.359,50
Overige Defensie	934.267,87	684.614,87	1.618.882,74	-,-	-,-	1.618.882,74
Postkantoren	6.597.392,60	9.398.838,31	15.996.230,91	-,-	6.138.243,40	22.134.474,31
Telefoongebouwen	6.155.470,03	8.106.541,27	14.262.011,40	-,-	8.308.792,03	22.570.803,43
Overige PTT	2.807.091,34	3.860.773,96	6.667.865,30	-,-	14.219.540,72	20.887.406,02
Landbouwstichtingen	2.473.438,33	1.799.239,98	4.272.670,31	-,-	7.249.450,33	11.522.128,69
Landbouwhogeschool	472.931,82	808.267,96	1.281.199,78	-,-	7.398.662,82	8.679.862,60
Overige ministeries	4.104.346,72	4.014.725,33	8.119.072,05	2.986.077,63	3.192.905,53	14.298.055,21
	38.288.365,30	31.961.073,35	70.249.438,65	15.743.938,21	94.339.430,69	180.332.807,55

RGD/DF JH/FZ/Begrotingszaken en
beleidsinfo mei 1984

UITSPLITSING OMZET RGD 1983

Omzet:

1151 miljoen

Deze omzet is als volgt opgebouwd:

- begrotingsartikelen die niet in de vergelijking worden betrokken:

art. 74 materiële uitgaven	14,7
art. 75 Koninklijk Huis	7,1
art. 77 civiele verdediging	1,5
art. 78 huren	163,3
art. 81 architecten + adviseurs	65,6
art. 82 idem derden	6,7
art. 83 huren derden	15,7
art. 89 kunst	<u>2,9</u>

totaal

-/- 277,4 mln
873,6 mln
 =====

Volgens opgave RGD (zie bijlage 25) werd het bedrag van 873,6 miljoen
 als volgt besteed:

- bouw en aankoop:

art. 76 onderzoek rijkshuisvesting	0,5
art. 84 centra vakopleiding	18,7
art. 85 bouw en aankoop	392,3
art. 86 spreiding	44,2
art. 87 GANS	20,4
art. 88 bouw derden	94,0
art. 92 Molukse kerken	0,4
uitgaven buiten begroting	<u>20,0</u>

totaal

590,5

- exploitatie:

art. 79 onderhoud + exploitatie	84,9
art. 83 (huren) onh. + expl. derden	31,7
art. 90 gehandicapten	1,4
art. 91 energiebesparende maatr.	<u>2,3</u>

totaal

120,3

- totaal bouw, aankoop en exploitatie

710,8 mln

- onderhoud:

art. 79 onderhoud + exploitatie	122,3
art. 80 restauratie rijksmonumenten	2,2
art. 83 (huren) onh. + expl derden	<u>38,0</u>

162,8 mln

Totaal

873,6 mln
 =====

ALGEMENE TAAKOPDRACHT (TE BEANTWOORDEN VRAGEN) HEROVERWEGING 4e RONDE

A. BESCHRIJVING VAN HET BELEID

1. Beschrijf het huidige beleid in termen van doelstellingen en instrumenten en de samenhang tussen beide. Geef aan op welke maatschappelijke problemen/behoefte het beleid gericht is.
2. Is de realisering van de doelstellingen min of meer objectief meetbaar? Zo ja, op welke wijze? Geef daarbij aan, of sprake is van het op termijn realiseren van een bepaald aspiratieniveau. Welk niveau is dit?
3. Welke collectieve uitgaven op rijksniveau zijn met het beleid gemoeid geweest (realisaties) in de jaren 1970, 1975, 1980 en welke bedragen zijn in de (bijgestelde) begroting 1984 en meerjarenramingen tot 1988 opgenomen¹? Specificeer de meerjarencijfers voor het jaar 1988 naar economische categorieën²).
4. Welke beleidsvoornemens bevat het regeerakkoord ter zake van het te heroverwegen beleidsterrein?

B. EVALUATIE VAN HET BELEID

I. DOELSTELLINGEN

- I.1. Welke voor het beleidsterrein relevante veranderingen hebben zich voorgedaan ten opzichte van de uitgangssituatie ten tijde

-
- ¹) Indien voor het betreffende beleidsterrein of voor bepaalde beleidsonderdelen geen meerjarenramingen beschikbaar zijn, dient te worden aangegeven welke andere officiële ramingen worden gehanteerd. Tevens kan worden aangegeven welke andere uitgaven voor het beleidsterrein relevant zijn (bijvoorbeeld uitgaven van de lagere overheden).
 - ²) Gedoeld wordt op het maken van een onderscheid tussen de volgende economische uitgavencategorieën: materiële overheidsconsumptie, personeel collectieve sector (lonen en salarissen), overheidsinvesteringen, overdrachtsuitgaven aan gezinnen, overdrachtsuitgaven aan bedrijven, en kostprijsverlagende subsidies/gebruikersbijdragen.

van het formuleren van de doelstellingen (maatschappelijke situatie, demografische ontwikkeling, economisch perspectief e.d.)? Waren deze ontwikkelingen (te) voorzien en verdisconteerd in het beleid?

- I.2. Zijn de doelstellingen en/of het aspiratieniveau in de loop van de tijd gewijzigd? Was dit wel of niet het gevolg van een bewuste beleidsbelissing?
- I.3. In hoeverre zijn de doelstellingen en/of het aspiratieniveau bepaald door historisch gegroeide verhoudingen, afspraken, gewekte verwachtingen en (vermeende) verkregen rechten?
- I.4. Is er aanleiding thans de doelstellingen en/of het aspiratieniveau te herzien?

II. Instrumenten

- II.1. Op welke wijze en in welke mate dragen de gehanteerde instrumenten bij - ook rekening houdend met de verwachte ontwikkeling van het beleidsterrein - aan de realisering van de beschreven doelstellingen? In hoeverre is dit te meten? Verschaf zo mogelijk kwantitatieve gegevens. In hoeverre zijn de doelstellingen thans reeds gerealiseerd?
- II.2. Is er sprake van overlapping van instrumenten binnen hetzelfde beleidsterrein of met instrumenten op andere beleidsterreinen?
- II.3. Wat zijn de kosten per afzonderlijk instrument? Kunnen deze worden teruggebracht zonder wezenlijke aantasting van de realisering van de doelstellingen?
- II.4. Zijn er andere instrumenten of combinaties van instrumenten denkbaar waarmee in gelijke mate de doelstellingen worden gerealiseerd? Kunnen deze instrumenten tot een geringer budgettaire beslag leiden?
- II.5. Hoe is het gesteld met de beheersbaarheid van de uitgaven op het beleidsterrein? Kan deze worden verbeterd?
- II.6. Veroorzaakt het beleid belangrijke positieve en negatieve effecten op de realisering van andere doelstellingen van het beleid van de rijksoverheid? Welke zijn die effecten? In hoeverre zijn deze meetbaar? Verschaf zo mogelijk kwantitatieve gegevens.

III. De inrichting van allocatie en distributie

III.1. Privatisering en deregulering

Indien het beleid van de rijksoverheid betrekking heeft op voorzieningen die in de marktsector geproduceerd worden of zouden kunnen worden, beantwoordt dan de volgende vragen:

- a. Welke zijn die voorzieningen?
- b. Beschrijf de aard van de overheidsbetrokkenheid bij de functies planning/regulering en productie van de betrokken voorziening(en) alsmede de organisatorische/juridische vorm van de overheidsbetrokkenheid.
- c. Indien de bestaande vorm van overheidsbetrokkenheid de functie planning/regulering betreft, maar de productie plaats heeft in de marktsector, welke kosten veroorzaken de desbetreffende wettelijke voorschriften dan in de marktsector? Geef een kwalitatieve aanduiding en zo mogelijk een kwantitatieve raming.
- d. Welke waren de oorspronkelijk motieven voor de beschreven functionele en organisatorische/juridische overheidsbetrokkenheid en in hoeverre zijn deze in de huidige economische en maatschappelijke situatie nog aanvaardbaar c.q. noodzakelijk?
- e. Is op basis van de thans nog geldende motieven een vermindering van de overheidsbetrokkenheid bij een of meer van de beschreven functies (privatisering of deregulering) denkbaar? Geef hierbij in ieder geval aandacht aan de mogelijkheid van volledige afstoting van alle functies naar de marktsector en aan uitbesteding.
- f. Is op basis van de thans nog geldende motieven een verandering van de organisatorische/juridische vorm van de overheidsbetrokkenheid mogelijk (een - meer zelfstandige - vorm van publiekrechtelijke rechtspersoonlijkheid, een - andere - vorm van privaatrechtelijke rechtspersoonlijkheid)?

III.2. Decentralisatie

Indien de rijksoverheid voorzieningen produceert die ook door de lagere overheid geproduceerd zouden kunnen worden of indien de rijksoverheid de voorzieningen die de lagere overheid produceert middels een specifieke uitkering financiert, beantwoordt dan de volgende vragen:

- a. Welke zijn die voorzieningen (per categorie)?
- b. Wat zijn de motieven voor de betrokkenheid van de rijksoverheid bij de produktie of financiering van de voorziening?
- c. Indien de produktie van de voorziening is, of zou worden, overgelaten aan de lagere overheid, eventueel gepaard gaande met regulering door de rijksoverheid, welke financieringsvorm komt dan het meest in aanmerking (specifieke uitkering, algemene uitkering, tarief, doelheffing, eigen belasting)? Indien de bestaande financieringsvorm een specifieke uitkering is, welke uitvoeringskosten zijn hieraan dan op rijksniveau en op het niveau van de lagere overheid verbonden?

III.3. Profijtbeginssel

Indien door het beleid van de rijksoverheid (in de markt- of overheidssector geproduceerde) voorzieningen beneden de prijs ter beschikking worden gesteld, ofschoon het in rekening brengen van de kostprijs technisch denkbaar is, beantwoordt dan de volgende vragen:

- a. Welke motieven kunnen voor de prijssubsidiëring worden aangevoerd?
- b. Aan welke groep(en) komt de verlaagde prijs ten goede (tertiaire inkomensverdeling)?
- c. Wat zijn de effecten van vermindering van de prijssubsidie op het gebruik van de voorziening?

IV. Beleid in het buitenland

- IV.1. In welke andere OESO-landen - waar de algemene maatschappelijke omstandigheden met betrekking tot het beleidsterrein vergelijkbaar zijn met die in Nederland - is het beleid aanzienlijk anders opgezet dan in Nederland? Wat zijn de belangrijkste verschillen?
- IV.2. In welke mate worden de in de Nederlandse situatie geldende doelstellingen en/of aspiratieniveau's in deze landen gerealiseerd?
- IV.3. Zijn de kosten van het beleid (budgettair beslag) in deze landen relatief (naar de relevante maatstaven) geringer? Zo ja, waaraan is dat toe te schrijven?
- IV.4. Zijn er kostenbesparende elementen in het beleid in deze landen die de overweging verdienen ook in Nederland te worden toegepast?

C. BELEIDSVARIANTEN

De te ontwikkelen varianten dienen alle te resulteren in besparingen ten opzichte van de raming van het uitgavenniveau 1988 zoals voorzien in de meerjarenramingen van de Miljoenennota 1984 (het 'ijkpunt'³). Bij de kwantificering van de beleidsvarianten dient een zogenaamde bruto-benadering te worden toegepast, dat wil zeggen, dat indirecte gevolgen voor het budget (belastingopbrengsten, sociale premies, werkloosheidsuitkeringen etc.) buiten de kwantificering blijven⁴).

-
- 3) 1988 is het laatste jaar waarover ten tijde van het begin van het onderzoek, meerjarenramingen beschikbaar zijn. Hierbij dienen bijstellingen van de meerjarenramingen op grond van besluitvorming die sinds de Miljoenennota 1984 heeft plaatsgevonden in aanmerking genomen te worden. Hieronder vallen ook de maatregelen voortvloeiend uit de zgn. 2%-operatie voorzover deze ten tijde van het begin van het onderzoek voldoende zijn geconcretiseerd. Wanneer het betrokken beleid een aflopend karakter heeft dan wel de raming van het uitgavenniveau in 1988 volgens de meerjarenramingen om andere reden aanzienlijk lager is dan de uitgaven in 1984, dan dient het ijkpunt in overleg met de Ambtelijke Commissie Heroverweging mede betrekking te hebben op of afgeleid te worden van de meerjarenramingen voor tussenliggende jaren (1986 en 1987).
 - 4) Deze indirecte gevolgen zijn alleen op verantwoorde wijze te kwantificeren via een macro-economisch model en dan nog alleen indien de alternatieve aanwending van de vrijkomende middelen (lastenverlichting, verhoging andere uitgaven, tekortreductie) bekend is. Extra inkomsten uit hoofde van toepassing van het profijtbeginsel behoren niet tot de indirecte gevolgen als hier bedoeld.

1. Ontwerp tenminste⁵):
 - a. een beleidsvariant die leidt tot een 20% besparing ten opzichte van het 'ijkpunt';
 - b. 2 à 3 andere beleidsvarianten die leiden tot besparingen ten opzichte van het 'ijkpunt';

Geef van elk van de varianten de besparingen aan op de collectieve uitgaven voor de afzonderlijke jaren 1986-1989. Specificeer voor het jaar 1989 de besparingen naar economische categorieën. Geef voor de relevante varianten aan of ook in de jaren na 1989 besparingen zullen resulteren⁶).
2. Geef aan op welke gronden de beleidsvarianten gekozen c.q. ontwikkeld zijn. Geef daarbij tevens aan, op welke wijze de varianten aansluiten op de uitgevoerde evaluatie.
3. Geef in ieder geval kwalitatief, en zoveel mogelijk kwantitatief, de effecten aan van iedere beleidsvariant op:
 - a. de mate van realisering van de betreffende (evt. herziene) doelstellingen en andere doelstellingen van de overheid;
 - b. de werkgelegenheid in de kwartaire sector (ten opzichte van het actuele niveau en ten opzichte van het in de meerjarenramingen voorziene niveau), alsmede de directe werkgelegenheid in de marktsector;
 - c. de inkomensverdeling (primaïr, secundair en tertiair);
 - d. de kosten die ten laste van de lagere overheden komen in de afzonderlijke jaren 1986-1989.
4. Dienen de beleidsvarianten gepaard te gaan met beleidswijzigingen op andere terreinen?

⁵) Maatregelen waartoe voor de derde dinsdag in september (Miljoenennota 1985) is besloten, mogen niet worden opgenomen als beleidsvarianten in een heroverwegingsrapport. Dit geldt ook voor de maatregelen voortvloeiend uit de zgn. 2%-operatie voorzover deze voor de genoemde datum voldoende zijn geconcretiseerd.

⁶) De periode 1986-1989 waarvoor de besparingen moeten worden aangegeven is een vierjarenperiode gerekend vanaf het eerste begrotingsjaar (1986) waarin de besluitvorming over het op te stellen heroverwegingsrapport een budgettaire effect kan hebben. Het verdient de aandacht dat de periode waarover de budgettaire effecten moeten worden aangegeven (1986-1989) verder doorloopt dan het jaar waaraan het ijkpunt wordt ontleend (1988).

5. Welke effecten brengen de beleidsvarianten met zich mee voor de organisatie(s) die zich met de voorbereiding en/of uitvoering van het heroverwogen beleid bezighouden? Geef aan, met name indien bepaalde beleidsvarianten leiden tot aanzienlijk verlies aan arbeidsplaatsen, op welke wijze de gevolgen in de personele sfeer kunnen worden opgevangen.
6. Wat is voor de diverse beleidsvarianten de termijn waarop realisering mogelijk is? Welke maatregelen dienen te worden getroffen voor de implementatie van de beleidsvarianten (bijvoorbeeld wetswijzingen, herziening van afspraken/toezeggingen e.d.) en wat is het tijdschema daarvoor?

HO 4/6 d.d. 15 mei 1984

Werkgroep 6, Heroverwegingsonderzoek 4e ronde

ONDERZOEKSOPZET

"BOUW VAN MILITAIRE- EN NIET MILITAIRE OBJECTEN"

INHOUDSOPGAVE

	Pagina
1. <u>OMSCHRIJVING VAN HET ONDERWERP</u>	3
2. <u>AFBAKENING VAN HET ONDERZOEKSONDERWERP</u>	4
2.1. Bouwbeleid	4
2.2. Uitwerking taakopdracht	5
3. <u>IJKPUNT</u>	5
3.1. Bouwbudget	5
3.2. Apparaatskosten	6
3.3. Overzicht bouwbudget Defensie	7
4. <u>ONDERZOEKSTHEMA'S</u>	8
4.1. Bouwbeleid	8
4.2. Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen	8
4.3. Voorzieningenniveau	9
4.4. Normen	9
4.5. Vergelijking met de Rijksgebouwendienst	10
5. <u>TENTATIEVE AANDUIDING VAN BELEIDSVARIANTEN</u>	10
6. <u>SAMENSTELLING VAN DE WERKGROEP</u>	11
7. <u>INSCHAKELING EXTERNE DESKUNDIGEN</u>	11
8. <u>FASERING EN ORGANISATIE VAN HET ONDERZOEK</u>	12

1. OMSCHRIJVING VAN HET ONDERWERP

De omschrijving van het onderwerp is in de bijlage van brief nr. 163 van de Minister van Financiën d.d. 30 maart 1984 als volgt verwoord:

Defensie (DGWT) heeft een bouwbudget van circa 600 mln dat zich leent voor vergelijking met dat van de Rijksgebouwendienst ten behoeve van de andere departementen. Tevens heeft Defensie op centraal niveau een Directie Gebouwen, Werken en Terreinen (met uitvoerende diensten voor land- en luchtmacht, ten dele marine, marechaussee en NAVO), die qua organisatieopbouw eveneens te vergelijken is met de R.G.D., terwijl de marine een eigen bouwbureau heeft voor een aantal projecten.

Een heroverwegingsonderzoek op dit terrein zou zich moeten richten op het bouwbeleid van beide diensten. Zo zou kunnen worden nagegaan in hoeverre de krijgsmachtdelen een verschillend beleid voeren ten aanzien van de normstelling voor legering en kantoorgebouwen. Voorts zou een relatie dienen te worden gelegd met de normstelling van de R.G.D. Ook de procedurele gang van zaken zoals inschakeling van de R.G.D.-programma van eisen - ontwerp - aanbesteding - uitvoering zou in het onderzoek dienen te worden betrokken.

Voor wat betreft de militaire objecten zou een internationale vergelijking iets kunnen zeggen over verschillen in bouwwijze, alsmede de noodzaak te bouwen zoals dat thans wordt gedaan. Gezien het specifieke karakter van de Defensieproblematiek verdient het voorkeur een aparte heroverwegingsopdracht te verlenen. Wel dient afstemming plaats te vinden met de activiteiten van de heroverwegingswerkgroep Utiliteitsbouw Rijksoverheid.

2. AFBAKENING ONDERZOEKSONDERWERP

2.1. Bouwbeleid

Het Ministerie van Defensie heeft veel en veelsoortig onroerend goed in materieel beheer, zoals 195 kazernes en legerplaatsen, 72 oefenterreinen (22.000 ha), 38 schietterreinen (12.000 ha), 12 vliegvelden (6.000 ha), 147 magazijnencomplexen en maritieme faciliteiten.

De huidige en toekomstige behoefte aan onroerend goed is vermeld in het Structuurschema Militaire Terreinen.

Voor dit onroerend goed wordt - binnen het kader van het totale materieelbeleid - door de Directeur-Generaal Materieel een beleid vastgesteld. De Directie Gebouwen, Werken en Terreinen (DGWT) stelt in overleg met de krijgsmachtdelen beleidsadviezen met betrekking tot het onroerend goed, ruimtelijke ordenings- en milieuzaken op en voert dit beleid uit nadat het door de DGM is vastgesteld.

De DGWT voert bij het opstellen van de beleidsadviezen nauw overleg met de betrokken coördinerende departementen, te weten VROM, L&V, V&W en EZ.

Binnen Defensie geven de krijgsmachtdelen en de Centrale Organisatie binnen het door hen aangegeven materieelinvesteringsbudget aan welk deel zal worden gebruikt voor de autonome en de afgeleide behoefte aan infrastructuur en bepalen de prioriteiten.

De Directie Gebouwen, Werken en Terreinen en de daaronder ressorterende buitendienst (10 directies en 34 dienstkringen) is belast met de voorbereiding en uitvoering van nieuwbouw- en onderhoudsprojecten en heeft zowel in vredes-als in oorlogstijd de zorg voor het beheer van het defensie-onroerend goed, m.u.v. de aan Rijksgebouwendienst toegekende taken. Dit betreft zowel de infrastructuur van de krijgsmachtdelen, als de infrastructuur die bestemd is voor de NAVO-bondgenoten op Nederlands grondgebied.

De Rijksgebouwendienst heeft op dit moment een taak t.a.v. de huisvesting van de Centrale Organisatie en van een deel van de Marine-infrastructuur.

Door uitwisseling van werkzaamheden tussen Rijksgebouwendienst en DGWT zal, zoals vermeld in de Defensienota 1984, het Marinedeel ook onder de verantwoordelijkheid van DGWT komen.

2.2. Uitwerking Taakopdracht

Gelet op het bovenstaande heeft de werkgroep zijn opdracht als volgt opgevat:
Primair dient onderzocht te worden het beleid zoals dat binnen het defensieapparaat wordt gevoerd m.b.t. de infrastructurele voorzieningen t.b.v. de krijgsmachtdelen en de NAVO-bondgenoten. Direct in samenhang hiermee wordt het functioneren van de eigen Defensiebouwdienst - DGWT - in het onderzoek betrokken.

Om een evaluatie uit andere - voor het primaire deel van het onderzoek relevante - invalshoeken mogelijk te maken wordt een vergelijking voorzover mogelijk aangegaan met:

- a. RGD
- b. buitenland
- c. particuliere sector.

3. IJKPUNT

3.1. Bouwbudget

IJKpunt voor het ontwikkelen van beleidsvarianten is 1988. Per krijgsmachtdeel en voor de Centrale Organisatie wordt het te verwachten bouwbudget 1988, conform de Defensienota 1984, aangegeven voor de nationale bouw- en onderhoudsbegroting. Voor de internationale bouw- en onderhoudsbegroting is het hier vermelde budget nog niet in definitieve plandocumenten vastgelegd en geautoriseerd.

De beleidsvarianten hebben uitsluitend betrekking op het nationaal deel van het totale defensiebouwbudget.

3.2. Apparaatskosten

Aangezien een verbijzondering van de apparaatskosten te grote problemen met zich meebrengt, zal hier volstaan worden voor het jaar 1984 met een opgave van de personeelskosten, welke betrekking hebben op de totale taak van Defensie ten aanzien van het verwerven, onderhouden, beheren en gebruiken van de infrastructuur.

Dit betreft zowel het personeel van de Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen, alsook het aandeel van de Krijgsmachtdelen.

3.3. Overzicht bouwbudget Defensie

(prijspeil ultimo 1983 in Mf)

<u>Jaar.</u>	<u>1988</u>	
<u>a. Investeringsuitgaven</u> (nationale bouw)		
- Koninklijke Marine	90	
- Koninklijke Landmacht	277	
- Koninklijke Luchtmacht	83	
- Koninklijke Marechaussee	12	
- Centrale Organisatie	<u>34</u>	
Totaal nationale bouwbegroting	496	*
	=====	
<u>b. Exploitatie uitgaven</u> (nationaal onderhoud)		
- Koninklijke Marine	27	
- Koninklijke Landmacht	134	
- Koninklijke Luchtmacht	39	
- Koninklijke Marechaussee	5	
- Centrale Organisatie	<u>1</u>	
Totaal nationale bouwonderhoudsbegroting Defensie	206	*
	=====	
<u>Totaal nationale begroting Defensie (a+b)</u>	702	*
	=====	
<u>c. Internationale bouwbegroting Defensie</u>	154	
	=====	
<u>Totaal-generaal budget</u>	856	*
	=====	

- * Op basis van het in de Defensienota aangekondigde beleid zal in de toekomst een nog nader vast te stellen bedrag uitbesteed worden bij de RGD.

4. ONDERZOEKSTHEMA'S

De navolgende thema's worden vanuit het oogpunt van doeltreffendheid en doelmatigheid in het onderzoek aan de orde gesteld:

4.1. Het bouwbeleid

Onderzocht wordt:

- a. hoe de krijgsmachtdelen de invulling van hun bouwbeleid bepalen en welke ontwikkelingen er zijn aan te wijzen voor bijstellingen van hun bouwbudgetten in de loop der jaren.
- b. hoe de bouwbudgetten nader ingevuld worden.
- c. in hoeverre er sprake is van verschillen tussen de krijgsmachtdelen.
- d. welke bijdrage DGWT levert in het totale defensie-bouwbeleid.

4.2. Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen

Aangegeven moet worden:

- a. wat de bijzondere reden is voor het hebben van een eigen bouwdienst en wat de specifieke deskundigheden zijn (taak in oorlogstijd en vreedetijd, aard van de [bouw-]werken, ruimtelijke orderings- en milieutaken).
- b. verdere uitwerking m.b.t.:
 - doelstellingen
 - taken
 - relatie tot interne opdrachtgevers
 - organisatie-opbouw
 - formatie
 - werkwijze en procedures
 - productie
 - relatie productie en ingezette middelen

In dit onderzoek wordt tevens nagegaan de omvang, organisatiestructuur, taken, werkwijze van elementen binnen de krijgsmachtdelen, die betrokken zijn bij het bouwproces.

c. privatisering van taken.

4.3. Voorzieningenniveau

De infrastructurele voorzieningen zijn een afgeleide van het beleid op met name personeel en materieel gebied bij de krijgsmachtdelen. Onderzocht wordt of het niveau van de operationeel noodzakelijke infrastructuur en aanvullende infrastructurele voorzieningen verlaagd kan worden. Bovendien wordt gezien of er ontwikkelingen gaande zijn, danwel zijn te verwachten waardoor een bijstelling van het voorzieningenniveau mogelijk is.

4.4. Normen

Onderzocht worden:

a. de door DGWT toegepaste normen.

Ten aanzien van oppervlakte- en ruimtenormen zijn de krijgsmachtdelen bepalend. De technische, kwaliteits- en kostennormen worden binnen de door de Krijgsmachtdelen bepaalde randvoorwaarden door de DGWT vastgesteld. Afwijkingen tussen de Krijgsmachtdelen v.w.b. de normen worden nader onderzocht.

b. defensiebouw in het buitenland.

Het onderzoek op dit punt beperkt zich tot landen met een vergelijkbaar defensiesysteem en dienovereenkomstig ingerichte krijgsmacht met vergelijkbare klimatologische omstandigheden. Gekozen is voor de Bondsrepubliek Duitsland en België. Eerst worden onderzocht de aard van de voorzieningen en de bijbehorende niveau's. Vervolgens wordt een vergelijking aangegaan v.w.b. de normen die in deze landen worden toegepast.

c. de particuliere sector.

Allereerst zal moeten worden gezien of er op voorhand mogelijkheden zijn om een vergelijking aan te gaan tussen defensie-objecten en eventueel overeenkomstige objecten in de particuliere sector. Tevens wordt gepoogd te onderzoeken met welke inspanning (organisatie en middelen) dergelijke objecten in de particuliere sector gerealiseerd worden.

4.5. Vergelijking met de Rijksgebouwendienst

Waar mogelijk en voorzover relevant voor het onderzoek zal een vergelijking met de RGD plaatsvinden om een referentiekader te verkrijgen voor de primaire onderzoekstaak. Aangegeven wordt wat het specifieke is van de RGD. Het accent hierbij ligt op de vergelijking van normen en procedures. Voor wat betreft de productie zal vergelijking in hoofdzaak gericht zijn op niet-militaire objecten. De volgende punten zullen als onderliggende informatie t.b.v. het onderzoek moeten worden meegenomen:

- a. doelstellingen
- b. taken
- c. organisatie-opbouw
- d. samenstelling budget
- e. relatie tussen productie en ingezette middelen
- f. formatie

5. TENTATIEVE AANDUIDING VAN BELEIDSVARIANTEN

De te ontwikkelen beleidsvarianten zullen uitsluitend betrekking hebben op het nationaal deel van het totale defensiebouwbudget.

- a. Beperking van het bouwvolume
- b. Aanpassen van de normen
- c. Bijstelling van het voorzieningenniveau

- d. Verschuivingen in het takenpakket tussen RGD en DGWT in de zin van het maximaal gebruik maken van ieders specifieke deskundigheid, waarbij de doelmatigheid voorop staat.
- e. Andere mogelijke manieren voor kostenbeheersing.

6. SAMENSTELLING VAN DE WERKGROEP EN SUBWERKGROEPEN

<u>BGen J.J. de Vos</u>	voorzitter	Ministerie van Defensie, DGM, DGWT
<u>Mr. C.J. Kok</u>	secretaris	Ministerie van Financiën, IRF
<u>Drs. N.B.G. de Bont</u>	toegevoegd secretaris	Ministerie van Defensie, DGM, DGWT
<u>Drs. T.S. Endenburg</u>		Ministerie van Financiën, IRF
<u>Drs. Ing. G.J. Koelstra</u>		Ministerie van VROM, DEFEZ
<u>Drs. W.J. Sleddering</u>		Ministerie van Algemene Zaken
<u>Drs. P.M. Verheij</u>		Ministerie van Defensie, DGEF
<u>Drs. Ing. C.E. van Voorthuijsen</u>		Ministerie van VROM, RGD
<u>LKol J.P.V. Wanders R.A.</u>		Ministerie van Defensie, DGM, DGWT

Naast de werkgroep zijn t.b.v. het onderzoek twee subwerkgroepen ingesteld, te weten:

- a. de Subwerkgroep Productiegegevens
- b. de Subwerkgroep Normen.

7. INSCHAKELING EXTERNE DESKUNDIGEN

Gedacht wordt aan eventuele part-time ondersteuning t.b.v. de Subwerkgroep Normen bijvoorbeeld een specialist op dit gebied van de Stichting Bouwresearch (SBR).

Voorts is het niet uitgesloten dat gaandeweg het onderzoek behoefte aan verdere ondersteuning zal ontstaan. Daarover zal dan terstond met de Ambtelijke Commissie Heroverweging contact worden opgenomen.

8. FASERING EN ORGANISATIE VAN HET ONDERZOEK

WERKGROEP		SUBWERKGROEPEN
inleveren onderzoeksopzet	15 mei	
	30 mei	raamwerk rapportage
raamwerk deel A + B	15 juni	concept-rapportage
	2 juli	rapportage
concept-rapportage deel A + B	16 juli	
	30 juli	afronding rapportage + evaluatie
indienen rapportage deel A + B en schets deel C	20 augustus	opdracht tot uitwerking beleids- varianten
	1 oktober	inleveren bijdrage beleidsvarianten
concept-rapportage deel C	15 oktober	
indienen definitief rapport (deel A + B + C)	15 november	